

Džulijan Barns

*Pre no što
me je sreła*

 Geo
poetika

Džulijan Barns

Pre no što me je sreća

scan: Cyrano i jaske

obrada: bojana888

Za Pet

Čovek dospeva u nepraviliku zbog toga što ga je priroda u suštini obdarila s tri mozga, koji, uprkos velikim razlikama u strukturi, moraju da funkcionišu zajedno i da međusobno komuniciraju. Najstariji od ta tri mozga je u osnovi reptilski. Drugi je nasleđen od nižih sisara, dok treći predstavlja pozniji stadijum razvitka sisara, koji... je čoveka učinio specifično čovekom. Ako bismo o ovim mozgovima unutar mozga progovorili alegorijski, mogli bismo da kažemo da kada psihijatar zamoli pacijenta da legne na kauč, on zapravo traži od njega da se opruži pored jednog konja i jednog krokodila.

Pol D. Maklin,

Journal of Nervous and Mental Diseases,

Vol. CXXXV, No 4, oktobar 1962.

Il vaut mieux encore etre marie qu'etre mort.

Moliere, *Les Fourberies de Scapin*

1. Tri odela i jedna violina

Prvi put kada je posmatrao svoju ženu kako čini preljubu, Gream Hendrik se ponašao kao da mu je sasvim svejedno. Čak je u jednom trenutku uhvatio sebe kako se kikoće. Ni na pamet mu nije palo da zaštitničkom rukom prekrije oči svoje kćeri.

Naravno, sve je prethodno zakuvala Barbara. Barbara, njegova prva žena, za razliku od En, njegove druge žene - one koja je činila preljubu. Premda, razumljivo, on u tom trenutku nije u tome video preljubu. Zbog toga se reakcija u vidu *pas devant* nije činila prikladnom. A povrh svega, još uvek je trajao onaj period koji je Gream nazivao medenim dobom.

Medeno doba otpočelo je 22. aprila 1977. godine, u Repton Gardensu, kada ga je Džek Lapton upoznao s jednom devojkom koja se bavila padobranstvom. Upravo je ispijao svoje treće piće na toj zabavi. Alkohol mu, međutim, nikada nije pomagao da se opusti: čim mu je Džek predstavio devojkku, u njegovom mozgu sevnulo je nešto što je automatski izbrisalo njeno ime. Događa se to na zabavama. Nekoliko godina pre toga, vršeći neku vrstu eksperimenta, Gream je pokušao s ponavljanjem imena osobe prilikom rukovanja. „Zdravo, Rejčel“, izgovorio bi, i „zdravo, Lajonele“, i „dobro večer, Marion“. No to je, izgleda, muškarce odnekud navodilo na pomisao da je homoseksualac, pa su ga podozrivo odmeravali, dok su žene ljubazno postavljale pitanje da on možda nije iz Bostona ili, možda, iz redova onih koji su sebi propisali da o svemu misle pozitivno. Ubrzo je Gream odbacio tu tehniku i nastavio da se stidi svog mozga.

Te tople aprilske noći, naslonjen na Džekove police s knjigama, podalje od

meteža koji su stvarali raščavrljani pušači, Gream je učtivo upravljao pogled ka toj njemu još uvek nepoznatoj ženi uredne svetle kose, odevenoj u belu - koliko je on mogao da prosudi, svilenu - košulju s tankim prugama.

„To mora da je zanimljiv život.”

„Jeste.”

„Vi svakako... puno putujete.”

„Da, putujem.”

„Izvodite demonstrativne programe, pretpostavljam.” Zamislio ju je kako pravi zvezdu u vazduhu dok skerletni dim šišti iz kanistera pričvršćenog uz njen nožni članak.

„Pa, time se zapravo bavi drugo odeljenje.” (Kakvo li je to odeljenje?)

„To mora da je opasno.”

„Šta - mislite... letenje?” Čudo jedno, pomislila je En, koliko se muškaraca boji aviona. Za nju avioni nikada nisu bili problem.

„Ne, ne mislim na letenje, već na ono drugo. Skakanje.”

En je upitno nagnula glavu u stranu.

„Skakanje.” Gream je spustio čašu na policu i počeo da maše rukama gore-dole. En je još više nagnula glavu u stranu. On je uhvatio srednje dugme svog sakoa i oštro, vojnički ga povukao nadole.

„Ah”, konačno je uspeo da izusti, „a ja mislio da ste padobranac.”

Donji deo Eninog lica izvio se u osmeh, da bi sledećeg trenutka njen do tada skeptično-sažaljivi pogled postao nekako razgaljen. „Džek je rekao da ste padobranac”, ponovio je, kao da je tim ponavljanjem i autoritetom na koji se pozivao trebalo da učini da priča postane verovatnija. Naravno, dogodilo se sasvim suprotno. To je nesumnjivo predstavljalo još jedan primer onoga što je Džek nazivao

„pomeranjem dupeta sa automatskim dizanjem nogu“.

„To onda znači“, odgovorila je ona, „da ni vi niste istoričar, niti predajete na Londonskom univerzitetu.“

„Blagi bože, nipošto“, rekao je Gream. „Izgledam li kao neko iz akademskog sveta?“

„Ne znam kako oni izgledaju. Zar ne izgledaju kao svi ljudi?“

„Ne, ne izgledaju“, reče Gream, prilično žustro. „Oni nose naočare i smeđe sakoe od tvida i grbavi su i podmukli, i ljubomorni, i svi koriste 'old spajs'." En ga odmeri pogledom. Nosio je naočare i smeđi somotski sako.

„Ja sam neurohirurg“, reče. „Zapravo, ne baš. Još uvek se probijam. Najpre morate da vežbate na drugim delovima: razumljivo. Trenutno sam stao kod ramena i vratova.“

„To mora da je zanimljivo“, reče ona, dvoumeći se do ko-je mere treba da mu ne veruje. „To mora da je naporno“, dodala je potom.

„Jeste naporno.“ Pomerio je naočare na nosu, najpre malo u stranu da bi ih potom vratio tačno tamo gde su ranije bile. Bio je visok, izduženog, četvrtastog lica i tamnosmeđe kose nepravilno prošarane sedim vlasima, kao da je neko nad njom pokušao da istrese začepljenu posudu za biber. „A u isto vreme i opasno.“

„Pretpostavljam da jeste.“ Nije ni čudo što mu je kosa takva kakva je.

„Najopasniji deo posla“, objasnio je, „jeste letenje.“

Osmehnula se; osmehnuo se. Nije bila samo ljupka; bila je i prijatna.

„Ja sam kupac“, rekla je. „Kupujem odeću.“

„Ja sam profesor“, rekao je on. „Predajem istoriju na Londonskom univerzitetu.“

„A ja sam čarobnjak“, reče Džek Lapton, koji je do tada gluvario na rubu

njihovog razgovora, da bi odjednom odlučio da nagne bocu usred priče. „Predajem magiju na Univerzitetu života. Vino ili vino?”

„Gubi se, Džek”, reče Gream, za njega neočekivano odlučno. I Džek se izgubi.

Prisećajući se toga, Gream je neobično jasno shvatao koliko je nasukan u tom trenutku bio njegov život. S tim što je, naravno, neobična jasnoća bila varljiva odlika svakog prisećanja. Tada je imao trideset osam godina: bio je oženjen petnaest godina; već deset godina radio je isti posao; bio je otplatio polovinu jedne hipoteke. I potrošio pola života, činilo mu se, i već je osećao da je počeo da se kotrlja naniže.

Barbara to verovatno nije tako posmatrala. Niti bi on u razgovoru s njom to tako izrazio. Možda je deo nevolje počivao upravo na tome.

U to vreme Barbara mu je još uvek bila draga, premda je nije uistinu voleo, niti je osećao išta nalik na ponos, ili video bilo kakvu korist, u njihovoj vezi, već najmanje pet godina. Njihova kći Alis bila mu je draga, premda, za njega donekle neočekivano, nikada nije u njemu pobuđivala neka dublja osećanja. Bilo mu je drago kada joj je dobro išlo u školi, ali se sumnjičavo pitao može li se ta vrsta zadovoljstva istinski razlikovati od olakšanja zbog toga što joj ne ide loše: kako se to moglo razaznati? Na negativan način bio mu je drag i posao kojim se bavio, premda svake godine nešto manje, pošto su studenti s kojima je radio bivali sve manje zreli, sve više bestidno lenji, i sve ljubaznije nepristupačni.

Tokom petnaest godina braka, nijednom nije prevario Barbaru: najpre zato što je verovao da to nije u redu, ali takođe, pretpostavljao je, i stoga što se nikada nije našao u iskušenju (kada bi studentkinje s razrezima na suknjama počele pred njim da prekrštaju noge, reagovao bi tako što bi im davao teže teme za esej; zbog toga su pronele glas da je on najobičnije mrtvo puvalo). Isto tako, nikada nije razmišljao o mogućnosti da promeni posao, a i sumnjao je da bi igde drugde pronašao neki koji bi obavljao s podjednakom lakoćom. Puno je čitao, uređivao je baštu, rešavao ukrštene reči; čuvao je svoju imovinu. Sa trideset osam godina, već se pomalo osećao kao

penzioner.

Međutim, kada je sreo En - ne u onom prvom trenu u Repton Gardensu, već kasnije, kada je nekako uspeo da natera sebe da joj zakaže sastanak - počeo je da oseća kao da se neka davno prekinuta nit kontakta sa samim sobom od pre dvadeset godina ponovo uspostavila. Ponovo je u sebi osetio sposobnost za ludosti i idealizam. Osetio je i kao da je njegovo telo ponovo počelo da postoji. Nije pod tim podrazumevao samo činjenicu da je ozbiljno uživao u seksu (premda je, naravno, podrazumevao i to), već i to što je prestao sebe da vidi isključivo kao mozak smešten u određeno pakovanje. Tokom najmanje deset godina pre toga, osećao je da sve manje koristi svoje telo; sve ono zadovoljstvo i emocije, sve to što se nekad protezalo do samog ruba njegove kože, bilo se povuklo u sasvim mali prostor usred njegove glave. Sve što mu je bilo dragoceno smestilo mu se između ušiju. Naravno, vodio je računa o svom telu, ali uz isto ono prigušeno, bestrasno zanimanje koje je pokazivao za svoj automobil. Oba objekta trebalo je puniti gorivom i prati u različitim intervalima - i jedno i drugo bi se s vremena na vreme pokvarilo, ali se obično moglo popraviti.

893-8013: kako mu je uopšte uspeo da prikupi hrabrost i pozove taj broj? Sada mu je bilo jasno - tako što je nasamario samog sebe. Jednog jutra je seo za radni sto sa spiskom telefonskih poziva koje je trebalo obaviti, pri čemu je negde u sredinu umetnuo „njen” broj. Negde na pola puta kroz zlovoljno natezanje oko rasporeda obaveza i bezvoljno ispoljena zanimanja urednika visokoumnih časopisa, odjednom se suočio sa zvonjavom „njenog” broja. Godinama pre toga nije pozvao nikoga (odnosno, nijednu ženu) na ručak (odnosno, na neposlovni ručak). To mu se nikada nije učinilo... značajnim. A sve što je trebalo da uradi bilo je da se predstavi, da proveriti da li ga se seća, i da joj uputi poziv. Prihvatila je; štaviše, rekla je „da” za prvi datum koji joj je predložio. To mu se dopalo, ulilo mu je dovoljno samopouzdanja da za taj ručak ostavi na ruci venčani prsten. Pre toga je, na trenutak, razmišljao da li da ga skine.

Posle toga, sve se odvijalo sasvim pravolinijski. On, ili ona, reći će „A zašto ne bismo...“, ona, ili on, odgovoriće „da“ ili „ne“, i odluka će pasti. Ništa od sveg onog razmišljanja o motivima koje se u braku s Barbarom neprekidno podrazumevalo. Ti nisi stvarno tako mislio, Greame, zar ne? Kad si rekao *x*, zapravo si mislio zar ne, Greame? Život s tobom je kao partija šaha protiv nekoga ko igra s dva reda skakača, Greame. Jedne večeri, u sedmoj godini njihovog braka, posle jedne gotovo sasvim opuštene večere, kada je Alis otišla na spavanje a on se osećao smirenim i srećnim koliko je u tom času bilo moguće, rekao je Barbari, uz tek neznatno preterivanje:

„Veoma sam srećan.“

Na to se Barbara, koja je upravo brisala poslednje mrve sa stola, okrenula, podigavši vlažne ružičaste gumene rukavice kao kakav pribrani hirurk, i odgovorila: „Iz čega to pokušavaš da se izvučeš?“

Bilo je među njima sličnih razgovora, i pre i posle toga, ali mu se taj urezao u sećanje. Možda zbog toga što zaista nije pokušavao da se izvuče iz bilo čega. Posle toga bi shvatio da okleva svaki put kad hoće da joj kaže da je voli, ili da je srećan, ili da zaključi kako je sve u najboljem redu, i da najpre razmisli o tome postoji li išta za šta će Barbara pomisliti da on pokušava da izbegne ili zataška, ako se odvaži da joj kaže šta oseća. Ako ničeg takvog ne bi bilo, onda bi se odvažio i rekao. Ali je to svemu oduzimalo spontanost.

Spontanost, neposrednost, poboljšanje kontakta s vlastitim telom: En mu nije tek pokazala šta znači Zadovoljstvo (to su mogle i mnoge druge), već i složene puteve do toga, zakučaste radosti koje je ono u sebi krilo; uspela je čak i da u njemu osveži sećanja na zadovoljstvo. Model tih otkrića nikada se nije menjao: najpre bi osetio prepoznavanje kada bi video kako En nešto čini (jede, vodi ljubav, govori, ili jednostavno stoji ili hoda); zatim bi usledio period mimetičkog hvatanja koraka, sve dok ne bi počeo da se oseća lagodno u prisustvu tog konkretnog zadovoljstva, i konačno, osećanje zahvalnosti obrubljeno (isprva nije shvatao otkud to, ali tako je bilo) nekim pomalo mučnim ogorčenjem. Koliko god da joj je bio zahvalan za to

čemu ga je učila, koliko god da joj je odobravao to što je prva otkrila nešto (da nije, kako bi on to ikada saznao?), katkada bi ga obuzela neka nervozna ozlojeđenost zbog toga što ga je En preduhitrila. Na kraju krajeva, bio je sedam godina stariji od nje. U krevetu, na primer, njena samouverena lakoća često mu je delovala kao razmetljivost (kritička, gotovo podrugljiva) spram njegove obazrive, krute trapavosti. „Ej, stani, sačekaj malo“, pomislio bi, a u nekim drugim trenucima, sa znatno više ogorčenja, „zašto nisi to *sa mnom* naučila?“

En je bila svesna toga - primorala je Greama da joj to obelodani, čim je osetila da tako nešto postoji - ali to nije delovalo kao nekakva pretnja. To se razgovorom svakako moglo otkloniti. Osim toga, postojalo je mnogo oblasti u kojima je Gream znao mnogo više no ona. Istorija je za nju bila biblioteka puna zatvorenih knjiga. Politika joj je bila dosadna, s izuzetkom kratkotrajnog kockarskog zadovoljstva koje je osećala u vreme određivanja državnog budžeta, i onog neznatno dužeg za vreme opštih izbora. Mogla je s približnom tačnošću da nabroji značajnije članove vlade; s tim što je to obično bila prethodna vlada.

Volela je putovanja, kojih se Gream bio gotovo potpuno odrekao (još jedna aktivnost koja se odigravala prevashodno između njegovih ušiju). Volela je modernu umetnost i staru muziku; mrzela je sport i odlaske u kupovinu; volela je hranu i čitanje. Većinu tih sklonosti Gream je ubrajao u zajedničke, a sve ostale smatrao je prihvatljivim. Ranije je volela da odlazi u bioskop - odigrala je, na kraju krajeva, manje uloge u više filmova - ali više nije želela da ide, što je s Greamove tačke gledišta bilo u redu.

U vreme kad se upoznao s En, ona je bila u ozbiljnoj potrazi za mužem. „Imam trideset jednu godinu“, nedugo pre toga je odgovorila jednom preterano brižnom ujaku koji se ljubopitljivo zagledao u treći prst njene leve ruke, „i nisam na polici, niti sam u potrazi.“ Bila je prestala da od svake zabave, od svake večere, očekuje da joj podari savršenog partnera, ili makar prikladnog. Osim toga, već je bila shvatila kakav zbunjujući, komični nesklad postoji između namera i rezultata.

Poželela bi kratku, gotovo beskontaktnu vezu, a zavolela bi njegovu majku; pomislila bi kako je dobrodušan a pritom ne i priglup, pa bi iza njegovog skromnog, snishodljivog držanja otkrila nepopustljivu sebičnost. En nije sebe smatrala razočaranom, niti je (kao što su smatrali pojedini njeni prijatelji) mislila da je ne služi sreća - jednostavno je smatrala da je postala mudrija nego u vreme svojih početaka. Do sada, zaključivala je, kad bi pomislila na sve one nelagodne *menages a trois*, na suzama zalivene pobačaje, i na sitne, nedostojne veze kakve su sebi dopuštali neki njeni prijatelji, ona je ostala prilično neozleđena.

Greamu je išlo u prilog to što nije izgledao posebno privlačno - En je govorila sebi da on zahvaljujući tome deluje upečatljivije. Da li je oženjen ili ne, to je bio manje važan faktor. Enine prijateljice izjavljivale su da kad žena pređe tridesetu, muškarci koje sreće (ako se ne pretvori u lovca na piletinu) obično su homoseksualci, oženjeni ili psihotični, i da su u tom slučaju oženjeni očigledno najbolja grupacija. Šila, Enina najprisnija prijateljica, tvrdila je da su oženjeni muškarci svakako bolji izbor nego neoženjeni, zbog toga što lepše mirišu: njima žene redovno nose odeću na hemijsko čišćenje. Dok sako jednog neženje, izjavljivala je, sav zaudara na dim cigareta i znoj ispod pazuha.

U svojoj prvoj vezi s oženjenim čovekom, En se osećala neprijatno; osećala se, ako ne baš kao lopov, onda bar kao uglađeni prevarant. No to nije dugo potrajalo; s vremenom je počela da tvrdi da ako se nečiji brak ubajatio, to teško može biti njena krivica, zar ne? Ako muškarci švrljaju, čine to zato što tako žele; ako zauzmete principijelan stav, i stanete uz svoju sapatnicu - ženu, to neće ništa promeniti. Nećete za svoju negativnu vrlinu dobiti zahvalnost; muž će uskoro preći na neku vrtirepku, a supruga nikada neće saznati za vašu nemu podršku. I tako, dok je prvi put sedela na ručku s Greamom, kada je primetila njegov venčani prsten, pomislila je: dobro je, bar ne moram da postavljam *ono* pitanje. Uvek je bilo teško postaviti ga. Ponekad bi pretpostavili da ona želi da čuje laž, pa bi slagali, što bi je podsticalo na nepotrebno sarkastične komentare tipa: „Stvarno si majstor za peglanje.”

Pri kraju tog prilično istorijskog obeda, Gream se nagnuo prema njoj i onako nervozan propustio da razdvoji svoje dve rečenice:

„Hoćeš li još koji put da izađeš sa mnom na ručak uzgred ja sam oženjen.”

Osmehnula se i jednostavno odgovorila:

„Da, hoću. Hvala ti što si me obavestio.”

Posle drugog ručka, uz nešto više pića, on joj je nešto revnosnije pomogao da obuče kaput, pogladivši joj jedno rame kao da se tkanina tu nenadano naborala. Kada je En ispričala Šili kako je to posle čitava tri sastanka među njima bilo sve što se tiče fizičkog kontakta, njena prijateljica je primetila.

„Možda nije samo oženjen, nego i nastran.” Na šta je En iznenadila samu sebe odgovorivši:

„Nema veze.”

I nije imalo. Ili pre, ne bi imalo, pošto je, kada je protekla prilično staromodna količina vremena (uz dovoljan broj njenih signala koji bi i bojnu flotu mogli da nateraju da promeni kurs plovidbe), u dobri čas saznala da Gream nije homoseksualac. U početku, činilo se da vode ljubav pomalo i kao da je to nekakva društvena obaveza; postepeno, međutim, počeli su to da čine s nekom naizgled normalnom učestalošću, i s naizgled normalnim motivima. Posle tri meseca, Gream je lažirao nekakvu konferenciju u Notingemu, pa su proveli vikend vozeći se kroz dimom ogaravljene banjske gradiće i nepredvidive ritove oivičene kamenim zidovima. Nezavisno jedno od drugog, brinuli su šta bi se moglo desiti ako bi Barbara pozvala telefonom hotel i saznala kako se ona, gospođa Greama Hendrika, već upisala u knjigu gostiju. Nezavisno jedno od drugog, zaključili su da će sledeći put uzeti dve sobe, svako na svoje ime.

En je bila zatečena kada je polako počela da shvata da se zaljubila u Greama. On isprva uopšte nije delovao kao jak kandidat: bio je preterano revnostan i nedovoljno koordiniran, i uvek bi u restoranu šutnuo nogu stola kada bi ustao da

krene; s druge strane, muškarci kod kojih se najviše približila mogućnosti da ih zavoli bili su komotni i opušteni. Gream je uz to bio ono što je ona smatrala intelektualcem, premda je ubrzo otkrila da on ne voli da priča o svom poslu i da ga mnogo više zanima njen. U početku, prizor kada on, nagnut nad specijalnim *prêt-à-porter* izdanjem francuskog *Voga* namešta naočare na nosu, delovao joj je komično i nekako preteće; no pošto zauzvrat nije pokazivao nikakvu želju da ona s njim ide u biblioteku i pomaže mu da obradi različite novinske prikaze međuratnih štrajkova i demonstracija, postepeno je prestala da brine.

Osećala se, istovremeno, i mlađom i starijom od njega. Ponekad ga je sažaljevala zbog tako skućenog dotadašnjeg života; u nekim drugim trenucima plašila ju je pomisao da nikada neće znati sve ono što Gream zna, da nikada neće umeti da diskutuje neposredno i logično kako je, uviđala je to, umeo on. Ponekad, dok je ležala u krevetu, hvatala je sebe kako razmišlja o njegovom mozgu. Ispod tog pokrivača od mestimično sede kose, na koji je to način sadržaj bio različit od onog koji je ležao ispod njenog uredno podšišanog i oblikovanog (i lako obojenog) pokrivača od plave kose? Da li bi se, kada bi mu neko otvorio glavu, odmah uočila drugačija struktura? Da je *zaista* bio neurohirurg, možda bi bio u stanju da joj odgovori na to pitanje.

Kada je njihova veza potrajala šest meseci, postalo je neophodno da se sve saopšti Barbari. Neophodno ne za nju, već za njih: previše su rizikovali i bilo je bolje da joj saopšte onda kada *oni* to žele, umesto da budu prisiljeni da priznaju posle perioda sumnje koji bi za nju bio bolan, a u njima stvarao osećaj krivice. To bi u isti mah bilo i čistije, lakše za Barbaru. Tako su bar oni sebi govorili. Povrh toga, Gream je mrzeo da odlazi u kupatilo kad god bi poželeo da pogleda Eninu fotografiju.

Dva puta je odustao od namere da joj sve kaže. Prvi put zato što je Barbara bila u jednom od svojih lepših raspoloženja pa nije hteo da je povredi, drugi put zbog toga što je bila veselo neprijatna pa nije želeo da pomisli da joj je jednostavno iz osвете rekao za En. Želeo je da to saopštenje bude nedvosmisleno.

Na kraju, uspeo je jedino da to obavi na kukavički način: proveo je noć s En. Nije to bilo unapred planirano, ali su posle vođenja ljubavi zaspali, a kada ga je En probudila uspaničenom ćuškom, iznenada je pomislio, a zašto to da činim? Zašto da vozim natrag po ovoj zimi samo da bih legao kraj žene koju ne volim? Stoga se okrenuo na drugu stranu i pustio da ga moralno neutralni san natera da sve prizna.

Vratio se kući u vreme kada je Alis obično već bila na putu za školu; ovoga puta još uvek je bila kod kuće.

„Tata, smem li ja danas da idem u školu, smem li?“

Gream je mrzeo ovakve trenutke. Okrenuo se prema Barbari, svestan da je više nikada neće videti na takav način, premda je delovala nepromenjeno i nepromenljivo: kratki tamni uvojci, malkice podbulo ali ljupko lice, tirkizna senka za oči. Izgledom nije odavala ništa, a zurila je u njega bezizrazno kao da je čitač vesti na televiziji.

„Mm.“ Ponovo je pogledao Barbaru; i dalje bez ikakve podrške. „Mm, ne vidim zašto ne bi.“

„Danas imamo test iz istorije, tata.“

„Onda moraš da ideš.“

Alisin osmeh u znak odgovora ostao je nedovršen.

„Moraš? *Moraš?* S kojim ti pravom možeš da nekom narediš da nešto *mora*? Hajde, reci mi s kojim pravom?“ Barbarino okruglo lice izdužilo se od gneva, a blage crte postale su oštre.

Ovakve trenutke Gream je još više mrzeo. Nije bio dorastao raspravama s Barbarom; ona je uvek polazila od tako neustrašivo neakademske principa. Sa svojim studentima umeo je sasvim lepo da raspravlja: pribrano, logički, na osnovu utvrđenih činjenica. Kod kuće, takva osnova nije postojala; činilo se da rasprava (ili pre sistem jednosmernih prebacivanja) nikada ne počinje od početka, već da

jednostavno prasne posred srede, pri čemu su optužbe kojima je trebalo da se suprotstavlja predstavljale hipoteze, tvrdnje, izmišljotine i zlobu iz kućne radinosti. Još je gora bila neumoljiva emocionalna nadgradnja rasprave: cena pobjede mogla se ogledati u džandrljivoj mržnji, nadmenoj ćutnji, ili satari u potiljak.

„Alis, idi u svoju sobu dok tvoja majka i ja ovo raspravimo.”

„Zašto da ide? Zašto da ne čuje odakle potiču sva tvoja *moraš*? Jesi li zato ostao ko zna gde cele noći - da bi sakupljao svoja *moraš*? Vraćaš se s finim kompletom naredbi za nas, je l' da? Hajde, reci mi koja su moja *moraš* za danas.”

O, bože, sve se već otelo kontroli.

„Jesi li ti dobro, Alis?” tiho je upitao. Njegova kći je pognula glavu.

„Nisam, tata.”

„Imala je krvarenje iz nosa. Ja neću da šaljem u školu dete kome ide krv iz nosa. Ne u njenom uzrastu.”

Eto je opet. „U njenom uzrastu” - šta je to trebalo da znači? U kom to uzrastu se mogu slati u školu kćeri kojima ide krv iz nosa? Ili je to Barbara jednostavno posegla za onim savršeno pouzdanim trezorom „ženskih” razloga da se nešto čini ili ne čini? Da li je sve to spadalo u onaj privatni zabran majka-kći iz koga je Gream bio ritualno isključen nekoliko godina ranije? Da nije „krvarenje iz nosa” nekakav eufemizam?

„Sada je sve u redu.” Alis je podigla lice tako da je okrenula nozdrve prema ocu. Ipak, njihova unutrašnjost ostala je u senci; nije bio siguran treba li da se sagne i da ih pregleda. Nije znao šta da čini.

„Alis, to je odvratna navika”, izjavila je Barbara, i potom grubo povila naniže glavu svoje kćeri. „Idi u svoju sobu i lezi, pa ako ti kroz jedan sat bude bolje, poslaću te u školu s opravdanjem.”

Gream shvati koliko je nevičan takvoj vrsti prepirke. Jednim jedinim potezom,

Barbara je iznova potvrdila svoj autoritet nad kćerkom, obezbedila da ona ostane u kući kao daleki svedok suđenja svom pustopašnom ocu, i vaspostavila samu sebe kao Alisinog budućeg oslobodioca, osiguravši time trajno savezništvo protiv Greama. Kako joj je to pošlo za rukom?

„Onda”, Barbara je više izjavila nego zapitala, pre (mada samo trenutak pre) nego što je Alis zatvorila vrata kuhinje. Gream nije odgovorio; osluškivao je Alisine korake na stepeništu. Ali uspeo je da čuje jedino,

„OOONNNNNNDAAAA.”

„...”

Jedina tehnika koju je Gream uspeo da savlada tokom prethodnih petnaest godina bila je da dopusti da čuje objavu prvih desetak optužbi pre nego što se i sam uključi u raspravu.

„Greame, šta ti to znači da ostaneš van kuće čitavu noć a da me ne obavestiš i da potom dođeš u ovo doba i kreneš da umesto mene vodiš moje domaćinstvo?”

Četiri optužbe za početak. Gream je i pre toga počeo da oseća kako se udaljava od porodice, od Barbare, čak i od Alis. A ako je Barbari bilo potrebno da igra zapetljane igre da bi obezbedila Alisino saosećanje, onda je njoj devojčica očito bila potrebija nego njemu.

„Imam drugu. Nameravam da te napustim.”

Barbara ga je pogledala kao da ga ne prepoznaje. Sad više nije bio ni čitač vesti; gotovo da je postao provalnik. Nije izustila ni reč. Osećao je da bi sad trebalo da on nešto kaže, ali nije više imao šta da doda.

„Imam drugu. Više te ne volim. Nameravam da te napustim.”

„E, nećeš. To ćemo još da vidimo. Ako samo probaš, obratiću se... obratiću se rukovodstvu univerziteta.”

Naravno da je pomislila tako nešto. Pomislila je da bi on mogao da stupi u

ljubavnu vezu jedino s nekom studentkinjom. Eto koliko su ograničena bila njena razmišljanja. Taj zaključak ulio mu je više samopouzdanja.

„Nije u pitanju studentkinja. Napuštam te.”

Barbara je vrisnula, veoma glasno, i Greamu nije zazvučala ubedljivo. Kad je ućutala, on je jednostavno rekao:

„Pretpostavljam da si već pridobila Alis na svoju stranu, i bez ovakvih stvari.”

Barbara je još jednom vrisnula, podjednako glasno, i podjednako dugo. Gream je ostao hladan, gotovo osion; on će je napustiti, on će voleti En. Ne, on je već voleo En. Nastaviće da voli En.

„Povedi računa - to bi moglo postati kontraproduktivno. Ja sada idem na posao.”

Toga dana tri časa je predavao Boldvina ne osetivši dosadu nijednog trena, ni zbog vlastitih ponavljanja, niti zbog studentskih dobronamerno izrečenih banalnosti. Telefonirao je En da joj kaže da treba da ga očekuje te večeri. U vreme pauze za ručak kupio je poveći kofer, novu tubu zubne paste, konac za čišćenje zuba, i ubrus čupav poput prostirke od medveđe kože. Osećao se kao da polazi na godišnji odmor. Da, to će zaista biti odmor, dugi, beskrajni odmor - štaviše, s godišnjim odmorima unutar tog odmora. Od te pomisli osetio se nekako luckasto. Vratio se u prodavnicu i kupio rolnu filma za fotoaparat.

Vratio se kući u pet i otišao pravo na sprat ne pogledavši gde su mu žena ili kćer. S telefona koji je stajao kraj kreveta pozvao je lokalnu taksi-službu. U času kada je spuštao slušalicu, u sobu je ušla Barbara. Nije joj se obratio, već je jednostavno otvorio svoj novi kofer položen na krevetu. Oboje su pogledali unutra; kutija filma „kodak” uzvratila im je pogled, drečavo narandžasta.

„Nećeš uzeti kola.”

„Neću uzeti kola.”

„Nećeš uzeti ništa.“

„Neću uzeti ništa.“

„Ali ti uzimaš sve, *sve*, je l' ti to jasno?“ Gream je nastavio da puni kofer delovima odeće.

„Trebaće mi ključevi od ulaznih vrata.“

„Možeš da ih uzmeš.“

„Promeniću brave.“ (Čemu onda tražiti ključeve, upitao se Gream pomalo obeshrabreno.)

Barbara izađe. Gream je spakovao odeću, aparat za brijanje, fotografiju svojih roditelja, jednu fotografiju svoje kćeri, a onda počeo da zatvara kofer. Bio je samo dopola pun. Sve što mu je trebalo moglo je stati u manje od jednog kofera. Bio je ushićen tim otkrićem, nekako rasterećen. Jednom je, setio se, pročitao neku biografiju Oldosa Hakslija, i bio zbunjen piščevim ponašanjem kada mu je izgorela kuća u Holivudu. Haksli je krotko posmatrao taj događaj: njegovi rukopisi, njegove beležnice, čitava njegova biblioteka, sve je to bilo uništeno bez ikakvog pokušaja vlasnika da išta učini. Bilo je dosta vremena, ali ono što je on odlučio da spasi svelo se na tri odela i jednu violinu. Greamu se učinilo da sada može da ga shvati. Tri odela i violina. Spustio je pogled ka svom koferu i nekako se posramio njegove veličine.

Kada ga je podigao, čuo je kako su odela mekano pala prema donjoj strani; potpuno će se izgužvati dok ne stigne. Odložio je kofer u predsoblje i otišao u kuhinju; Barbara je sedela za stolom. Spustio je pred nju ključeve automobila i ključeve kuće. Ona je zauzvrat gurnula prema njemu veliku plastičnu kesu za prljavo rublje.

„Nemoj ni da pomišljaš da ću *ovo* da uradim za tebe.“

Klimnuo je glavom i uzeo kesu.

„Trebalo bi da se pozdravim s Alis.“

„Ona je kod drugarice. Tamo će prespavati. Ja sam joj dozvolila. *Kao što si joj ti dozvoljavao*“, dodala je Barbara, premda je to pre zvučalo umorno nego otrovno.

„Koje drugarice?“

Barbara očuta. Gream još jednom klimnu glavom i izađe. S koferom u desnoj i prljavim rubljem u levoj ruci, krenuo je stazom što se pružala ispred kuće, duž Vejton Drajava, a potom skrenuo u Hajfild Grouv. Taksistu je prethodno zamolio da ga tamo sačeka. Hteo je da Barbaru poštedi neprijatnosti (možda je čak iznudio mrvicu saosećanja time što je otišao pešice), ali ni na pamet mu nije padalo da kod En, na početak Drugog dela svog života, stigne javnim prevozom.

Taksista je bez reči odmerio Greama i njegov prtljag. Gream je pomislio kako sve to zasigurno deluje kao kakav neuspeli noćni izlet, koji je ili završen prerano ili je patetično promašio raspored. Osećao se, međutim, dovoljno samouvereno da nije morao ništa da objašnjava, a još je i tiho pevušio na zadnjem sedištu taksija. Posle otprilike kilometar i po vožnje, primetio je kraj puta rešetkastu drvenu korpu za smeće, rekao vozaču da stane, i bacio u nju svoj veš. Ne ide se na medeni mesec s kesom punom prljavog rublja.

I tako je otpočeo njegov beskrajni odmor. Gream i En proveli su šest meseci u njenom stanu pre nego što su pronašli kućicu s terasom i baštom u Klephemu. Barbara je još jednom pokazala svoju sposobnost da neprijatno iznenadi Greama time što je izričito zahtevala razvod odmah. Ništa od one priče s dvogodišnjim razdvajanjem bez uzajamnog prebacivanja: zatražila je propisan, starinski razvod krivicom partnera. Pred njenim zahtevima Gream je ostao pasivan kao Haksli. Pristao je da nastavi da otplaćuje hipoteku za kuću; pristao je da plaća izdržavanje za Alis; dozvolio je Barbari da zadrži automobil i celokupno pokućstvo. Nije tražila nikakav novac za svoje izdržavanje; prihvatila ga je samo posredno. Odlučila je da potraži posao. Gream, a potom i sud, zaključili su da su njeni predlozi prihvatljivi.

Sporazum o razvodu ostvaren je krajem leta 1978. godine: Greamu je dopušteno da se jednom nedeljno viđa s Alis. Ubrzo posle toga, on se venčao s En. Medeni mesec su proveli na Naksosu, u maloj beloj kući koja je pripadala jednom Greamovom kolegi. Činili su sve što priliči ljudima u takvim okolnostima - često su vodili ljubav, pili su velike količine samoskog vina, duže no što je neophodno posmatrali hobotnice kako se suše na zidu u luci - a Gream se ipak na neki čudan način osećao kao da nije oženjen. Bio je srećan, ali se nije osećao oženjenim.

Posle dve nedelje, jednim brodom punim stoke i udovica otputovali su natrag do Pireja, a onda su drugim brodom punim penzionera i univerzitetskih nastavnika otplovili duž jadranske obale do Venecije; pet dana kasnije, avionom su se vratili kući. Dok je avion preletao Alpe, Gream je držao za ruku svoju urednu, milu, besprekornu suprugu, i u sebi ponavljao kako je srećan čovek. Ovo je bio odmor unutar odmora, a sada je trebalo da se nastavi onaj spoljašnji odmor. Činilo se da ne postoji nikakav razlog da se išta od toga okonča.

S proticanjem naredne dve godine, Gream je počeo da se oseća oženjenim. Možda je i podsvesno pre toga očekivao da će biti isto kao i prvi put. Stupanje u brak s Barbarom sadržalo je u sebi i snažan, premda pomalo neusklađen erotski polet, vrtoglavo uzbuđenje pred novom ljubavlju, i nekakav daleki osećaj ispunjene dužnosti spram roditelja i društva. Ovoga puta, u prvom planu bile su drugačije stvari: pre toga je spavao sa En duže od godinu dana, druga ljubav učinila ga je više opreznim nego omamljenim; a pojedini prijatelji postali su prema njemu džangrizavi i hladni zbog toga što je napustio Barbaru. Neki su pak ispoljavali obazrivost: koga zmija ujede, uješće ga još jednom, upozoravali su.

Da bi Gream počeo da se oseća oženjenim, trebalo je da se dogodi to da se ništa nije dogodilo: ništa nije podsticalo strah ili nepoverenje prema okolnostima u kojima se našao, prema tome kako je život postupao prema njemu. I tako su se, postepeno, njegova osećanja naduvala kao padobran, da bi se posle onog uznemirujućeg početnog pada odjednom sve usporilo, a on ostao na pučini, suncem

opaljenog lica, s kopnom koje se gotovo i nije primicalo iz daljine. Osećao je, ne toliko da je En njegova poslednja šansa, koliko to da je ona oduvek bila njegova prva i jedina šansa. Eto šta su imali na umu, pomislio je; sada mi je jasno.

Dok je lakoća s kojom je prihvatao ljubav postepeno rasla, njegova opčinjenost ljubavlju - i opčinjenost Eninom ličnošću - sve je više jačala. Kad god bi En otišla na službeni put osetio bi kako mu ona nedostaje ne u seksualnom, već u moralnom smislu. Kad god ona nije bila uz njega, on je venuo, dosađivao se, postajao je gluplji i spopadao ga je neki strah. Osetio bi se nedostojnim nje, osetio bi da može da bude pravi muž jedino Barbari. A kada bi se En vratila, shvatio bi kako počinje da je posmatra, da je proučava mnogo detaljnije nego onda kada su se prvi put sreli. Katkad je ta pedantska strast postajala očajnička i nagoniska. Zavidio je stvarima koje je ona doticala. Prezirao je godine koje je proveo bez nje i osećao se osujećenim zbog toga što mu nije dopušteno da *bude* ona, makar na jedan dan. Zbog toga je vodio unutrašnje dijaloge, pri čemu je jedan deo njega glumio En, dok je drugi deo glumio njega samog. U tim razgovorima nalazio je potvrdu da im zaista dobro ide. Nije rekao En za tu naviku - nije želeo da je opterećuje s previše detalja o svojoj ljubavi, da joj ne bi... pa, da joj od tih detalja ne bi postalo neprijatno; da ne bi pomislila da on zauzvrat od nje traži to isto.

Često je zamišljao sebe kako svoj život objašnjava slučajnim prolaznicima - bilo kome, u stvari, koga bi to dovoljno zanimalo da bi se raspitao. Niko se nikada nije raspitao, ali to je verovatno više bilo zbog ljubaznosti, nego zbog nedostatka interesovanja. Bez obzira na to, Gream je za svaki slučaj imao spremne odgovore, pa ih je vrlo često recitovao samome sebi, šapatom izgovarajući svoju krunicu iznenađene radosti. En je proširila njegov spektar, vratila mu je one izgubljene boje na koje svaki čovek ima pravo. Koliko je dugo uspevao da opstane samo sa zelenom i plavom i tamnoplavom? Sada je video više, i osećao se bezbednim; egzistencijalno bezbednim. Jedna se misao u njegovom novom životu ponavljala kao bas linija, i donosila mu neku čudnu utehu. Sada, umeo je da kaže sebi, sada kad imam En,

znam makar to da ću imati nekog da me propisno ožali.

2. *In flagranti*

Trebalo je, naravno, da posumnja i nešto ranije. Na kraju krajeva, Barbara je znala da on mrzi bioskop. On ga je mrzeo, ona ga je mrzela, bila je to jedna od prvih spona među njima, pre dvadeset godina. Uljudno su odsedeli čitavu projekciju *Spartaka*, povremeno se dodirujući laktovima na način koji je pre ukazivao na nespretnost nego na požudu, da bi potom nezavisno jedno od drugog priznali da ne samo da im se film nije dopao, već da im se ni koncept na kome je počivao nije činio naročito vrednim. Neodlaženje u bioskop bilo je za njih dvoje kao par jedna od prvih uočljivih odlika.

A sada, po Barbarinim rečima, njihova kći je poželela da je on odvede u bioskop. Iznenada je shvatio da uistinu nema pojma o tome da li je Alis ikada ranije odgledala film u bioskopu. Mora biti da jeste, naravno - izuzev ako njeno genetsko nasleđe u oblasti estetike nije bilo abnormalno dominantno. To, međutim, nije pouzdano znao. Od toga se ražalostio. Nema te tri godine, i već više ne znaš ni najjednostavnije stvari. A onda ga je to učinilo još tužnijim. Nema te tri godine i već se više i ne pitaš da li nešto znaš ili ne znaš.

Samo, zašto je Alis poželela da ide s njim - i zašto baš na projekciju pet godina stare, neuspele britanske komedije u Holovej Odeonu?

„Izgleda da je jedna scena snimljena u njihovoj školi“, stigao je Barbarin nehajni odgovor preko telefona; zahtev njegove kćeri, kao i obično, nije mu bio prenet neposredno. „Svi njeni drugovi idu da gledaju taj film.“

„Zar ne može da ide s njima?“

„Mislim da se još uvek pomalo plaši bioskopa. Mislim da će joj biti lepše s odraslom osobom.“ Ne s tobom kao tobom; jednostavno, s tobom kao odraslom osobom.

Gream se složio; tih dana se obično slagao.

Kada je s Alis stigao u Odeon, ispravnost njegove dve decenije duge apstinencije bila je potvrđena. Foaje je mirisao na prženi luk, pošto su posetioци bili podsticani da njime posipaju svoje hot dogs i time rasteruju jezu toplog julskog popodneva. Njihove ulaznice, primetio je, koštale su koliko jedna jagnjeća plećka. U dvorani, uprkos skromnom broju posetilaca, gledalište je bilo pritisnuto izmaglicom duvanskog dima. Svakako zbog nekolicine onih koji su sebi pripaljivali po dve cigarete istovremeno, bedno oponašajući nekakav američki film koji je Gream namerno propustio da pogleda.

Kada su krenule pokretne slike (Gream je koristio taj skućeni izraz iz vremena svoje adolescencije: „film“ mu je zvućalo američki, a izraz „kino“ ga je podsećao na „kinologiju“), brzo je oživeo sećanje na znatno veći broj razloga zbog kojih nije voleo odlaske u bioskop. Ljudi su umeli da govore o izveštaćenosti opere; ali jesu li ikada ovo pogledali kako valja? Drećave boje, besmislen zaplet, muzika osamdesetih godina devetnaestog veka s lakim prelivom Koplanda, sve to uz moralnu problematiku na nivou modnog časopisa. Dakako, *Preko meseca* verovatno jeste bio loš predstavnik svoga žanra, no nije li uvek upravo loša umetnost ono što ćovek izućava da bi stekao najjasniju predstavu o osnovnim konvencijama odrećene forme.

Uostalom, kome je uopšte palo na pamet da je komićni triler o debelom provalniku koji se neprestano zaglavljuje u otvorima za ugalj dobra zamisao? A ko je tek tome dodao ispijenog detektiva koji zbog toga što je hrom trći sporije i od debelog provalnika? Gle, rekao je Gream sebi kada se jedna od scena potere nenadano ubrzala uz pratnju kabaretskog klavira, otkrili su da postoji i *ova* tehnika. Još je beznadnije delovala ćinjenica da se dva tuceta ljudi u gledalištu - pri ćemu, izgleda, niko od njih nije išao u Alisinu školu - po svoj prilici sasvim iskreno smejalо.

Osetio je kako ga njegova kći vuče za rukav.

„Tata, da li se to nešto pokvarilo u ovom filmu?“

„Jeste, dušo, projektor zabušava“, odgovorio je, da bi potom, po završetku scene dodao: „Sada se popravio.“

S vremena na vreme iskosa bi pogledao Alis, strahujući da bi joj se bioskop mogao dopasti - bilo bi to kao da dete roditelja antialkoholičara uživa u gutljaju slatkog šerija. Njeno je lice, međutim, ostalo bezizrazno i tek malčice namršteno, što je Gream prepoznao kao pouzdan znak iskazivanja prezira. Čekao je scenu u kojoj će se pojaviti njena škola, ali se veliki deo radnje odvijao u zatvorenom prostoru; u jednom dugom kadru grada koji je navodno trebalo da bude Birmingem (ali je po Greamu to bio London) učinilo mu se da je u drugom planu spazio poznatu zgradu.

„Je li ono?“

Alis se, međutim, samo još više namrštila, grubo nateravši svog oca da posramljen začuti.

Posle otprilike jednog sata, trag gojaznog provalnika sasvim slučajno je doveo hendikepiranog detektiva do znatno većeg zlikovca, italijanskog tipa s brčićima koji je zavaljen u fotelju svoj prezir prema zakonu iskazivao pušeći cigaru. Bangavi detektiv je odjednom počeo da otvara sva vrata u stanu. U spavaćoj sobi pronašao je Greamovu ženu. Nosila je tamne naočare i čitala knjigu, čaršavi su joj čedno bili ušuškani oko grudi, ali je izgužvana postelja dovoljno jasno podrazumevala šta se tu doskora zbivalo. Nije bilo nimalo čudno što je film prošao cenzuru.

Kada je junak iznenada prepoznao očito slavnu lepoticu, i kada je Gream u njoj prepoznao svoju bestidno izblajhanu suprugu, ova je izjavila, glasom dovoljno dubokim da je mogao biti i glas dublerke,

„Ne želim nikakav publicitet.“ Gream se grohotom zasmejao, omevši time sebe da čuje odgovor ćopavog njuškala. Bacio je pogled ka Alis i primetio da joj se ona posramljena namrgođenost vratila na lice.

Tokom dvominutne scene koja je usledila, Greamova druga žena redom je odglumila iznenađenje, gnev, prezir, sumnju, zbunjenost, skrušenost, paniku, i ponovo gnev. Bio je to emocionalni ekvivalent ubrzane scene jurnjave. Povrh svega, našla je vremena i da pruži ruku ka telefonu smeštenom na noćnom stočiću, omogućivši time da među dvadeset šestoro ljudi u Holovej Odeonu oni kojima vidik nije bio zamagljen pušenjem dve cigarete istovremeno, nakratko vide njena gola ramena. Potom je nestala s ekrana, baš kao, nesumnjivo, i iz svesti svih reditelja koji nisu uspeli da izbegnu da pogledaju taj film.

Kad su izašli iz bioskopa, Gream se još uvek smeškao.

„Je li to bilo to?“ zapitao je Alis.

„Šta je li bilo to?“ odgovorila mu je savesno i ozbiljno.

„Je li ono u onom kadru bila škola?“

„Koja škola?“

„Tvoja škola, naravno.“

„Zašto misliš da je to bila moja škola?“

Ah. Uh, uh.

„Mislio sam da smo zato išli da pogledamo ovaj film, Alis, zato što si htela da vidiš svoju školu.“

„Ne.“ Ponovo se namrgodila.

„Zar nisu svi tvoji drugovi ove nedelje odgledali taj film?“

„Ne.“

Ma, jasno, ne, naravno da ne.

„Šta misliš o filmu?“

„Mislim da je tu straćeno vreme i novac. Bar da su išli na neko zanimljivo mesto, kao što je Afrika. Jedini zabavan deo bio je kada se pokvario projektor.“

Živa istina. Ušli su u Greamov auto i opreznom vožnjom stigli do Alisine omiljene poslastičarnice na Hajgejtu. Znao je da joj je ta omiljena zbog toga što su za tri godine, koliko ju je izvodio nedeljnom popodne, isprobali sve poslastičarnice u severnom Londonu. Kao i obično, naručili su čokoladne eklere. Gream je jeo prstima; Alis viljuškom. Niko od njih dvoje nije o tome rekao ništa, kao ni o bilo čemu drugom što je pokazivalo da ona stasava u osobu upadljivo drugačiju od one kakva bi postala da on nije otišao od kuće. Gream je smatrao da je neumesno spominjati takve stvari, i nadao se da ih ni ona sama ne primećuje. Naravno da ih je sve do jedne primećivala, ali Barbara ju je naučila da nije lepo ukazivati drugima da nešto što čine nije lepo.

Pošto je obrisala usne salvetom - ne treba da izgledaš kao začepljena sudopera, oduvek joj je govorila majka - ravnodušnim glasom je izjavila,

„Mama mi je rekla da si ti posebno želeo da pogledaš taj film.“

„O, je l' da? A da li ti je rekla zašto?“

„Rekla je da si hteo da vidiš En u jednoj od... kako beše... 'njenih najubedljivijih filmskih uloga', čini mi se da je tako rekla.“ Alis se važno zagleda u njega. Gream oseti srdžbu, ali nije bilo svrhe istresati je na Alis.

„Mislim da je to mogla biti jedna od maminih šala“, reče. I to jedna od boljih. „Da ti ja nešto predložim. Zašto da se mi sada ne našalimo s mamom? Zašto joj ne bismo rekli da smo hteli da pogledamo *Preko meseca*, ali da su karte bile rasprodate pa smo otišli da gledamo novog Džejmsa Bonda?“ Verovao je da se svakako prikazuje neki novi Džejms Bond, činilo se da ne postoji trenutak u kome se to ne događa.

„Važi“, nasmeja se Alis, i Gream pomisli, dete stvarno počinje da liči na mene, stvarno. No možda mu je to padalo na um samo onda kada bi se složila s njim. Neko vreme su pijuckali čaj, onda ona reče,

„To baš i nije bio neki dobar film, je l' da, tata?“

„Ne, bojim se da nije.“ Ponovo trenutak tišine. Onda je on dodao, nesigurno, ali uz osećaj da se takvo pitanje nekako očekuje: „Šta misliš, kakva je bila En?“

„Mislim da je bila *odvratna*“, žustro odvratila Alis. Ipak liči na Barbaru; pogrešio je. „Bila je prava... prava *kurva*.“

Gream, kao i obično, prikrio svoju reakciju na njena leksička otkrića.

„Ona je samo glumila.“ Zazvučao je, međutim, pre pomirljivo nego mudro.

„E, pa, ja mislim da je debelo prekardašila.“

Gream pogleda u otvoreno, prijatno, ali još uvek ne do kraja uobličeno lice svoje kćeri. Na koju li će stranu krenuti, zapitao se: ka onoj čudnovatoj kombinaciji oštine i zaobljenosti koju je on sada povezivao s Barbarom, ili ka misaonoj, tolerantnoj, blagoj izduženosti? Za njeno dobro, nadao se da neće ličiti ni na jedno od svojih roditelja.

Ispili su čaj, pa ju je Gream vožnjom još laganijom od uobičajene odveo natrag Barbarinoj kući. Tako ju je sada video. Nekada je o toj kući razmišljao kao o njihovoj kući; sada je bila samo Barbarina. A čak nije imala dovoljno čestitosti da makar počne da izgleda drugačije. Gream je osećao ogorčenje prema toj kući zbog toga što nije bila iznova okrećena ili nešto slično, zbog toga što nije učinila nešto što bi simbolizovalo da sada ima samo jednog vlasnika. Kuća je, međutim, očito bila na Barbarinoj strani. Oduvek je bila, pretpostavljao je. Svake je nedelje njena nepromenjenost trebalo da ga podseti na njegovu... šta, izdaju?

Možda, premda Barbarin osećaj da ju je izdao nije bio baš onako snažan kako je on pod njenim uticajem i dalje verovao da jeste. Ona je oduvek bila marksista kada je reč o emocijama, oduvek je verovala da one ne bi trebalo da postoje tek tako, već da bi morale nešto i da rade ako žele da jedu. Osim toga, već nekoliko godina pre toga više su je zanimala kći i kuća, nego muž. Od nje se očekivalo da zavapi da je pokradena, pa je to i učinila, sama, međutim, nije sve vreme verovala u to.

Bila je to poslednje nedelja u mesecu: kao i obično, Barbara je propustila Alis

da joj se ispod lakta provuče u kuću, a zatim uručila Greamu jedan koverat. U njemu su bili popisani detalji o dodatnim troškovima tog meseca, koji su po njenom mišljenju padali njemu na teret. Ponekad bi to bio račun za kakav nesmotren provod koji je Barbara smatrala neophodnim da bi Alis uspela da se izbori s neizrecivom ojađenošću izazvanom Greamovim odlaskom; zahtev je bio bespogovoran, čak je ispisivan nevoljno.

Gream je strpao koverat u džep ne rekavši ništa. Obično je uzvraćao drugim bez reči prihvaćenim kovertom naredne nedelje. Dodatnim pitanjima bavili bi se četvrtkom uveče, kada bi mu na njegov telefonski poziv bilo dopušteno da sa Alis porazgovara između pet i deset minuta, zavisno od raspoloženja njene majke.

„Da li vam se dopao film?“ ravnodušno je zapitala Barbara. Izgledala je doterano i ljupko, s tek opranim gustim crnim uvojcima. Bio je to njen izlazak-i-dobar-provod-i-tako-to izgled, za razliku od njenog mučeništvo-samohrane-majke-i-tako-to izgleda. Gream je osećao približno podjednaku nezainteresovanost za oba njena izdanja. Osećao je samozadovoljan nedostatak zanimanja za odgovor na pitanje zašto ju je, pre svega, uopšte ikada voleo. Tu crnu kosu, neljudski besprekorne boje; to okruglo lice koje se lako zaboravlja; taj pogled koji izaziva osećaj krivice.

„Nismo našli karte“, odgovorio je, podjednako ravnodušno. „To je jedan od onih bioskopa u kojima su od jednog napravili tri, pa pretpostavljam da su svi njeni školski drugovi stigli pre nas.“

„I šta ste onda uradili?“

„Oh, pa, pomislili smo, kad smo već tu, mogli bismo da pogledamo neki film, pa smo otišli da vidimo novog Džejmisa Bonda.“

„Nije VALJDA?“ Ton joj je bio oštiji, s više prekora no što je mogao i da pretpostavi. „Dete će od toga imati noćne more. *Stvarno*, Greame.“

„Ja mislim da je ona suviše razborita za tako nešto.“

„E, pa, sve što ja mogu da kažem, jeste da ćeš ti biti kriv. Ti ćeš *biti kriv*.”

„Da. Da, dobro. Vidimo se... čujemo se u utorak.” Odstupio je s praga kao oterani prodavac četaka.

Čak su i šale s Barbarom u poslednje vreme po pravilu bivale neuspele. Ubrzo će ona otkriti da uopšte nisu išli da gledaju Bonda - Alis će tajnu neko vreme čuvati a onda provaliti, na onaj svoj prilično svečani način - ali tada Barbara odavno više neće moći to da shvati tek kao odgovor na šalu. Zašto mu svaki put to čini? Zašto se uvek oseća ovako kada odlazi od nje? Oh, ma neka se nosi, pomislio je. Nek se nosi.

„Kako je protekla poseta?”

„Ne tako loše.”

„Je l' puno koštala?” En tu nije mislila na neposredni trošak izlaska s Alis, već na onaj posredni, onaj u zapečaćenom kovertu. A možda i na druge posredne troškove.

„Nisam još pogledao.” Bacio je mesečni račun neotvoren na stočić. Uvek se osećao potišteno prilikom povratka iz promašenog dela svog života u onaj aktivni; bilo je to neizbežno, mislio je. A većito je potcenjivao Barbarinu sposobnost da ga navede da se oseća kao klinac; u kovertu bi, podozrevao je, mogla biti i njegova potpisana skautska legitimacija, a njegova bivša žena možda baš ovoga časa ističe pohvalnicu za uspešno obavljen zadatak.

Otišao je do kuhinje, gde mu je En već sipala džin-tonik u odnosu pola-pola, prema receptu uobičajenom za taj trenutak u nedelji.

„Zamalo da te uhvatim *in flagranti*”, reče s osmehom.

„Molim?”

„Zamalo da te uhvatim, danas, *in flagranti*, s drugim muškarcem”, nadoveza on.

„Ah. A s kojim to?” Još uvek nije shvatala na šta se šala odnosi.

„S onim smešnim tipom. Tanki brčići, somotski smoking, cigara, čaša šampanjca u ruci - eto s kojim.”

„Ah. Taj.” Još uvek je bila zbunjena. „Enriko ili Antonio? I jedan i drugi imaju tanke brčice i bez prestanka cevče šampanjac.”

„Rikardo.”

„Oh, Rikardo.” Hajde, Greame, pređi na stvar, pomislila je. Prestani da me nerviraš.

„Rikardo Devlin.”

„Devlin... Isuse, Dik Devlin. Oh, nije valjda da hoćeš da kažeš da si gledao *Preko meseca*? Bože, je l' da je grozan film? Je l' da da sam i *ja* grozna?”

„Stvar je samo u lošoj podeli. A i scenario nije baš pisao Fokner, je li tako?”

„Sedela sam u krevetu, sa smešnim tamnim naočarima, i rekla, 'Ne želim da se išta od ovoga sazna' - ili tako nešto. Veličanstvena uloga.”

„Možda bi takva replika i popravila stvar. Ne, rekla si 'Ne želim nikakav publicitet'.”

„E, pa, sigurno je da ga nisam ni dobila; i to s razlogom. A *uz to* sam i kažnjena za to što sam bila žena slobodnih shvatanja.”

„Mmmmm.”

„Što li si *to* gledao? Mislila sam da idete da pogledaš neki film u kome se vidi Alisina škola.”

„I otišli smo. Samo što sumnjam da takav film zaista postoji. Bila je to... pa, pretpostavljam da je to bila jedna od Barbarinih šala.”

„Jebem ti Barbaru. Jebem ti Barbaru.”

„Oh, nemoj tako, ljubavi.”

„Ne, stvarno - jebem ti Barbaru. Imaš tri sata nedeljno s tim detetom i to je

sve, a koristi ih *ona* da bi mi se svetila."

„Ne mislim da joj je to bio motiv." U to baš i nije verovao.

„A šta je drugo bilo? Samo je želela da me vidiš kako loše glumim, i da ti bude neprijatno pred Alis. Znaš kako su deca podložna utiscima. Sada će Alis o meni misliti samo kao o kurvetini s ekrana."

„Suviše je ona pametna za tako nešto."

„Niko to nije u njenim godinama. Tako ja izgledam u tom filmu; takvo će biti njeno mišljenje. 'Moj tata se oženio fuksom', reći će drugaricama sutra u školi. 'Sve vaše tate oženjene su vašim mamama, ali *moj* tata je ostavio mamu i oženio se fuksom. Videla sam je u nedelju. Prava *fuksa*.'" En je oponašala zgranutost devojčica.

„Ne, neće. Ne verujem ni da zna tu reč", odgovori Gream, ne ubedivši ni samog sebe u to.

„E, to će stvarno da ostavi utisak, je l' da? Jebem ti Barbaru", ponovila je, ovoga puta kao zaključak.

Gream je još uvek doživljavao blago zaprepašćenje kada bi čuo En kako psuje. Zauvek je upamtio kada se to prvi put dogodilo. Šetali su duž Strenda jedne kišne večeri, kada je ona sasvim iznenadno pustila njegovu ruku, stala, pogledala svoje noge otpozadi i rekla: „Jebi ga". Pre toga je (možda je to i on učinio, ko bi ga znao) isprskala list prljavom vodom. Samo jedan list, samo toliko. To se moglo oprati s čarapa; nije bolelo; bilo je mračno, pa niko ne bi primetio. Uprkos svemu, ona je rekla „jebi ga". Bilo je to prijatno veče; lepo su večerali, lepo se slagali, nije im ponestajalo tema za razgovor; i uprkos svemu, nekoliko kapljica vode izmamilo je to „jebi ga". Šta li bi, zaboga, rekla da se desilo nešto ozbiljno? Da je slomila nogu ili da su se iskricali Rusi?

Barbara nikada nije psovala. Gream nikada nije psovao pred Barbarom. Ne dalje od „iz'em ti", kako god bilo, izuzev u sebi. Te večeri, kada je zajedno s En produžio da korača Strendom, blago ju je zapitao.

„Šta bi rekla kad bi se iskrkali Rusi?“

„Molim? Je li to pretnja ili obećanje?“

„Ne, nego, upravo si opsovala zato što si isprskala čarape. Pitam se šta li bi rekla da si slomila nogu ili da su se iskrkali Rusi ili tako nešto.“

„Greame“, obazrivo je odgovorila, „mislim da ću umeti da se snađem ako do toga dođe.“

Neko vreme su nastavili ćutke.

„Verovatno smatraš da sam ispao nasrtljiv. Samo me je zanimalo.“

„Mogli bismo da kažemo, možda, da si vodio prilično ušuškan život.“

Na tome se taj razgovor završio, i Gream nije mogao a da ne primeti kako je, što je postajao prisniji s En, i sam sve više psovao. Isprva snebivljivo, potom s olakšanjem, a onda sa sve većim uživanjem. Sada je već psovao automatski, umesto interpunkcije, kao svi drugi. I već je verovao da će, ako i kada dođu Rusi, doći i prave reči.

„Kako je bilo, na snimanju *Preko meseca*?“ upitao ju je dok su te večeri zajedno prali posuđe.

„Oh, nešto manje zabavno nego na nekim drugim. Puno rada u studiju. Niskobudžetni film, pa smo svi morali u mnogim scenama da nosimo istu odeću. Sećam se da su štrihovali scenario da bi postigli da se nekoliko scena događa istog dana, da ne bismo morali previše da se presvlačimo.“

„A kakav je bio tvoj italijanski ljubavnik?“

„Dik Devlin? On ti je Italijan koliko i Vinston Čerčil. Nije baš uspeo da se probije, je l' da? Čini mi se da sam ga pre nekoliko nedelja videla u reklami za aparat za brijanje. Nije ni umeo da glumi, samo je koristio ono što je nazivao svojom „snagom pogleda“. Odveo me je na kuglanje jednog popodneva kada smo bili slobodni. Na kuglanje!“

„A... ” Gream, koji je upravo brisao posuđe, okrenuo se i počeo da presavija salвете, tako da En u trenutku odgovora nije mogla da mu uhvati pogled. „... jesi li?”

„O, da.” Po tome otkud je dopirao njen glas, znao je da gleda u njega. „Samo jednom, čini mi se.”

„Kao kad kineš.”

„Ništa posebno.”

Gream je poravnao salвете, podigao jednu kašičicu kojoj nije bilo potrebno pranje, poneo je do sudopere i gurnuo u vodu. Usput je poljubio En sa strane u vrat, i pritom malo kao kinuo. Potom ju je poljubio još jednom, u isto mesto.

Dopadalo mu se to kako mu je uvek odgovarala bez okolišanja. Nikada nije bila stidljiva, ili lukava, niti je ikad pokušala da izbegne odgovor. Mogla je, ali mu nikada nije rekla „ne zaslužuješ da znaš”. Jednostavno bi mu odgovorila, i to bi bilo to. Njemu se to dopadalo: ako bi postavio pitanje, ona bi mu rekla; ako je ne bi pitao, ne bi mu ništa rekla. Prosta stvar. Podigao je tacnu za kafu i zaputio se u salon.

En je bilo drago što je prestala da se bavi glumom u vreme kada je prestala - a to je bilo nekoliko meseci pre no što je srela Greama. Osam godina bilo joj je sasvim dovoljno da shvati da između njenog talenta i poslova koje dobija postoji nekakva neodređena veza. Kroz različite uloge u pozorištu, na televiziji, a u poslednje vreme i na filmu, uverila se da je u svom najboljem izdanju prilično dobra, što za nju jednostavno nije bilo dovoljno dobro.

Nekoliko meseci vodila je borbu sa samom sobom, da bi na kraju odlučila da ostavi glumu. Ne zato da bi se odmorila, već da bi pronašla neki stalan, drugačiji posao, pri čemu je mudro iskoristila prijateljstvo s Nikom Slejterom, da bi joj ovaj olakšao da dobije mesto kod Redmana i Gliksa. (Mudro je bilo ne samo to što nije spavala s njim pre no što joj je ponudio tu uslugu, već i to što mu je jasno obznanila da to neće učiniti čak i ako joj ovaj obezbedi posao. Činilo se da je on takvu nepokolebljivost dočekao s olakšanjem, gotovo s poštovanjem. Možda je tako

najbolje, mislila je ona kasnije, na taj moderan način: danas dobijaš posao tako što ne spavaš s nekim.) I zaista je delovalo. Za tri godine postala je zamenik glavnog dobavljača, sa šestocifrenim budžetom, uz mogućnost da putuje koliko god joj je volja, i radno vreme koje je, premda katkada jeste bilo predugo, određivano isključivo njenom efikasnošću. U pojedinim trenucima osećala je kako joj u život ulazi neka do tada nepoznata pouzdanost, i to čak i pre no što je srela Greama; sada joj je sve delovalo stabilnije no ikada.

U četvrtak je Gream pozvao Barbaru, pa su se malo nadmudrivali oko računa.

„Ali zašto joj je potrebna tolika odeća?”

„Zato što joj je potrebna.” Klasičan Barbarin odgovor: otkine komad vaše rečenice i jednostavno ga ponovi. To joj je bilo manje naporno, a i ostavljalo je vremena za pripremu još jednog odgovora.

„Šta će joj tri prslučeta?”

„Treba joj.”

„Zašto? Nije valjda da ih nosi sve odjednom - jedan preko drugog?”

„Jedan nosi, jedan stoji čist, a jedan je na pranju.”

„Ali pre samo nekoliko meseci platilo sam tri.”

„Možda nisi primetio, Greame, a ne verujem ni da previše mariš za to, ali tvoja kćer raste. Ona menja... veličinu.”

Poželeo je da kaže: „O, hoćeš da kažeš da ona sva buja”; ali već mu je ponestajalo samopouzdanja da bi se šalio s Barbarom. Zato se odlučio za blago zanovetanje.

„Tako brzo raste?”

„Greame, ako sputaš devojčicu koja raste, možeš joj naneti nesagledivu štetu. Ako sputaš telo, to utiče na duh; to je poznata stvar. Zaista nisam znala da si tolika škrtica.”

Mrzeo je te razgovore; velikim delom i zbog toga što je podozrevao da Barbara pomalo podstiče Alis da ih sluša, i da svoje odgovore oblikuje u skladu s tim.

„Važi. O-kej. važi. Oh, uzgred, hvala za zakasneli svadbeni poklon, ako je to bilo to.”

„Ako je šta bilo to?”

„Svadbeni poklon. Tako sam shvatio ovo u nedelju popodne.”

„Ah. Da. drago mi je što ti je prijalo.” Kao retko kada, zazvučala je pomalo kao da se brani, pa je on instinktivno nastavio da napada.

„Mada stvarno ne mogu da dokučim zašto si to učinila.”

„Ne možeš? Ne možeš da dokučiš?”

„Ne, mislim, zbog čega bi te uopšte zanimalo...”

„O, ja samo smatram da bi trebalo da znaš u šta si se upustio.” Ton joj je bio precizan i majčinski, osetio je da mu je položaj poljuljan.

„Lepo od tebe.” Kučko, dodao je u sebi.

„Ne moraš da mi zahvaljuješ. A mislim da je i za Alis važno da shvati pod kakvim je uticajem trenutno njen otac.” Nije mu promaklo ono *trenutno*.

„Kako si samo saznala da En igra u tom filmu? Nema je na plakatu.”

„Imam ja svoje uhode, Greame.”

„Reci, kako si saznala?” Međutim, jedino što je uspeo da izvuče iz nje bilo je:

„Imam ja svoje uhode.”

3. Svako svoj krst

Džek Lipton otvorio je vrata s cigaretom koja mu se dimila iz brade. Ispružio je ruke, povukao Greama unutra, sručio mu ruku na rame, pljesnuo ga po zadnjici, da bi ga na kraju pogurao kroz hodnik urlajući,

„Greame, pizdurino stara, upadaj.”

Greame se nehотиčno osmehnu. Jeste taj Džek velikim delom bio seronja, pomislio je, i taj veliki deo njegovi su prijatelji redovno podvragavali analizi; ali je u ličnom kontaktu bio tako nepokolebljivo prijatan, tako bučno otvoren i tako fizički prislan da je čovek istoga časa zaboravljao jučerašnju porugu. Možda je to pajtanje bilo smišljeno, možda je bilo gluma sračunata na to da vam se dopadne, no i ako jeste bilo tako, bilo je delotvorno, i pošto se bez kolebanja ili promene tona nastavljalo - u Greamovom slučaju, već pet ili šest godina - na kraju bi prestale da vas more brige o iskrenosti takvog nastupa.

Taj trik s cigaretom začeo je kao šaljiva prečica ka njegovoj pravoj prirodi. Džekova brada bila je dovoljno oštra da u nju bezbedno parkira „goloaz”, negde u visini polovine vilične kosti. Ako bi se na kakvoj zabavi zapričao s nekom devojkom, otišao bi da donese piće oslobađajući ruke tako što bi upaljenu cigaretu zadenuo u bradu (ponekad je namerno palio cigaretu da bi pojačao efekat). Pri povratku, sav pretvoren u golemo otelovljenje prijaznosti, postupio bi na jedan od tri raspoloživa načina, u zavisnosti od toga kako bi procenio dotičnu devojkicu. Ako bi mu se učinilo da spada u one prefinjene, ili pronicljive, ili jednostavno obazrive, nehajno bi izvukao cigaretu i nastavio da puši (što bi ga učinilo, uveravao je Greame, „prilično originalnim”). Ako bi pomislio da je zatupasta ili stidljiva ili imuna na šarm, ostavio

bi cigaretu u bradi minut ili dva, nastavio da priča o nekoj knjizi - premda nikada o svojoj - da bi potom upitao devojkicu ima li cigaretu (što ga je predstavljalo kao „jednog od onih prepametnih, rasejanih pisaca s glavom u oblacima“.) U slučajevima kada bi mu devojkica bila nedokučiva, ili kada bi pomislio da je šašava, ili onda kada je bio pijan, jednostavno bi ostavio cigaretu da dogori do brade, da bi onda zbunjeno zapitao, „Osećate li kao da nešto gori?“ (čime bi postajao „odista stravičan tip, malo blesav, verovatno i malkice autodestruktivan, znaš, kao i svi umetnici, ali *tako* zanimljiv“). Ovu treću varijantu obično bi propratio nekakvim zapetljanim izmišljotinama o svom detinjstvu ili svojim precima. To je, međutim, umelo i da postane opasno. Jednom se gadno opekao dok je proganjao jednu privlačnu, ali neobično zagonetnu devojkicu. Nije mu išlo u glavu da nije ni primetila cigaretu, a njegova neverica rasla je naporedo s bolom; kasnije je saznao da je devojkica, kada je on otišao da donese piće, skinula kontaktna sočiva: dim iz njegove cigarete dražio joj je oči.

„Može kafica?“ Džek ponovo pljesnu Greama po ramenu.

„Može.“

Prizemlje Džekovog stana u Repton Gardensu bilo je bez zidova, od niše na ulazu do kuhinje u dnu; seli su u polumračni srednji deo, koji je Džek koristio kao dnevnu sobu. U niši je stajao njegov pisaći sto, a pred njim klavirska stolica; električna pisaaća mašina jedva se nazirala iza sadržaja prevrnute korpe za otpatke. Džek je jednom prilikom objasnio Greamu svoju teoriju kreativnog haosa. On je po prirodi bio veoma uredna osoba, kako je sam tvrdio, ali je njegova umetnost zahtevala nered. Reči su, izgleda, jednostavno odbijale da poteku sve dok ne bi osetile postojanje nekakve privlačne anarhije na koju bi njihov sređeni poredak mogao da utiče. Otud otpaci u vidu papira, časopisa, smeđih koverata, i ulaznica za bazen za prošlu sezonu. „Moraju da osete da ima nekog smisla da se rode“, objasnio je Džek. „To ti je kao kod onih aboridžinskih plemena u kojima se žene porađaju na gomilama starih novina. Isti princip. Verovatno i iste novine.“

Dok je svoja pozamašno telo nosio prema kuhinjskom delu, Džek se lagano okrenuo na jednoj nozi i prdnuo, prilično glasno.

„To nisam ja, nego vetar“, promrmljao je, skoro kao za sebe, ali ne sasvim.

Gream je tu rečenicu čuo i ranije. Većinu njih već je bio čuo ranije; ali bilo mu je svejedno. Kako je postajao sve poznatiji romanopisac, tako da mu je slava dopuštala samopovlašćivanje i ekscentričnost, Džek je prdeo sve češće. Pritom to ne behu smušeni uzdasi ostarelog sfinktera; bili su to siloviti, uvežbani, sredovečni prdeži. No Džek je nekako - Gream čak i nije sasvim razumeo prirodu tog procesa - uspeo to da pretvori u prihvatljiv manir.

I ne samo da ga je činio prihvatljivim kada bi se to slučajno desilo. Greamu se pokatkad činilo da on to radi smišljeno. Jednom prilikom, Džek ga je pozvao telefonom i zatražio od njega da mu pomogne da kupi reket za skvoš. Gream se usprotivio tvrdnjom da je on skvoš igrao svega tri puta u životu - jednom sa Džekom, kada ga je ovaj prisilio da jurca po terenu u poteri za srčanim udarom - ali je Džek odbio njegovo izgovaranje na nedovoljnu stručnost. Sastali su se u odeljku sa sportskom opremom u „selfridžu“, i premda je Gream jasno video rekete za skvoš i tenis s njihove leve strane, Džek ga je povukao u razgledanje čitavog sprata. Međutim, posle desetak metara, iznenada je zastao, načinio svoj pretrprežni zaokret tako da se leđima okrenuo prema nizu iskošenih palica za kriket, i ispalio plotun.

„Vetar u vrbaku.“

Pet minuta kasnije, kada je Džek zaključio da će možda na kraju krajeva ipak ostati veran reketu koji već ima, Gream se zapitao nije li on sve to unapred tako zamislio; nije li Džek jednostavno zaključio da ima dovoljno vremena i spremnu šalu, pa je telefonirao Greamu da bi se rasteretio i jednog i drugog.

„Evo, burazeru“, Džek je pružio Greamu šolju kafe, seo, otpio gutljaj iz svoje šolje, izvukao cigaretu iz brade i povukao dim. „Saosećajni romansijer saslušava ispovesti zabrinutih profesora. Petnaest funti - da kažemo petnaest gvineja - na sat;

sesije neograničene. I gledaj da to bude nešto što ću moći, sa svim svojim moćima transformacije, da pretvorim u priču od najmanje dvesta funti, i ovo ti je moja mala šala. Pucaj.”

Gream se nekoliko trenutaka poigravao naočarima; zatim je otpio gutljaj kafe. Prerano: osetio je kako mu vrečina pali nekoliko čvorića za ukus. Obavio je rukama šolju i zagledao se u nju.

„Ne tražim ja od tebe nekakav određeni savet. Ne tražim da mi odobriš da preduzmem nešto što se bojim da učinim bez još nečijeg mišljenja. Ja samo brinem, nekako mi se ne dopada kako reagujem na... na to što reagujem. Vidiš, ja ranije nisam znao za tako nešto. Pa sam pomislio, Džek s tom budalaštinom ima više iskustva, možda je čak i sam imao napade toga, a verovatno poznaje nekoga ko jeste, ako ništa drugo.”

Gream podiže pogled ka Džeku, ali mu je para iz kafe zamaglila naočari; video je samo braonkastu mrlju.

„Drugar, ovo do sada bistar si mi koliko i medveđe prkno.”

„Ah, izvini. Ljubomora”, iznenada reče Gream. A zatim, sa željom da stvar učini jasnijom, dodade, „Seksualna ljubomora.”

„Nije da ja znam za neku drugu. Hmmm. Žao mi je što to čujem, dušice draga. Gospođa su se malo igrali vatrom, je l' da?” Džek se pitao zbog čega li je Gream došao baš njemu - baš njemu od tolikih ljudi. „Nikad ne znaš, eto šta ja mislim. Nikad ne znaš čime si se usrećio dok ne postane prekasno, a tada su ti već muda u procepu.” Zaćutao je, čekajući Greama da nastavi.

„Ne, nije to u pitanju. Bože dragi, to bi bilo užasno. Užasno. Ne, to je neka vrsta... retrospektive, sve je to retrospektiva. Reč je o onim tipovima pre mene. Pre no što je sreća mene.”

„Ah.” Džek počeo da sluša s pojačanom pažnjom, i da se još više čudi zbog čega se Gream obratio baš njemu.

„Bio sam u bioskopu pre neki dan. Sranje od filma. En je glumila u njemu. Još jedan tip - neću ti reći njegovo ime - glumio je u tom filmu, a kasnije se ispostavilo da je En, da je nekada ranije, spavala s njim. Ništa posebno“, brzo je dodao Gream, „jednom ili dva puta. Nije - znaš - nije se *zabavljala* s njim ili bilo šta slično.“

„Mm.“

„Pogledao sam taj film još tri puta za nedelju dana. Najpre sam pomislio, znaš, kako bi bilo zanimljivo da još jednom pogledam facu tog tipa: prvi put nisam toliko obratio pažnju na njega. Zato sam ga pogledao još jednom, i nije mi se previše dopao, no to se moglo i očekivati, zar ne? A onda sam se ponovo vratio, još dva puta. I to čak ne ni u lokalni bioskop, nego u jedan tamo gore u Holoveju. Čak sam jednoga dana pomerio čas da bih mogao da stignem.“

„I - i kako je bilo?“

„Pa, prvi put - odnosno, drugi put ukupno - bilo je... neizmerno zabavno. Taj... tip je glumio nekakvog sitnijeg mafijaša, ali ja sam znao - En mi je ispričala - da je on iz Ist Enda, pa sam pažljivo slušao: nije uspevao da prikrije akcenat u više od tri vezane reči. Pomislio sam, zar En nije mogla da ode u krevet s nekim boljim glumcem? I nekako sam počeo da mu se podsmevam, i pomislio sam, dobro, možda ja i nisam kazanova, ali sam kudikamo bolji profesor no što ćeš ti *ikada* biti glumac. Pa sam se setio kako je En rekla da joj se čini da on u poslednje vreme snima reklame za penu za brijanje, i pomislio sam, siromah, možda mu je taj film bio vrhunac profesionalne karijere i možda je sav sparušen od neuspeha i zavisti i krivice i možda ponekad stoji u redu za socijalnu pomoć gde hvata sebe kako čeznutljivo razmišlja o En i o tome šta je bilo s njom, i kad sam izašao iz bioskopa pomislio sam, „E, pa, *jebi se, burazeru, jebi se.*“

„Drugi put - treći put - pretpostavljam da je u tome tajna, zašto sam tada otišao još jednom? Osećao sam da... bi trebalo. Osećao sam nekakvu slutnju: nekakvu slutnju u vezi sa samim sobom, to je sve što mogu da kažem. Možda sam

bio u nekom pomalo šašavom raspoloženju, i ni sam nisam shvatao zašto sam se našao u bioskopu - bilo je to onda kada sam pomerio čas - i odsedeo sam tih neverovatno dosadnih prvih otprilike pola sata, i nisam bio siguran kako ću se osećati ali sam odnekud znao da neće biti isto kao do tada. Pretpostavljam da je tada trebalo da ustanem i odem.”

„Pa, što nisi?”

„Oh, iz nekakvog detinjeg puritanizma koji je nalagao da uzmem ono za šta sam platio.” U stvari, nije bilo baš tako. „Ne, bilo je tu još nešto. Reći ću ti šta je, po meni, bilo u pitanju: bio je to osećaj da sam blizu nečeg opasnog. Očekivanje da ne znam šta da očekujem. Da li to zvuči - previše intelektualno?”

„Pomalo.”

„E, pa, nije bilo. Zapravo, bio je to veoma fizički doživljaj. Sav sam drhtao. Osećao sam da će mi se otkriti neka velika tajna. Osećao sam da će me nešto prestraviti. Osećao sam se kao dete.”

Usledila je tišina. Gream je srkutao kafu.

„Pa, jesi li se prestravio? Je l' ti srce uradilo centrifugu?”

„U neku ruku. Teško je to objasniti. Nisam se prestravio *od* tog tipa, strahovao sam *za* njega. Osećao sam se veoma agresivno, ali na potpuno neodređen način. Osećao sam takođe i to da će mi se smučiti, ali to je bilo nezavisno, zasebno. Bio sam veoma... uznemiren, mislim da bi to tako trebalo nazvati.”

„Tako zvuči. A poslednji put?”

„Ista stvar. Iste reakcije na istim mestima. I podjednako snažne.”

„Da li je posle prestalo?”

„Jeste - na neki način. Ali se vraća kad god počnem da razmišljam o tome.” Tu je začutao. Izgledalo je kao da je završio.

„E, pa, pošto ne želiš moj savet, ja ću ti ga dati. Smatram da treba da prestaneš

da ideš u bioskop. Nešto se i ne sećam da si to ikada voleo.”

Gream je delovao kao da ga ne sluša.

„Znaš, ja sam ti tako opširno ispričao o tom *filmu* zato što je on bio katalizator. To je ono što je sve pokrenulo. Hoću da kažem, svakako da sam znao za neke od Eninih tipova pre mene; s nekima sam se čak i upoznao. Nisam ih sve poznavao, naravno. Ali sam tek *posle* tog filma počeo da marim za njih. Odjednom je počelo da me boli to što je En spavala s njima. Odjednom sam to počeo da doživljavam kao... ne znam - preljubu, valjda. Nije li to blesavo?”

„To je... neočekivano.” Džek namerno nije podigao pogled. Prva reč koja mu je pala na pamet bila je „opičeno”.

„Jeste blesavo. Ali, počeo sam o svima njima da razmišljam na drugačiji način. Počeo sam da marim za njih. Ležim u krevetu čekajući da zaspim i osećam se kao Ričard Treći pre one bitke... Koja god da je bila.”

„To nije tvoj period?”

„Nije moj period. Pri tom polovinu vremena osećam želju da ih sve postrojim u glavi i da ih dobro pogledam, a drugu polovinu vremena sam previše uplašen da bih dozvolio sebi da to učinim. Nekima od njih znam imena, ali ne znam kako izgledaju, pa tako ležim i ispunjavam im lica, pravim njihove foto-robote.”

„Hmmm. Ima li još šta?”

„Eto, pronašao sam još nekoliko filmova u kojima je igrala En i otišao da ih pogledam.”

„Koliko si toga ispričao En?”

„Ne sve. Nisam joj rekao da sam ponovo išao da gledam te filmove. Samo to da me je sve skupa sneveselilo.”

„I šta ona kaže?”

„Oh, kaže da joj je žao što sam ljubomoran, ili posesivan, ili kako god da glasi

prava reč, ali da je to sasvim nepotrebno i da ona nije za to kriva - naravno da nije - i da možda preterujem. Uopšte ne preterujem."

„Postoji li nešto zbog čega bi sam mogao da se osećaš krivim? Ima li nestašluka za koje možda pokušavaš da preneseš krivicu?"

„Zaboga, ne. Ako sam Barbari bio veran petnaest godina ili koliko već, ne bih valjda posle ovoliko kratkog vremena pokušao da varam En."

„Naravno."

„Nešto mi ne zvučiš preterano ubedljivo."

„Ne, naravno. U tvom slučaju - *naravno*." Sada jeste zazvučao ubedljivo.

„Dakle, šta da radim?"

„Mislio sam da ne želiš savet?"

„Ne, hoću da kažem, gde ja sad spadam? Da li ti išta od svega ovoga zvuči poznato?"

„Ne baš. Kada je reč o aktuelnim ljubomorama, tu nisam tako loš. Pravi sam ekspert za preljubu - mog tipa, ne tvog: o *tome* mogu da ti dam dobar savet kad god ti ustreba. To, da... Ali, ako je u pitanju prošlost, tu baš i nisam neki stručnjak." Tu Džek začuta. „Naravno, mogao bi da nateráš En da te laže. Nateraj je da ti kaže da nije i onda kada jeste."

„Ne. Uostalom, to je nemoguće. Ne bih joj poverovao, ako mi je već jednom rekla istinu."

„Verovatno ne bi." Džek pomisli kako je ispoljio izuzetnu strpljivost. Dugo već nije progovorio gotovo ni reči o sebi. „Sve mi je to nekako suviše razvodnjeno. Bojim se da neće moći da posluži za pripovetku." Čudo jedno koliko su ljudi, čak i prijatelji, nametljivi: samo zato što ste pisac, misle da će vas zanimati njihovi problemi.

„Nemaš, dakle, nikakav predlog?"

A onda - najpre vam kažu da im nije potreban savet, a naravno da jeste.

„Pa, da sam ja na tvom mestu, pretpostavljam da bih izašao i kresnuo neku kurvu da se zalečim.“

„Ozbiljno govoriš?“

„Potpuno.“

„Kako bi to pomoglo?“

„Iznenadilo bi te koliko to pomaže. To leči sve. Od blage glavobolje do kreativne blokade. A odlično deluje i kada je reč o svađama sa ženom.“

„Nas dvoje se ne svađamo.“

„Nikada? Dobro, hajde da ti poverujem. Sju i ja se dosta raspravljamo. Neprestano - izuzimajući prazničnih dana, naravno. No kad smo kod toga, mi se u prazničnim danima i ne mučimo da nameštamo krevet; samo se raspravljamo oko toga ko će biti odozgo.“ Greemove naočare u međuvremenu su se izbistrile; video je kako Džek uzima vazduh da ispriča anegdotu. Trebalo je da ima na umu da je Džekova pažnja, koliko god da je umela da potraje, uvek bila uslovna.

„Sa Valeri - ti čini mi se nisi ni upoznao Val, je l' tako? - svađao sam se sve vreme. Jeste, bilo je to pre dvadeset godina. Ali svađali smo se od samog početka. Nije to bio tvoj milje, pizdojko matori; bila je to ljubavna socijala, ta priča. Podignuta ruka na autobuskoj stanici. Pokušaji da se podvezica otkopča s dva smrznuta prste leve ruke, a pritom si dešnjak koji se pretvara da joj samo miluje bedro, i *istovremeno* je ljubiš, i *istovremeno* spuštaš drugu šapu preko njenog desnog ramena i pipaš tražeći blago. Zvuči kao onaj serator Klauzevic, je l' da? Nije ni daleko od toga, sad kad bolje razmislim.“

„Dakle, najpre smo se raspravljali oko toga gde i kada smem da stavim ruku, koliko prstiju i tako to. Onda smo konačno obavili iskrcavanje u Normandiju, pa sam pomislio, baš fino, sada će svađe prestati. Ali, nisu; samo smo počeli da se

raspravljamo koliko ćemo često, i kada i gde, i da li je to sveže pakovanje, Džek, hoćeš li *molim* te da proveriš datum sa strane. Možeš li ti to da zamisliš - da usred posla pališ svetlo da bi proverio datum na omotaču?"

„A posle iskrcavanja u Normandiju, naravno, imali smo i neprijateljsku kontraofanzivu. Naravno, tek pošto smo se venčali. Onda je počelo, hoćemo li, ili nećemo, zašto ne nađeš čestit posao, pogledaj ovu šaru u pletivu, i, Margaret već ima troje. Pet ili šest godina toga bilo mi je sasvim dovoljno, to mogu da ti kažem. Dokurčilo mi je totalno.“

„Šta je bilo s Valeri?"

„Oh, Val, udala se za nekog učitelja. Pomalo mlakonja, ali fini tip. Voli decu, što je dobro za mene. Uvek proverava datum na pakovanju, u to sam siguran.“

Greem nije bio siguran na šta to Džek cilja, ali nije se previše ni pitao. Nikada pre toga nije mu bilo omogućeno da zaviri u Laptonovu istoriju; Džekova javno obznanjena odluka da živi isključivo u sadašnjosti podrazumevala je stilizovano zaboravljanje prošlosti. Kada biste ga zapitali za njegov raniji život, ili bi vas uputio na svoju prozu, ili bi u trenu izmislio kakvu baroknu laž. Dakako, čak ni sada se nije moglo znati da li to on kroji mit koji će odgovarati Greemovim trenutnim potrebama. Premda je uvek bio otvoren, romansijer nikada nije bio i potpuno iskren.

„Onda sam pomislio da su svađe ostale iza mene, zajedno s Val. Kada sam upoznao Sju, pomislio sam, baš lepo. Tu nije bilo problema s iskrcavanjem u Normandiju: nije ni trebalo da bude, jer bilo je to tuce godina kasnije i to u *Londonu* i do tada su već bili izgradili onaj usrani kanal, stari moj, je l' tako? Uz to, Sju mi je delovala manje oštrokondžasto od Val, u početku. I tako smo se venčali, i onda, ubrzo, nećeš verovati, počele su svađe. Počela je da me zapitkuje kako ja vidim svoju ulogu, takve stvari. A ja bih na to rekao, voleo bih ulogu u krevetu s nekim srculencem, moliću lepo. I onda bismo se pošteno isvađali pa bih ja otišao da se malo utešim, pa bih se vratio i onda bismo se posvađali oko *toga*, te sam na kraju pomislio, pa, može

biti da sam ja u pitanju. Možda sam ja taj s kojim se ne može živeti. Tada smo zaključili da bi bilo bolje da ja nađem stan u gradu, a da ona živi van grada. Eto, toga se sećaš - bilo je to pre samo nekoliko godina.”

„I onda?”

„I onda, čik pogodi? Svađamo se isto koliko i pre. U stvari, malo manje u izvesnom smislu, pretpostavljam, zbog toga što se ređe viđamo. Ali mi se čini da je broj svađa po zajednički provedenom satu ostao potpuno postojan. Pritom smo se naročito usavršili u nadvikivanju preko telefona. Žestoko se svađamo podjednako često kao u vreme kada smo živeli zajedno. A posle svađe, ja i dalje postupam na isti način. Pozovem telefonom neku od svojih ranijih devojaka i malkice se utešim. To uvek deluje. Eto šta sam ja otkrio kada je reč o onome što u nedostatku podesnijeg izraza nazivamo preljubom. Uvek deluje. Da sam ja na tvom mestu, krenuo bih i pronašao sebi neku finu udatu ženu.”

„Većina žena s kojima sam spavao *jeste* bila udata”, reče Gream. „I to za mene.” Osetio se potišteno. Nije došao tu da bi saslušao jednu od verzija Džekove životne priče; mada mu svakako nije zasmetalo to što ju je odslušao. Niti je došao da sazna kakav lek Džek koristi. „Nije valjda da ozbiljno predlažeš da tek tako odem i počinim preljubu?”

Džek se nasmeja.

„Naravno da da. A kad malo razmislim, naravno da ne. Ti si mi za tako nešto malo previše krivicom opsednuta bakica. Zato bi verovatno otrčao pravo kući da sve to isplačeš En na ramenu, a *to* ne bi nimalo pomoglo, niti bi išta rešilo. Ne, ja samo hoću da kažem da je to tvoj krst. Svaka osoba u braku ima svoj krst, a ovo je tvoj.”

Gream ga tupo pogleda.

„Krst. Nego šta nego krst? Jebi ga, Greame, i ti i ja ženili smo se po dva puta, obojica smo se praktično oslobodili opasnosti od oštećenja mozga, obojica smo o svemu promislili svaki put pre no što smo se u to upustili. E, sad, četiri braka uče nas

tome da medeni mesec ne može da traje večno. Dakle, šta ti tu možeš? Hoću da kažem, ne misliš valjda da je za tvoju trenutnu situaciju *kriva* En, je li tako?"

„Naravno da ne mislim.“

„A ne misliš ni da si ti kriv?“

„Ne - čini mi se da ja o tome i ne razmišljam kao o bilo čijoj krivici.“

„Dakako da ne. I potpuno si u pravu. To je u samoj prirodi te nemani, eto šta je. To je u samoj prirodi braka. Greška u projektu. Uvek će postojati nešto, a najbolji način da preživiš, ako želiš da preživiš, jeste da to prepoznaš, izoluješ, i da svaki put kad iskrsne reaguješ na tačno određeni način.“

„Kao kad ti pozoveš nekadašnju devojk.“

„Nego šta. Ali ti to ne želiš.“

„Ne pada mi na pamet ništa značajno što bih mogao da poželim da učinim. Sve što bih želeo jeste da malo otputujem na odmor od vlastite svesti.“

„Pa, ima načina. Učini i nešto beznačajno ako hoćeš, ali učini to ozbiljno. Izdrkaj, napij se, kupi sebi novu kravatu. Nije važno šta ćeš učiniti, dogod imaš neki način da uzvратиš udarac. U protivnom, to će te slomiti. Slomiće vas oboje.“

Džek pomisli kako se zaista dobro snalazi. Nije bio navikao na ulogu dežurnog savetodavca, a fabula koju je za tako kratko vreme izložio Greamu delovala mu je prilično ubedljivo. Pošlo mu je za rukom da usput nametne neku vrstu zajedničkog modela u njihova dva života. Uostalom, to mu je i posao, na kraju krajeva, zar ne: stvaranje reda iz haosa, pretvaranje straha i panike i agonije i strasti u dve stotine stranica po ceni od šest funti i devedeset pet penija. Za to je on bio plaćan, tako da ovo i nije bilo neko gubljenje vremena. Procenat laži bio je otprilike isti kao i uvek.

Gream odluči, mada bez previše optimizma, da razmisli o onom što mu je Džek rekao. Oduvek je Džeka smatrao iskusnijim od sebe. A da li je bio? Obojica su

se ženili po dva puta, bili su približno podjednake inteligencije. Zbog čega je, onda, smatrao Džeka nekakvim autoritetom? Delom zato što je Džek pisao knjige, a Gream je knjige cenio i na apstraktan i na praktičan način, instinktivno im priznajući pravo na donošenje presuda. A delom i zbog toga što je Džek imao milione veza; činilo se da u svakom trenutku ima novu devojkicu na lageru. Što ne znači da ga je to nužno moralo činiti autoritetom za pitanja braka. Ali, ko je u tome uopšte autoritet, ako ćemo pravo? Miki Runi? Zaza Gabor? Neki od turskih sultana?

„Ili...” ogласi se Džek. Gladio je bradu i gotovo iz sve snage trudio se da izgleda ozbiljno.

„Da...?”

„Pa, uvek postoji jedno rešenje.” Gream se malo uspravi u fotelji. Zato je on i došao. *Naravno* da Džek zna šta bi valjalo činiti, da zna pravi odgovor. Zato je on i došao; znao je da je dobro učinio što je došao. „...Trebalo bi da je malo manje voliš.”

„Molim?”

„Voli je manje. Možda zvuči malo staromodno, ali delovaće. Ne moraš da joj kažeš da je mrziš ili da ti se ne dopada ili bilo šta slično - nemoj da preteruješ. Jednostavno nauči da se malo ogradiš. Budi joj prijatelj, ako ti se tako više dopada. Voli je manje.”

Gream stade da se snebiva. Dvoumio se odakle da počne. Konačno reče,

„Ja plačem i kad umru sobne biljke.”

„Pardoniram, gospodine?”

„Imala je neke afričke ljubičice. Znaš, nisam ja nešto lud za afričkim ljubičicama, a nije ni En. Mislim da ih je dobila na poklon. Ima ona dosta drugih biljaka koje mnogo više voli. A te ljubičice su dobile nekakve biljne boginje, pa su umrle. En se nije nimalo nasekirala. Ja sam otišao u svoju radnu sobu da se isplačem. Ne zbog *njih* - jednostavno sam počeo da razmišljam o tome kako sam ih zalivao,

kako sam im stavljao ono nekakvo đubrivo, i znaš, nije tu reč o njenim osećanjima prema tim ubogim biljkama - nije ih ni imala, kao što rekoh - već o njenom *vremenu*, njenom *prisustvu*, njenom *životu*...

I da ti kažem još nešto. Kad ode na posao, prvo što učinim jeste da uzmem svoj dnevnik i zapišem šta sve ima na sebi. Cipele, čarape, haljinu, prsluče, mantil, štupaljku za kosu, prstenje. Koje boje. Sve. Često sve bude potpuno isto, naravno, ali ja ipak zapišem. I onda s vremena na vreme, tokom dana, uzmem dnevnik i pogledam. Ne pokušavam da upamtim kako izgleda - to bi bilo podvala. Uzmem dnevnik - ponekad i za vreme časa dok se pretvaram da razmišljam o temama za eseje - i tako sednem, i kao oblačim je. To je izuzetno... prijatno.

Još nešto ću ti reći. Ja uvek pospremam sto posle večere. Odem u kuhinju, i pogrebem ostatke sa svog tanjira u kantu za otpatke, a onda odjednom uhvatim sebe kako jedem ono što je ostalo na njenom. Često, znaš, to nije ništa posebno ukusno - komadići slanine i bezbojno povrće i hrskavica od kobasice - ali ja to jednostavno prožderem. I onda se vratim i sednem naspram nje i počnem da razmišljam i o našim stomacima, o tome kako je ono što sam upravo pojeo sada moglo da bude u njoj, ali se našlo u meni. Razmišljam, kako li je to morao biti čudnovat trenutak za tu hranu, kada se nož spustio a viljuška je gurnula u ovom umesto u onom pravcu, i da je sada u meni umesto u njoj. I od toga se osećam nekako prisniji sa En.

A reći ću ti još nešto. Ponekad, ona ustane noću da piški, i mračno je i ona napola spava i onda ona nekako - bog bi ga znao kako, ali desi joj se - promaši šolju onim komadom papira kojim se obriše. I tako ja uđem ujutro i zateknem ga na podu. I onda - nije to ono kao njušenje gaćica ili bilo šta slično - onda ja to pogledam i osetim... nežnost. Izgleda kao neki od onih papirnih cvetova koje loši komičari nose u reveru. Izgleda ljupko, i živopisno, i dekorativno. Gotovo da bih mogao da ga stavim u *svoj* rever. Podignem ga i bacim u šolju, ali se posle toga osećam nekako sentimentalno."

Usledila je tišina. Dva prijatelja su se zgledala. Džek je osećao neku

ratobornost u Greamu; njegova isposvest je odnekud zazvučala agresivno. Možda je tu postojao i tračak zadovoljstva vlastitom tiradom. Džek se oseti bezmalo neprijatno - što je bila takva retkost da je počeo da razmišlja o vlastitom unutrašnjem stanju, umesto o Greamovom. Odjednom shvati da je njegov prijatelj ustao.

„E, pa, hvala ti, Džek.”

„Drago mi je što sam ti pomogao. Ako jesam. Kad sledeći put poželiš da se izvrndačiš na psihokauču, samo mi zvrčni.”

„Da, hoću. Još jednom hvala.”

Ulazna vrata se zatvoriše. I jedan i drugi udaljiše se po nekoliko metara, u suprotnim pravcima, a onda obojica zastadoše. Džek je zastao malčice se okrenuvši, kao u kakvom plesnom koraku, nasred predsoblja. Tu prdnu, ne previše bučno, i za sebe reče,

„Prohujalo sa vihorom.”

Ispred kuće, Gream je zastao, onjušio prašnjavi korov i prepune kante za smeće, i doneo odluku. Ako izostavi odlazak kod mesara, i svu kupovinu obavi u supermarketu, mogao bi da se u povratku kući ušunja na projekciju *Dobrih vremena* i ponovo uhvati En u činu preljube.

4. Sansepolkro, Pođibonsi

A onda je stvar počela da uzima maha.

Jedne večeri krajem marta, sedeli su nad mapom Italije i razgovarali o svom godišnjem odmoru. Jedno kraj drugog na klupi za kuhinjskim stolom: jedna Greamova ruka opušteno se klatila nad Eninim ramenom. Beše to pouzdana, supružnička ruka, spokojna parodija Džekovog užurbanog, prpošnog gornjeg ekstremiteta. Sam pogled na mapu upravljao je Greamov um put nežnih razmišljanja; sećao se kako su na godišnjim odmorima sva stara, poznata zadovoljstva umela da zamirišu kao sveže oprano rublje. Valobroza, Kamoldoli, Montevarki, Sansepolkro, Pođibonsi, čitao je, i već je video sebe u sutonu praskavom od pesme cvrčaka, s čašom kiantija u levoj ruci, dok desnom opipava unutrašnji deo Enine gole noge... Busine, Montepulčiano, i već ga je budio bučni lepet krila fazana koji se tromo spuštao ispod prozora njihove spavaće sobe, da se nekažnjeno najede prezrelih smokava... Zatim nastavi put pogledom.

„Areco.”

„Da, tamo je lepo. Nisam tamo bila godinama.”

„Ne. Hoću reći, da, znam. Areco.” Greamovo lenjo maštanje najednom bi prekinuto.

„Ti nikad nisi bio tamo, je l' da, ljubavi?” upita ga En.

„Ne znam. Ne sećam se. Nije važno.” Ponovo se zagledao u mapu, no ona se zamutila od suze koja se ugnezdila u njegovom levom oku. „Ne. Samo sam se setio kako si mi jednom rekla da si bila u Arecu s Benijem.”

„Jesam li? Onda jesam. Bože, kao da je bilo pre ko zna koliko godina. A i jeste. Mora da je prošlo bar deset godina. Verovatno negde šezdesetih. Zamisli ti to - šezdesetih.“ Nakratko je osetila zadovoljstvo pri pomisli da već toliko dugo radi zanimljive stvari za odrasle; najmanje petnaest godina, a tek joj je trideset pet. Sada je potpunija, srećnija osoba, a pritom i dalje dovoljno mlada da se nije umorila kad je reč o zadovoljstvima. Privila se bliže uz Greama na klupi.

„Bila si u Arecu s Benijem“, ponovi on.

„Jesam. Znaš li da se ne sećam ničega u vezi s tim. Je li to tu gde je taj veliki, nekako zdelasti kvadrat? Ili je to Sijena?“

„To je Sijena.“

„Onda je Areco... to mora da je mesto gde...“ Namrštila se, kao da kori svoju lošu memoriju i istovremeno pokušava da je pretraži. „Jedino se sećam da sam u Arecu jednom išla u bioskop.“

„Išla si u bioskop u Arecu“, lagano reče Gream, tonom nekoga ko podstiče dete da govori, „i gledala lošu sentimentalnu komediju o bludnici koja pokušava da osramoti seoskog sveštenika, a posle si izašla i sedela nad ledenom 'stregom' u jedinom kafeu koji je radio, i dok si pila čudila si se kako ćeš ikada ponovo moći da živiš u klimi koja je vlažna i hladna, a onda si se vratila u hotel pa se... kresnula s Benijem kao da nikada nećeš spoznati zadovoljstvo veće od toga, i nisi mu uskratila ništa, apsolutno ništa, nisi sačuvala čak ni mali kutak svog srca da ostane netaknut kad budeš srela mene.“

Sve je to bilo izgovoreno s tugom, nekako povređeno, bezmalo previše precizno da bi bilo samosažaljivo. Da li se on to izmotava? Da nije u pitanju nekakva šala? Kada ga je En pogledala da to proveriti, on nastavi,

„Naravno, ovaj poslednji deo sam izmislio.“

„Naravno. Nikada ti nisam ispričala ništa slično, zar ne?“

„Ne, ispričala si mi ono do kafea, a ostalo sam pogodio. Nešto u tvom izrazu lica reklo mi je sve ostalo.“

„Pa, ne znam je li bilo tako; ne sećam se. A i da jeste, Greame, tada sam imala dvadeset, dvadeset jednu godinu, nikad pre toga nisam bila u Italiji s nekim ko je prema meni bio pažljiv kao Beni.“

„Ili imao toliko para.“

„Ili imao toliko para. Šta je tu loše?“

„Ništa. Ne umem da objasnim. Svakako ne mogu to da opravdam. Drago mi je što si išla u Italiju. Drago mi je što nisi išla sama. Drago mi je što si išla s nekim ko je bio pažljiv prema tebi. Drago mi je - valjda bi trebalo da bude - što si tamo spavala s njim. Znam sve to korak po korak, znam tu logiku. Drago mi je zbog svega toga. Samo što mi se istovremeno i plače.“

En nežno reče,

„Tada te nisam poznavala.“ Poljubila ga je u slepoočnicu, a onda mu pomilovala suprotnu stranu glave, kao da želi da primiri iznenadne potrese u njoj. „A da te *jesam* poznavala, sigurno bih poželela da idem s tobom. Ali te nisam poznavala. Zato nisam mogla. Jednostavna stvar.“

„Dabome.“ I jeste bilo jednostavno. Zagledao se u mapu, prateći put za koji je znao da ga je En prešla s Benijem pre no što ju je on sreo. Niz obalu, preko Đenove do Pize, onda preko do Firence, Riminija, Urbina, Peruđe, Areca, Sijene, pa natrag do Pize i onda opet naviše. Prosto je mogao da uzme makaze i proseče mapu pravo od Pize do Riminija, zatim da povuče paralelu kroz Asizi, i da onda donji deo Italije ponovo nalepi na ostatak gornjeg dela. Da napravi cipelicu - onu s dugmićima sa strane. Onakvu kakvu nose skupe prostitutke; ili je bar on to tako zamišljao.

Mogli bi da odu u Ravenu, razmišljao je. Mrzeo je mozaike. Stvarno je mrzeo mozaike. A Beni mu je ostavio mozaike. Veliko ti hvala, Beni.

„Mogli bismo u Bolonju“, reče na kraju.

„Ti si već bio u Bolonji.“

„Da.“

„Bio si u Bolonji s Barbarom.“

„Da.“

„Gotovo je sigurno da si u Bolonji s Barbarom spavao u istom krevetu.“

„Da.“

„Pa, što se mene tiče, Bolonja je u redu. Je li to neko lepo mesto?“

„Ne sećam se.“

Gream se ponovo zagleda u mapu. En ga pomilova po slepoočnici, trudeći se da se ne oseća krivom zbog nečega za šta je znala da bi bilo glupo osećati se krivom. Posle nekoliko minuta razmišljanja, Gream tiho reče,

„En...“

„Da?“

„Kada si bila u Italiji...“

„Da?“

„S Benijem...“

„Da?“

„Da li si tamo... da li si tamo... samo sam se pitao...“

„Bolje je reći, nego ne reći.“

„Da li si tamo... pa, da li si tamo... ne verujem da se sećaš...“ Pogledao ju je ojađeno, molećivo, pun nade. Silno je poželela da bude u stanju da mu da odgovor koji traži. „Da li si tamo bila igde, a da se toga sećaš - da se toga sećaš *definitivno*...“

„Da, ljubavi?“

„... a da si imala menstruaciju?“

Tiho se zakikotaše. Poljubiše se pomalo nespretno, kao da nijedno od njih dvoje nije očekivalo poljubac; a potom En odlučno sklopi mapu.

Sutradan, međutim, pošto se Gream vratio kući nekoliko sati pre En, ponovo se zaputio ka njenim policama za knjige. Kleknuo je ispred treće police odozdo i počeo da razgleda njene knjižice s putovanja. Dva-tri vodiča za London, jedan za Apenine - sasvim beznačajno. Studentski vodič kroz San Francisko; vodič Džejmisa Morisa za Veneciju; vodiči za Firencu (naravno) i jug Francuske; Nemačka, Španija, Los Anđeles, Indija. Nije ni znao da je bila u Indiji. S kim li je putovala u Indiju, zapitao se; premda ne s previše znatiželje, niti ljubomore, kad smo kod toga, možda zato što sam nije preterano čeznuo da otputuje tamo.

Izvukao je svežanj mapa zaglavljenih na kraju police. Nije bilo lako odmah razaznati kojih su to gradova bile mape, zbog toga što se En nije potrudila da ih ispresavija kako treba - kao što bi on učinio - tako da naslovna stranica bude spolja. Zapitao se nije li takav nemar svojstven većini žena; ne bi ga iznenadilo da je tako. Žene su, na kraju krajeva, nepouzdana kada je reč o prostorno-geografskoj svesti. Često ne poseduju prirodan osećaj za sever; neke od njih čak s mukom razlikuju desno i levo (kao Alison, njegova prva devojka; kad god bi neko od nje u kolima zatražio da kaže kojim pravcem treba poći, ona bi podigla pesnicu i pogledala u nju - kao da joj je na nadlanici zalepljena velika oznaka s natpisom DESNA ili LEVA - i potom bi glasno saopštila vozaču ono što je pročitala na ruci). Da li je sve to stečena nesposobnost, pitao se ili je reč o strukturi mozga?

Žene, činilo mu se dalje, isto tako ne uspevaju lako da naprave mentalne mape gradova. Gream je jednom prilikom video crtež ljudskog tela na kome je veličina svakog dela bila predstavljena u skladu sa osetljivošću površine: krajnji ishod bio je homunkulus ogromne glave, afričkih usana, sa šakama velikim kao rukavice za bezbol, i tanušnim, sićušnim telom između svega toga. Trebalo bi da je mogao da se seti veličine genitalija, ali nije. Enina privatna mapa Londona, pomislio

je, bila bi na sličan način izmenjena i neuravnotežena: na njenom južnom kraju našao bi se prilično naduvani Klephem, uz niz širokih arterija koje bi vodile do Sohoa, Blumsberija, Islingtona i Hempsteda; naniže prema Najtsbridžu postojao bi jedan poveći mehurić, kao i još jedan preko puta kod Kjua; među njima je opet bilo dosta nabacanih delova grada sa sitno ispisanim nazivima: Hornsi povrh Ilinga i južno od Stepnija, Ajl of Dogs ukotvljeno odmah kraj Čizvik Ejota.

Možda baš zato žene - sada je Gream polazeći od En načinio blago uopštavanje - nikada ne presaviju mape kako treba: zbog toga što im je čitava koncepcija grada nevažna, tako da ne postoji „pravi poredak” od koga bi trebalo krenuti. Sve Enine mape bile su odložene kao da je njihovog korisnika neko naglo prekinuo usred razgledanja. To ih je činilo nekako ličnijim i, Gream je iznenada shvatio, za njega znatno više pretećim. Mapa je za njega, kada bi se presavila natrag u svoj prvobitni oblik, gubila pečat korisnika: mogla se pozajmiti ili pokloniti bez zadiranja u bilo kakva osećanja privrženosti. Pogled na Enine nespretno smuljane mape sa ispravljenim pregibima bio je kao pogled na sat koji je stao u određenom, značajnom trenutku; ili - i čak, shvatio je, još gore od toga - kao čitanje njenog dnevnika. Neke od mapa (Pariz, Salcburg, Madrid) imale su na sebi tragove hemijske olovke: krstiće, kružiće, brojeve ulica. Neočekivane detalje iz života pre njega. Ugurao je mape natrag na mesto.

Kasnije te večeri zapitao ju je, svojim najblažim i najneutralnijim tonom.

„Jesi li ikada razmišljala o putovanju u Indiju?”

„Oh, to baš i nije nešto za nas, zar ne?” En je delovala prilično iznenađeno.

„Po meni, i nije; samo sam se pitao da li bi to tebi moglo biti zanimljivo.”

„Mislim da mi nekada i jeste bilo, i dosta sam čitala o tom svetu, ali mi je delovalo depresivno, pa sam izgubila želju da odem tamo.”

Gream klimnu glavom. En ga upitno pogleda; no on ne odgovori na njeno neizgovoreno „zašto”, te ona odluči da ga zaista oćuti.

Posle toga prestao je da brine zbog Indije. Mnogo je brinuo zbog Italije, i Los Anđelesa, i juga Francuske, i Španije i Nemačke, ali bar nije imao razloga da brine zbog Indije. U Indiji ne postoji ni jedan jedini Indus, razmišljao je, koji je ikada video. En kako hoda kraj nekog ko nije on. Bila je to čvrsta, nepromenljiva činjenica. Ta činjenica, naravno, nije uključivala sve one Induse u Engleskoj, Italiji, Los Anđelesu, južnoj Francuskoj, Španiji i Nemačkoj, među kojima je ko zna koliko njih moglo imati priliku da je vidi ruku pod ruku s Benijem ili Krisom ili Lajmenom ili Filom ili ko zna kim. No broj tih Indusa bio je neuporedivo manji od broja indijskih Indusa, među kojima apsolutno nijedan (izuzev možda na godišnjem odmoru provedenom na drugom kontinentu - vidi, vidi, kakva ideja) nije imao mogućnosti da je vidi u takvoj situaciji.

Indija je bila bezbedna. Južna Amerika bila je bezbedna. Japan i Kina bili su bezbedni. Evropa i Severna Amerika nisu bile bezbedne. Kada bi se u televizijskim vestima pojavili izveštaji iz Evrope ili Sjedinjenih Država, ponekad bi shvatio da mu je pažnja odlutala. Prilikom jutarnjeg čitanja novina, neretko bi preskakao nebezbedne krajeve sveta; no pošto je i dalje toj aktivnosti posvećivao istu količinu vremena kao i ranije, postepeno je shvatao da o Indiji i Africi zna mnogo više no što mu je ikada trebalo, ili što je ikada želeo da zna. Bez ikakvog istinskog zanimanja, uspeo je da postane temeljno upućen u indijsku politiku. Odlično je izučio i Japan. Jednom se u zbornici okrenuo prema Bejlju, zapuštenom gerontologu koji je tu zabasao greškom, i obratio mu se:

„Jesi li video da je aerodrom Narita ostvario gubitak od šesnaest miliona funti u prva četiri meseca rada?” Na šta je Bejli sa zanimanjem odgovorio,

„Muška menopauza, zar već?”

Kad god je popodne provodio sam kod kuće, Gream je sve češće kretao u potragu za dokazima. Ponekad, nije bio sasvim siguran šta može predstavljati dokaz; a ponekad, tokom tih svojih pretresa, zapitao bi se da li bi on to možda potajno uživao kada bi pronašao onaj dokaz za koji je samom sebi tvrdio da ga se boji i da ga

mrzi. Te iznuđene potrage na kraju su ga iznova upoznale s bezmalo svim Eninim ličnim stvarima; jedino što ih je sada video u drugačijem svjetlu, nekako kao više ukaljane.

Otvorio je kutiju od orahovine u kojoj je čuvala strane novčiće. Kutija je iznutra bila podjeljena na dvanaest kvadratnih odeljaka, postavljenih purpurnim somotom. Gream se zagleda u nepotrošeni novac. Lire su upućivale na Denija, ili na onog drugog tipa, ili - pa, morao je to da prizna - na njega samog, i njihovih pet dana u Veneciji, posle venčanja. Novčići od deset centi, četvrt dolara, i jedan srebrni dolar, podsećali su na Lajmena. Franci su bili spomen na Fila, ili na onu kreaturu što je vozila džip - Džed, ili kako se već zvao. Marke su značile, ma, u vražju mater. A ovo, pomisli Gream uzevši krupan srebrni novčić, šta ćemo s ovim. Po obodu je pisalo: R.IMP.HU.BO.REG.M.THERESIA.D.G. a s druge strane: ARCHID.AUSTR.DUX.BURG.CO.TY. 1780.X. Osmehnuo se. Kruna Marije Terezije. *Tamo* bar ništa nije radila.

Istu tu igru odigrao je s njenom pletenom korpom punom reklamnih pakovanja šibica. Bila je nepušač, ali je sakupljala šibice po restoranima, hotelima, klubovima, svuda gde su se delile. Jedina poteškoća s kojom se susreo, dok je preturao po ostacima raskalašnih koktela i pijanih večera, desetina i desetina potpuno bezgreamnih zbivanja, bila je to što nije mogao da dokuči da li je En zaista bila na svim tim mestima čiji je besplatni propagandni materijal on upravo razgledao. Njeni prijatelji znali su za tu njenu sklonost, pa su tragali za posebno privlačnim ili neobičnim primercima kao dodacima njenoj korpi. Gream ih je čak podsticao da to čine. Kako je onda mogao da pronađe sebi oslonac? Nije imalo svrhe biti ljubomoran ako čovek nije jasno određen u tom pogledu; ili se bar Greamu tako činilo.

Razdražen tom neizvesnošću, prešao je na Enine police i počeo potragu za knjigama za koje je bilo malo verovatno da ih je sama kupila. Nekoliko njih već je ranije identifikovao kao poklone njenih ranijih pratilaca. Izvukao je te primerke,

gotovo kao za sećanje na stara dobra vremena, i počeo da čita posvete: „mojoj...“, „s ljubavlju od“, „s puno ljubavi od“, „s ljubavlju i poljupcima od“, „puno poljubaca od“. Kakva ubistveno dosadna ekipa, pomisli Gream: ako je to sve što su imali da kažu, mogli su i da nabave unapred odštampane nalepnice. A onda je izvukao Enin primerak *Gormengasta*. „Mojoj maloj veverici, koja u svakom trenutku zna gde su orasi“. Seronja Džed - jeste, zvao se Džed, što je potvrđivao i škrabavi potpis solidno školovanog orangutana; ekipa iz džipa. Da, jeste, to se moglo i očekivati. Od njega se moglo očekivati da joj pokloni *Gormengast*. Ako ništa drugo, obeleživač je pokazivao da nije dospela dalje od tridesete stranice. S dobrim razlogom. *Gormengast*, ponovio je prezrivo. I *Džed*. Šta je ono En jednom prilikom rekla za njega? „Bila je to kratka, terapijska veza.“ Terapijska? Pa, pomislio je da može to da razume. I kratka: bilo mu je drago zbog toga, i to ne samo iz onog očiglednog razloga. Ne bi mu bilo pravo da mu kuću preplave Tolkinova sabrana dela, ili dela Ričarda Adamsa.

Gream uskoro počeo da sa samim sobom igra igru, po ugledu na dečiju igru „vešanja“. Davao je sebi zadatak da na Eninim policama pronađe knjige koje su joj poklonili drugi. Ako u četiri pokušaja ne bi pronašao takvu, gubio je igru. Ako bi je se domogao u četvrtom pokušaju, sticao je pravo na još jedan krug; ako bi je pronašao posle samo dva pokušaja, onda bi sebi prištedito dva pokušaja, pa je tako u sledećem krugu imao pravo na čitavih šest.

Uz neznatnu količinu varanja uspeo je da igra ovu igru otprilike dvadeset minuta, mada je pred kraj zadovoljstvo potrage sve teže i teže prikrivalo turobnost pobeda. Dok je sedeo na podu zagledan u gomilu knjiga koje su predstavljale njegove pobede, osetio je kako ga ophrvava zastrašujuća tuga. Na vrhu gomile ležao je primerak *Kraja jedne ljubavi*. „Nemoj da misliš ništa loše o meni. Bilo je divno. S vremenom ćeš to i sama shvatiti. Bilo je gotovo i suviše dobro. M.“ Ha - Majkl. Od njega se mogla očekivati takva zajedljivost. *Bilo je gotovo i suviše dobro*. Zapravo je hteo da kaže: „Zašto se nisi ružno ponašala da bih mogao da te ostavim bez ikakvog osećanja krivice?“ Majkl, onaj zgodni sportski tip koji je - kako je En nastojala da ga

uveri - tako neodoljivo vrteo glavom i stidljivo žmirkao. Tako ga je En opisala. U Greamovim razmišljanjima, on je bio „onaj lik što ima tik“.

Od toga se rastužio. Od toga je postao agresivan na neki neodređen način, što je opet probudilo samosažaljenje; najvećim delom, međutim, jednostavno se rastužio. Možda je baš to bio pravi čas da isproba neko od Džekovih rešenja. Nije baš da je tražio rešenja od Džeka - nije. Bilo je, međutim, sasvim bezopasno pokušati. Bar je mislio da je bezopasno. A En neće doći kući najmanje još sat i po.

Gream krenu u svoju radnu sobu ispunjen nekakvim samopodrugljivim osećajem. Ostavimo li po strani sve drugo, bilo je glupo to što mu je radna soba bila jedino bezbedno skrovište. Izvukao je jednu fioku ormarića s dokumentima; fioku obeleženu sa 1915-1919. Smeđi koverti behu okrenuti otvorenom stranom napred, svi osim jednog. Izvadio je upravo taj, okrenuo ga kako treba, i potom iz njega izvadio ružičastu papirnu kesu s raznobojnim prugama. Kuda otići? Ne u prizemlje, jer bi se En mogla neočekivano vratiti. Ne u spavaću sobu - to bi previše ličilo na preljubu. Ostati ovde? Ali gde? Ne za radnim stolom, to bi nekako delovalo sasvim bez veze. Nevoljno se odlučio za kupatilo.

Gream nije masturbirao od svoje osamnaeste godine, od one večeri uoči jutra kada će svojoj prvoj devojci, Alison, zakazati sastanak. Tada je ta odluka pojačala njegovu samouverenost kada ju je trebalo pozvati da izađe s njim, tako da je kasnije, s pobožnom zahvalnošću, odlučio i da postane konačna. Kod kuće je uvek masturbirao u kupatilu; po pravilu pre ili neposredno posle svojih crevnih aktivnosti, tako da svakoga ko bi ga upitao gde je bio, zapravo i ne bi morao da slaže. To je donekle uspevalo da ublaži krivicu, no ona je ipak i dalje nekako ulizički opstajala.

Takođe, shvatio je, nije masturbirao još od vremena kada su ljudi to nazivali „masturbacijom“: tom hladnom, mrgodnom, medicinsko-biblijskom rečju. Postojale su, nesumnjivo, i druge reči, ali to je uvek doživljavano kao „masturbacija“. Masturbacija, fornikacija, defekacija, ozbiljne reči iz njegovog detinjstva, reči za

označavanje aktivnosti o kojima je valjalo razmisliti pre no što se u njih upustimo. Danas se to nazivalo drkanje i jebanje i sranje, i niko se nad tim nije naročito premišljao. Dobro, izraz „sranje“ i sam je koristio; pomalo, i sasvim privatno. Džek je, dakako, o drkanju govorio sasvim nehajno, kao i o jebanju. Gream je još uvek bio pomalo suzdržan u oba slučaja. „Drkanje“ je, na kraju krajeva, bila tako spokojna, domaćinska, svake krivice lišena reč: zvučalo je kao kakva kućna radinost.

Dvadeset dve godine otkako je poslednji put masturbirao. Drkao. I nekoliko različitih stanova i kuća u kojima to nije činio. Seo je na šolju i osvrnuo se oko sebe; zatim je ustao i povukao prema sebi kutiju za rublje s poklopcem od plute. Na mestu gde je stajala u tepihu su ostala četiri oštra ulegnuća, po jedno na svakom uglu pravougaonika od prašine. Gream se ponovo smesti na šolju, povuče kutiju za rublje bliže sebi, pa na nju stavi svoju papirnu kesu. Potom spusti pantalone i gaćice do članaka.

To mu se učini prilično neudobno. Stoga ustade, spusti poklopac šolje, pa preko njega raširi peškir. Zatim ponovo sede. Duboko udahnu, zavuče ruku u kesu, pa izvuče dva časopisa koja je užurbano kupio od trafikanta-Indusa, pri povratku iz jednog podalekog bioskopa.

Pokušao je da deluje zbunjeno kada ih je doneo, kao da su zaista namenjeni nekom drugom; ali je verovatno delovao jednostavno kao da nešto čini u potaji.

Jedan je bio *Penthaus*, za koji je čuo, drugi *Mač-o*, za koji nije. Položio ih je jednog kraj drugog na kutiju za rublje i pročitao sadržaj na koricama. Naziv *Mač-o* doveo ga je u nedoumicu. Da li je trebalo da upućuje na svet mačevalačke seksualnosti, čiji je kralj bio Erol Flin? Ili je, jednostavno, u pitanju bilo poigravanje rečju „mačo“? *Besame macho*.

Dve devojke na naslovnim stranama, koje su, prema nekakvoj konvenciji izdavača časopisa, otkrivale samo po jednu bradavicu, Greamu se učiniše izuzetno lepim. Zbog čega li je takvim devojkaama bilo neophodno da se tako svlače? Ili

možda postoji neka veza između činjenice da je neko istinski lep i da pritom *želi* da skine odeću sa sebe? Najverovatnije je da je veza postojala između istinske lepote i solidne količine novca ponuđene za svlačenje odeće. Pretpostavio je da je to u pitanju.

Duboko je udahnuo, pogledao naniže prema onome što je nekada nazivao svojim penisom ali sada nije bio siguran kako bi trebalo da ga nazove, uhvatio ga desnom rukom, a levom okrenuo naslovnu stranicu *Mačoa*. Još jednom ispisan sadržaj, ovog puta ilustrovan fotografijom duboke, ružičaste uvale, s tropskom šumom ponad nje. Pritom je u uvali, po svemu sudeći, padala i kiša. Gream je bio opčinjen i pomalo zastrašen. Usledilo je nekoliko stranica pisama čitalaca, takođe ilustrovanih topografskim snimcima, a zatim osam stranica fotografskog protezanja još jedne izuzetno lepe devojke. Na prvoj stranici, sedela je u pletenoj stolici odevena samo u gaćice; na sledećoj se naga igrala bradavicom; a zatim svojom... tamo dole; da bi na osmoj stranici prevrnula svoju... stvarčicu naopačke, kao džep pantalona. Na toj poslednjoj stranici, dok je Greamov mozak buljio, njegova sperma (kako ju je nekada nazivao, ali sada ni u to nije bio siguran) štrcnula je napolje, sasvim neočekivano. Poprskala je levi rukav njegovog džempera, kutiju za rublje, i devojku-akrobatu.

Obuzet panikom, kao da ima najviše dve sekunde da to obavi, Gream je zgrabio komad toalet-papira i počeo da briše rukav, časopis, takozvani penis, i kutiju za rublje. Užasnuto je primetio da je na plutanom poklopcu kutije ostalo nekoliko vlažnih, prilično sluzavih mrlja. Bacio je raskvašeni papir u šolju, povukao vodu i zapitao se šta dalje da čini. Te mrlje nekako nisu izgledale kao obične mrlje od vode. Šta da kaže da je prolio - losion, šampon? Pomislio je da li da zaista na kutiju prolije i nekoliko kapi šampona, tako da kada ga En bude pitala (kao i kada ga je otac pitao), makar je neće slagati. Samo, šta ako šampon ostavi drugačiji trag? Onda će morati da kaže da je prosuo i šampon i losion. To nije zvučalo previše verovatno. Tada je shvatio da je u kupatilu proveo jedva pet minuta. En se neće vratiti još čitavu

večnost. Imao je vremena da sedne i sačeka da vidi šta će se dogoditi s mrljama.

Nije to bilo ne znam kako uspešno... drkanje, kako je, činilo mu se, trebalo da počne to da naziva. Suviše kratko, suviše iznenadno, a na kraju i suviše uznemirujuće da bi se u njemu moglo svesno uživati. Ipak, i te kako ga je iznenadila literatura kojom je raspolagao. Naslonio se na vodokotlić i otvorio *Penthaus*. Pročitao je sadržaj i potražio rubriku o piću. Sasvim pristojna, premda napisana prilično žovijalnim tonom. Potom je pogledao rubriku o automobilima, pa onu o modi, pa naučnofantastičnu priču o tome šta će se desiti s muškarcima kad jednog dana bude moguće napraviti robote koji će biti ne samo bolji ljubavnici no njihovi takmaci od krvi i mesa, već će biti sposobni i da oplode ženu. Zatim je iščitao rubriku pisama, pa odgovore urednika, koji su mu se učinili prepuni razboritih saveta.

Do tog trenutka, uočio je dve pojave: njegov, kako je odlučio da ga odsad zove, kurac, počeo je ponovo da se diže dok je čitao pismo jedne domaćice iz Sarija, čije je zadovoljenje bilo ostvareno povećim brojem falusoidnih objekata kakvi stoje na raspolaganju predanom tragaocu za zadovoljstvima; a njegova se sperma (tu još nije umeo da upotrebi neku drugu reč), činilo se, sasvim sasušila. Kad je bal, nek je bal, veselo reče samom sebi, i ponovo krenu da drka, samo ovoga puta sa više posvećenosti, zanimanja i zadovoljstva, i to na početku, u sredini i na kraju.

5. Mudroseri i tutumraci

„Gle, gle, gle, koja nam je to ptičica doletela. E, to je ono što pesnici nazivaju iznenađenjem.”

„Džek, jesi li u poslu? Neću dugo.”

„Pa, nije baš da si me preterano napalila takvom izjavom, ali šta je tu je.”

Džek se pribi uza zid, bez naročitog efekta, i oseti kako ga je En lako očešala u prolazu. Hitro je ušetala u njegovu dugačku, svenamensku prostoriju, i bez oklevanja sela. Džek obazrivo zatvori ulazna vrata, pa krenu za njom, s lakim osmehom na usnama.

„Može kafa?” En zavrte glavom. I dalje je bila isto onako lepa kako ju je Džek oduvek pamtio: negovana i ozbiljna lepota, čiji su svi elementi bili na svome mestu.

„Džek, došla sam da utvrdimo istoriju.”

„O, bože. A ja mislio da će ovo biti još jedna sesija bračnog savetovaništa. Pritom bih mogao i da ti kažem koga od dvoje partnera više volim da vidim opruženog na svom kauču.”

„Bio si vrlo ljubazan prema Greamu.”

„Ništa posebno. Samo sam mu nešto natrućao, koliko se sećam, o tome kako je dobro da kad padne u bedaru kupi sebi nov šešir. Zamalo i da mu kažem da su svi muškarci prokleti, ali sam pomislio kako on to ne bi progutao.”

„Pa, delovao je smirenije kada se vratio kući. Izgledalo je kao da ceni to što si mu ispričao.”

„U svako doba stojim na raspolaganju.“

Džek je stajao pred njom, tamnopus i nabijen, njišući se unatrag na petama. Oduvek je delovao pomalo kao Velšanin, pomisli ona, premda to nije. Na sebi je imao smeđe odelo od tvida, stari kožni prsluk i radničku košulju; zlatna kopča u kragni služila je isključivo za ukras. En je često razmišljala o tome kako se Džek predstavlja svetu: da li se namerno oblači lošije no što bi mogao, težeći nekakvoj upamćenoj ili zamišljenoj seljačkoj jednostavnosti; ili se odevao težeći umetničkom nehaju? Kad god bi postavila kakvo ozbiljno pitanje o Džekovoj prošlosti, nekako bi joj podvalio, ali se zbog toga nije sekirala.

„Džek“, reče lagano, „ja sam zaključila da nas dvoje nikada nismo bili u vezi.“

Malo mu je nedostajalo da se nasmeje, ali je primetio koliko ona ozbiljno izgleda. Zbog toga je samo izvukao ruke iz džepova, sastavio pete i odsečno izustio,

„Ra-zumem!“

„Bilo je to sinoć. Nabrajali smo... u stvari, Gream je meni nabrajao moje nekadašnje momke. Bio je pripit. Oboje smo bili pripiti. U poslednje vreme, čini mi se, češće se opijamo. Onda je on počeo da plače, pio je i plakao. Pitala sam ga u čemu je stvar, a on je izgovorio ime jednog od mojih nekadašnjih momaka. Rekao je samo, 'Beni'. Onda je otpio još jedan gutljaj vina i rekao, 'Beni i Džed'. Pa je onda otpio još jedan i rekao 'Beni i Džed i Majkl'. Bilo je užasno.“

„Ne zvuči previše zabavno.“

„I sa svakim novim gutljajem izgovorio bi nekoliko imena, i svaki put bi dodao po jedno novo. Onda bi još malo otplakao pa popio novi gutljaj.“ Tu En potraži maramicu da njome upije posledice prisećanja. A onda, posle izvesnog vremena, iznenada je dodao tvoje ime.“

„I to te je iznenadilo?“

„Potpuno. U prvi mah sam pomislila da si mu ispričao za nas kada ti je bio u

poseti, ali sam se onda setila da on ne bi došao kući tako veseo, da jesi. Zato sam jednostavno rekla, 'Ne, Greame', prilično odlučno."

„I sasvim ispravno.“

„Osetila sam se loše, zato što ga, čini mi se, nikada pre toga nisam slagala. U redu, one uobičajene stvari o kašnjenju vozova ili tome slično, ali ništa... ovako.“

„Pa, ti znaš moj princip kad je reč o ljubavnim vezama, maksimum obmana, minimum laganja, maksimum ljubaznosti. Ne vidim zbog čega to ne bi važno i za veze iz prošlosti.“

„Bojim se, dakle, da sam rekla 'ne'. Bila sam uverena da ćeš razumeti.“

„Naravno.“ U stvari, Džek jeste bio malo povređen; osećao se kao da ga je neko ostavio, što je bilo glupo, ali na izvestan način tačno. „Nema problema. Mada, žao mi je zbog tog jednog poglavlja u autobiografiji. Povećalo bi mi honorar.“

„Izvini što iznova ispisujem tvoju prošlost.“

„Ne sekiraj se, ja to radim neprestano. Svaki put kad ponovo ispričam neku priču, ona postaje drugačija. Više se za većinu njih i ne sećam kako počinju. Ne znam šta je istina. Ne znam otkud potičem.“ Izraz lica postade mu snužden, kao da mu je neko ukrao detinjstvo. „Ma, dobro, to je samo deo muka i zadovoljstava života umetnika.“ Već je počinjao da fikcionalizuje svoje fikcionalizovanje. En se osmehnu. „Ali, šta je s prijateljima?“

„Pa, to pitanje do sada nije iskrslo, a većina tih prijatelja ostala je u prošlosti.“

„Hm. Ovo će možda zazvučati malo neučtivo, ali možeš li da me podsetiš kada smo mi u stvari bili u vezi? 74? 73“

„Od jeseni 72. do leta 73. Plus... plus jednom ili dvaput posle toga.“

„A, da. Sećam se tog jednom ili dvaput.“ Osmehnuo se. En mu uzvрати osmehom, ali sa manje samopouzdanja.

„Mogla bih jednom i da ispričam Greamu - kad jednom... ovo... prevaziđe.“

Mislim, ako u nekom trenutku bude bilo važno, ili ako bude pitao ili tako nešto.”

„I onda će mi moja prošlost biti vraćena. Osvanuće veliki dan. A kakva je trenutna prognoza? Kako je naš mali Otelo?”

En se oseti povređenom frivolnošću Džekovog tona.

„Prolazi kroz težak period. Može ti se učiniti smešnim, ponekad se i meni tako čini, ali on prolazi kroz težak period. Katkad pomišljam da on, izgleda, nikad i ne razmišlja o bilo čemu drugom. Ako ništa drugo, ima makar svoj posao.”

„Da, to je dobro.”

„S tim što se bliži raspust.”

„Pa, nađi mu nešto da ga zaokupiš. Odvedi ga nekud.”

„Trenutno pokušavamo da nađemo zemlju u kojoj se nisam ni sa kim pojebala”, reče En s iznenadnom gorčinom.

Sve preostale misli Džek je zadržao za sebe. En mu je oduvek bila draga, čak i onda kada su, onog leta za koje je sada znao da je bilo 1973. godine, raskinuli zbog neke njegove sebične indiskrecije, neke kratke vožnje na dva koloseka istovremeno. Oduvek ju je smatrao za sto posto ispravnu curu; možda ne sasvim dovoljno vrcavu za njegov ukus, ali nesumnjivo ispravnu curu. Dok ju je ispraćao, uneo joj se u lice očekujući poljubac. Ona krenu ka njemu, zastade, pa protrlja obraz o njegovu bradu; dok je izlazila, u trenu se učinilo kao da su joj Džekove lako ovlažene usne dotakle uho.

Barbara je sedela na sofi odevena u najlonski kućni kaput, pijuckala čaj iz šolje i u dokolici razmišljala o Greamu. Razmišljala je o njemu nešto češće no što je on po njenom mišljenju zasluživao. Onaj prvobitni prezir već je bio iščezao, a čak ju je i ogorčenje, to vazda pouzdano osećanje, obuzimalo ređe no u prve dve-tri godine. To, dakako, nije značilo da je na bilo koji način oprostila Greamu, ili da joj je drag, ili da

„shvata njegovu situaciju“ - kako su je njeni manje dosledni ili manje odani prijatelji povremeno savetovali. Ti isti prijatelji takođe su isticali, kada bi se dovoljno odvažili, da ona na izvestan način jednostavno nije imala sreće, da određeni procenat brakova uvek doživi neuspeh, da niko ne snosi krivicu za to, da je sve to život. Takvima bi odgovarala:

„Ja sam još uvek tu. Alis je još uvek tu. *Kuća* je još uvek tu. Čak su i kola još uvek tu. Jedino što se promenilo jeste to da je Gream pobjegao.“ Takvo bezbojno iznošenje činjenica obično bi radoznalce skrenulo u pogrešnom smeru:

„Ti bi ga... dakle, ti bi ga možda primila natrag ako... ako...“

„Naravno da ne bih. To ne dolazi u obzir.“

U poslednje vreme, kad god bi pomislila na Greama, videla bi ga u dve slike. Prva je bila ona u kojoj se nadnosi nad njom dok vode ljubav u noći osme godišnjice njihovog braka. U takvim noćima, uvek je dopuštala Greamu da ostavi upaljeno svetlo. Bio je pognut nad njom, radeći svoj posao na onaj napola odsutan način koji je svejedno uspevao da mu donese zadovoljenje, kada ga je uhvatila kako gleda u njene grudi. To je, naravno, samo po sebi bilo sasvim u redu: zbog toga mu je - jednim delom - zapravo i dopuštala da ostavi upaljeno svetlo. Samo, u pitanju je bilo to kako ih je gledao. To što je videla na njegovom licu nije bilo gađenje, niti nedostatak zanimanja. Bilo je to nešto još uvredljivije: postojalo je tu zrnce zanimanja, nekako dobronamerno, ali ponižavajuće maleno. Viđala je i ranije takav pogled. Bio je to izraz lica kupca koji se u supermarketu nakratko, ritualno zagleda u unutrašnjost zamrzivača, iako mu ništa iz njega nije potrebno.

Posle toga, prilikom godišnjica braka, Barbara bi objavila da mogu ili da ostave svetlo i da neko vreme čitaju, ili da ga isključe i vode ljubav. To je podrazumevalo da je njoj svejedno. Poslednjih godina, češće su ostavljali svetlo.

Gream je klečao i u onoj drugoj slici - ovog puta malo nahereno, na stepeništu. Pre koliko godina? Toga nije mogla da se seti. Levo koleno bilo mu je za jedan

stepenik iznad desnog; stražnjica mu je bila isturena. Bio je prešao trećinu puta naviše, sa žutom plastičnom četkom u desnoj ruci, i posudom s vodom u levoj. Dovršio je jedan stepenik i krenuo ka sledećem. Pomagao joj je u obavljanju kućnog posla, zbog toga što je on bio na raspustu a ona se osećala umorno. Pogledala je njegovu isturenu stražnjicu, i žutu četku koja je užurbano trljala parket, i nastavila put ka dnevnoj sobi. Nekoliko minuta kasnije vratila se u hodnik. Bio mu je preostao još jedan stepenik. Kada je stigao do vrha, okrenuo se, kao đaćić koji očekuje da mu učiteljica ispod domaćeg zadatka upiše peticu.

„Ako kreneš odozgo“, jednostavno je rekla, „i čistiš naniže, onda se sva prašina spira nadole.“ Za ime božje, pa od njega se, kao od profesora, naučnog radnika, očekivalo da bude bistar, zar ne?

Onda ju je, onako iskošen, preko ramena, još jednom pogledao onako kao đaćić. Nisam ja kriv što sam se ukakio, *nisam ja kriv*. Nemoj mene da napadaš. Izgledao je (potražila je u dečijem žargonu reč koja bi tome odgovarala) tako skiseljeno. Kiselica kisi, ti za mene nisi, pomislila je, a tu pred njom, sa svojom četkom i kofom, smestio se Mali Kiseljko. „Zdravo, kisel“, dovikivali su njeni školski drugovi jedni drugima. Umalo u tom trenutku i sama nije to izgovorila.

U međuvremenu, Gream je u svome domu vadio pile iz frižidera. Izvukao je pticu iz plastičnog pakovanja i smestio je na dasku za seckanje. Potom ju je uhvatio za krila i snažno protresao. Iz široke rupe između piletovih nogu ispade kesica sitneži, i Gream promrmlja,

„Dečko je.“

Gurnuo je kesicu u stranu i počeo da komada pile, više energično nego s nekakvim istinskim smislom za taj posao. Otkinuo je krila, a potom zavrteo noge ukrug kao elisu sve dok, uz iznenadni prasak, nisu popustile. Nakratko se zagledao u kožu na jednoj nozi. Neravna i naborana, kao koža na njegovim mošnicama.

Gream uze sataru s magnetnog stalka iznad svoje glave, i oštrim pokretom sruči je na piletovu grudnu kost. Učinio je to još dva ili tri puta pre no što je skelet popustio. Onda je još malo seckao; ovde-onde bi se poneka kost rascepila, pa bi on bezvoljno sakupio otpale komadiće.

Izmasakrirane komade mesa bacio je u tiganj s namerom da ih izdinsta. Potom ponovo uze sataru i pomeri plastičnu kesu s iznutricama na sredinu daske. Zurio je u nju još otprilike jedan minut a onda snažno i brzo nekoliko puta zaredom zamahnuo satarom, kao da mora to da učini pre no što se iznutrice panično razbeže. Kesa prsnu, krv mu poprskala zglobove, kao i dasku, i plastičnu kecelju s plavim prugama koju je imao na sebi. Tupim krajem satare ponovo je prikupio iznutrice i još nekoliko puta hitro zamahnuo satarom. Uživao je u tome, na sasvim jednostavan način. Osmehnuo se. Kažu, rad je najbolji lek za tugu; ali ovo je podjednako dobro.

Gream se ponovo osmehnu. U sebi se zapita da li se proizvode tapacirane koverta s posebno pojačanim ivicama.

Sasvim prirodno, En nije spomenula Greamu svoju posetu Repton Gardensu. Kada je, sutradan poslepodne, Džek otvorio vrata i ugledao Greama kako unezvereno šapuće:

„Ja u stvari nisam ovde - nećeš reći En, je l' da?”

Nije mogao a da se ne nasmeje. Najpre počnu da iznova ispisuju prošlost; a sada iznova ispisuju i sadašnjost u trenutku kada se odigrava. Još kad bi umeli i da upravljaju budućnošću, onda bi mogli sve da uredi po svojoj volji.

„Naravno da neću, drugar.”

„Nisi u poslu?”

„Nisam. Samo pokušavam da skrpim prikaz jedne knjige. Upadaj.”

Ušli su u Džekovu haotičnu dnevnu sobu. Gream sede u istu fotelju kao i prvi

put; Džek ga posluži kafom iz iste šolje kao prvi put, i onda stade s iščekivanjem. Izgledalo je da Gream namerava da ponovi i onu istu početnu pauzu. No Džek je ovoga puta bio manje strpljiv.

„Jesi li uzeo lek?”

„Na neki način. Mislim, spomenuo si tri stvari. Ja sam učinio otprilike jednu i po. Nisam otišao da kupujem novu odeću; činilo mi se da to neće delovati.” (Isuse, pomisli Džek, pa on ga je *stvarno* ozbiljno shvatio; nije baš da ima sluha za metafore, ovaj naš Gream). „A mislim da sam pijuckanju bio sklon već i pre toga, tako da sam samo nastavio s tim, što se računa kao pola.”

Džek nije mogao da se seti šta je još predložio; pamtio je samo to da je malo previše otvoreno pričao o svom prvom braku.

„A još sam i mas... mas... izdrkao.” Gream je delovao veoma akademski dok je izgovarao ove reči.

„Ti si masizdrkao? Svaka ti čast. Ko su bili ti srećnici?”

Gream se bledunjavo osmehnu. Džek se začudi koliko ljudi zaista ozbiljno shvataju seks; koliko, koliko ih seks neobično snažno drži za jaja.

„Nije kraj sveta, siso matora. Hoću da kažem, nisam primetio da se ova zeznuta planeta pomerila na svojoj osi u času kada si ti to obavio.”

„Ja dvadeset godina nisam to radio?”

„Svaaaka čast. Stvarno? Kako to izgleda? Pričaj. Molim te, pričaj mi. Meni su sećanja na to uvek i previše živa.”

„Bilo je...” Gream zastade; Džek se predostrožno trgnu, „...prijatno.” Džek s olakšanjem uzdahnu, kratko ali energično škljocnuvši vilicom.

„Tako i treba. Pa, što si se onda snuždio?”

„O, pa, ima tu više stvari. Znaš, kupio sam jedan časopis da bih to obavio.”

„Pa onda? Većina nas ima pod krevetom čitavu biblioteku. Hoćeš da ti pozajmim neki?”

„Ovaj, ne hvala.”

„Kad budeš hteo, ti izvoli.”

„I onda, vidiš, uživao sam i upotrebio sam časopis, a nisam osećao krivicu prema En.”

„Pa si onda to obavio još jednom?” Džek se osećao kao revnosni sveštenik, koji podstiče Greama da do kraja prizna sva svoja u ovom slučaju bezgrešna dela.

„O, da, zapravo još nekoliko puta.”

„Znači li to da si podesio nišan, a? Da si prestao da ispaljuješ rafal na duplericu?”

Greame se nasmeja, setivši se jedne od svojih davnašnjih poteškoća.

„Ali, šta misliš, da li bi *trebalo* da osećam krivicu prema En?”

„Jok.”

„Misliš da bi trebalo da joj kažem?”

„Do sada još nisi?”

„Ne.”

„Pa, ja bih sačekao da ona sama pita. Mislim, svi mi to radimo - pročitaj malo Kinsija. Devedeset osam procenata učinilo je to u nekom trenutku, a devedeset šest procenata to još uvek čini. Ili tu negde, znaš da mi brojke baš i nisu jača strana. Ali, dakle, samo dva procenta prestanu kada se ožene. To je činjenica, Greame.”

Džek nije bio baš sasvim siguran da je to činjenica; ali je sasvim odgovaralo Greamovim potrebama.

„Šta misliš - kako da kažem, šta misliš da li će to imati uticaja na ono ostalo?”

Greamova pitanja nisu uvek bila uobličena onako jasno kako bi trebalo; Džek

se nadao da njegov prijatelj ne sastavlja i ispitna pitanja na tako neprecizan način.

„Ne, apsolutno ne. Uopšte ne utiče. Pomaže ti da ostaneš u formi.”

„Mogu li...” Gream ponovo zastade. „Mogu li... *one...*” (Gream nije voleo da koristi Džekovu kolektivnu zamenicu; a nije mogao ni da sasvim određeno spomene En) „... nekako da znaju? Mislim, da si to radio?”

„Nema šanse. Nema šanse. Izuzev ako unutra ne drže nekakvu mericu ili tako nešto. Znaš, kao - izbaždarenu pizdu. Inače, ne verujem da mogu tako precizno da izmere kubne milimetre.”

„Ah.” Gream spusti šolju s kafom. „Ima tu još nešto”, optuživački je pogledao u Džeka, „od toga uopšte nema vajde.”

„Molim? Pa upravo si rekao da ima. Nisi li?”

„Nisam. Što se *toga* tiče, da; *to* je u redu” (verovao je da jeste), „ali *ono...* uopšte nije delovalo na sve ostalo. Odgledao sam G... jedan od onih filmova koje gledam tri puta nedeljno. Sad sam odgledao još jedan. Kupujem sve novine koje objavljuju repertoar bioskopa.”

„Vidi, ja nisam ni rekao da će drkanje učiniti da prestaneš da ideš u bioskop, je li tako?”

„Mislio sam da jesi.”

„Ne, ja sam samo rekao da to *u najboljem slučaju* može da predstavlja utehu ako se nasekiraš zbog... onoga. Ne umem da ti preporučim ništa od čega ćeš prestati da želiš da odlaziš u bioskop. Hoću da kažem, sve je to u tvojoj glavi, zar ne?”

„Zar ne možeš ništa da učiniš u pogledu moje glave?” Molba je zazvučala gotovo patetično.

„Glava je”, objavi Džek bespogovorno, „glava.” Opipao je unutrašnjost fotelje i pronašao cigaretu. „Baš sam čitao ovu Kestlerovu knjigu. Odnosno, počeo sam da je čitam.” Džek je umeo da sasvim autoritativno govori o knjigama koje je samo

osmotrio preko ramena kakvog neznanca u podzemnoj železnici. On tvrdi, ili bar kaže kako neki drugi prepametni pizduni tvrde, da naša tintara uopšte nije onakva kakva mi mislimo da jeste. Svi smo mi ubeđeni da je to ne znam šta, taj naš mozak. Svi verujemo da je to naš najvažniji deo - mislim, nije to bez veze, je l' da, po tome se razlikujemo od majmuna ili stranaca. Kao da je tu unutra nekakva kompjuterska tehnologija, nekakva najnovija aj-bi-em oprema. Je l' tako?"

Gream klimnu glavom. Tako je on oduvek smatrao, ako je uopšte ikada i razmišljao o tome.

„E, nije tako. Nema šanse. Ti pametnjakovići, izgleda, ili bar neki od njih, kažu da što se tiče nekih *delova*, jeste tako. Problem je, međutim, u tome što postoji još nekoliko slojeva, različitih boja ili tako nešto, nemoj baš da me držiš za reč. *Jedna* ekipa tih ćelija besomučno se razvija tokom svih ovih godina, radeći na injekcijama pogonskog goriva i patent-zatvaračima i izdavačkim ugovorima i sličnim stvarima. Te su u redu; te su društveno prihvatljive. Ali *druga* ekipa, premda se već milenijumima do jaja trudi da se usavrši - znaš ono, ćelije se međusobno krešu, svakog jutra rade sklekove, idu u teretanu i tako to - shvatila je da nema vajde. Da jednostavno nema vajde. Zapatile su pogrešne gene, ili kako to već biva s ćelijama. Dostigle su svoj vrhunac, i sad moraju da se suoče s činjenicom da su odista prilično glupave. Što se njih tiče, to je okej - mislim, one i neće nikuda ići, je l' tako? Jednostavno ostaju tu da nas skenjaju ili ne skenjaju, već kako slučaj bude hteo.“

Džek zastade. Voleo je takve pauze u svojim pričama. One su činile da se oseća ne samo kao romanopisac, već - taj izraz je često sretao u tekstovima, ali suviše retko u onima o sebi - kao rođeni pripovedač. Jedan kritičar jednom je o njemu napisao sledeće: „Kada je o Laptonu reč, tu možete verovati i pripovedaču i priči.“ Poslao mu je kutiju šampanjca.

„A kako stvari stoje, obično nas skenjaju. Zbog toga što ta ekipa, taj drugi tim, to su ćelije koje upravljaju našim osećanjima, navode nas da ubijamo ljude, ili da jebavamo tuđe žene, da glasamo za torijevce, da ponekad šutnemo psa.“

Gream ga obazrivo pogleda.

„Znači, nismo mi krivi?“

„Ah. Nisam to rekao, stari moj. Nećeš me navući na to. Napisaću ti knjigu na tu temu, ali ako hoćeš da ti pričam o tome - znaš, za početak, ne bi mogao ni da mi platiš honorar. To bi se kod vas zvalo univerzitetska razmena.“

„Dakle?“

„Dakle?“

„Dakle - šta misliš, ima li u tome istine?“

„Ah. Pa, sad. Ne znam. Ne verujem. Hoću da kažem, samo sam pomislio kako je to zanimljiva teorija. Mislio sam da će ti od nje biti bolje. Da će te navesti da o svojoj lobanji razmisliš na drugačiji način: jedan sloj mudrosera, dva sloja tutumraka. Sad, pitaćeš, što se oni lepo ne sastanu; zašto ne sednu za pregovarački sto s nekim cerebralnim predsednikom Ujedinjenih nacija i jednostavno izglađe svoje nesuglasice? Zbog čega tutumraci uvek uspevaju da sjebu sva dostignuća mudrosera? A? Mislim, bilo bi logično da tutumraci *shvate* da je u njihovom interesu da se pokore i ne talasaju...“

„A šta ti misliš?“ Gream je iskreno pozeleo da zna.

„Ah.“ Dok je Džek razvijao metaforu sa Ujedinjenim nacijama, jedan mali deo njegovog mozga razmatrao je to pitanje. Šta bi bilo najbolji odgovor? Šta bi Gream voleo da čuje? „Pa, sad. Po mom mišljenju, verovatno nije tako; to je moje mišljenje.“

Ustao je, malo prošetao po sobi praveći se da traži cigaretu, vratio se, napravio piruetu, i promrmljao, pošto je „pronašao“ cigarete na naslonu fotelje,

„Vetrovi mudrosti Džeka Laptona.“

Iscerio se; to je izvukao iz drugog, još manjeg odeljka svoga uma; verovatno onog koji je bio zaokupljen tutumracima, ali za igre rečima nikada nije neophodna puna snaga. „Po mom mišljenju, to možda važi za mali broj ljudi - mislim, je l' da da

tvrde da kriminalci imaju neki defektan gen; nešto im kvrcne u lobanji i očas posla eto ih gde ispod stepeništa iskopavaju prugasti džemper i vreću s natpisom „rukovati oprezno“. Možda to važi za kriminalce. Ali za većinu ljudi? Većina ljudi ne ubija druge ljude. Većina ljudi ume da tutumrake drži pod kontrolom, rekao bih. Većina ljudi upravlja svojim emocijama, zar ne? Možda to i nije lako, ali oni to čine. Hoću da kažem, *dovoljno* vladaju njima, je l' da, i upravo u tome i jeste stvar, o tome mi ovde i pričamo. A ako se sad nećemo upuštati i u neurologiju, ja bih rekao da drugi tim ili zna s koje im je strane hleb namazan, ili da ga možda treneri zaista umešno vode.”

„Ali ti jebavaš, kako ti to kažeš, tuđe žene.”

„Pa? Kakve to veze ima?”

„Eto, rekao si da je to jedna od onih stvari koje te slabije razvijeni deo tvoga mozga nagoni da činiš. Što znači da je on izgleda odneo pobedu.”

„Nadam se da će tako i ostati, kad je o tome reč. Retorička figura, sine, retorička figura.”

„Kako to jebavanje tuđe žene može biti retorička figura?”

„Hoćeš da kažeš da zvuči više kao lapsus? Tu se slažem s tobom.”

Toga petka, kada se Džek vratio kući u Hempšir, pokazao je više od učtivog zadovoljstva pri susretu sa seoskom sredinom i svojom suprugom. Živina se raštrkala u živopisnoj panici kada je kolima skrenuo na prilazni put; razgalio ga je miris zasada duvana u tromom večernjem vazduhu; bangavost ulaznih vrata kroz koja je čitave zime duvala promaja sada mu je prijala. Džek se nije zanosio seoskim idilama; zanosio se samo dvodnevnom seoskim idilama.

„Evo moje uspaljenice”, reče, kada je Sju izašla kroz kuhinju da ga pozdravi. Kada se po pet dana ne bi video s njom, bio je sklon isticanju one vitalne, dinamične,

irske strane njene prirode; pritom je samom sebi čestitao na tome što je imao petlju da se oženi ženom snažnog karaktera. Lako je, posednički, prešao pogledom preko njene tanane figure, oštih crta lica, tamne kose, i bio je zadovoljan onim što je video. Deo te lakoće zasnivao se na činjenici da nije učinio ništa posebno zbog čega bi mogao da se oseća krivim; deo zadovoljstva poticao je od toga što je dan bio petak. Svoju ženu je najviše voleo petkom.

Sju je, sa svoje strane, na početku vikenda delovala srećno. Dok su sedeli nad odrescima i pudingom od bubrega u trpezariji, dok je iz druge sobe dopirao dim upaljenog drveta, ispričala mu je tekuće tračeve, a on je uzvratio novostima iz Londona.

„Da, još nešto. Sećaš se da sam ti rekao da je Gream svratio pre nekoliko nedelja?”

„Da.”

„E, pa, dolazio je opet. U stvari, došlo je oboje supružnika Hendrik, odvojeno, Gream i En.” Džek im jeste obećao da nikome neće pričati o njihovim posetama, ali sada nije nimalo oklevao. Na kraju krajeva, on je tako ozloglašen po svojoj nepouzdanosti da niko ko je pri zdravoj pameti ne bi od njega očekivao da održi obećanje; za čuvanje tajne ne bi dobio nikakvu nagradu, je li tako? Osim toga, supruge se ionako ne računaju, tako kaže zakon, zar ne?

Sju ga oštro odmeri preko stola na spomen Eninog imena; stoga on požuri da objasni.

„Izgleda da Gream još uvek ne uspeva da se nosi s njenom prošlošću, pa je stari Džek odabran za ulogu ispovednika.”

„Sigurno uživaš u tome.”

„Pomalo, da. Premda ne zavidim sveštenicima koji to rade neprestano.”

„Pa, oni imaju knjigu sa svim odgovorima, zar ne? Samo potražiš određenu

stvar u staroj crnoj knjizi, i ma šta da je u pitanju, kažeš čoveku da to više ne čini.”

Džek se zakikota, naže se napred i sočno poljubi svoju ženu u slepoočnicu. Smatrao ju je promućurnom. Ona njega, sentimentalnim.

„I, kakve si savete podelio?”

„Pa, mislim da sam rekao En da treba da ga odvede nekud na odmor; a Greamu sam napričao probrane stvari, ali jedini uticaj koji je sve zajedno na njega imalo, jeste to što je ponovo počeo da drka.”

Sju se nasmeja. Njoj se En nikada nije preterano dopadala, uvek ju je smatrala nekako razmetljivom, nekako za nijansu previše samosvesnom; nije pravila dovoljno grešaka da bi delovala ljudskije. Jednom ju je pred Džekom nazvala naduvenom prostakušom; s tim što je u to vreme imala i olakšavajuće okolnosti za to. Što se Greama tiče, on je za nju bio sasvim fin, ali pomalo... šmokljast, zapravo. Zamisli samo, da se neko sekira zbog prošlosti. Većina ljudi u svojoj sadašnjosti ima sasvim dovoljno materijala za besane noći, ako je nekome baš stalo do toga.

„Mislim da još uvek nisi zaslužio da se nazoveš Solomonom.”

Džek se nasmeja, i obrisu mast s brade.

„A najbolje od svega bilo je to što je najpre jedno od njih dvoje došlo da se posavetuje sa mnom uz izričit zahtev da ne ispričam onom drugom, a onda je sutradan došla i druga strana, mašući mi pred nosom istim takvim preduslovom.”

„Zvuči kao kakva politička farsa. Prestani da mi mašeš ispred nosa tim preduslovom.”

„Sećam se i kako sam pomislio, kada sam posle Greamove druge posete zatvorio vrata za njim” (ono što je usledilo bilo je laž, ali Džek je kipteo od za petak tipičnih osećanja) „sećam se kako sam pomislio, eto, Sju i ja imamo svoje male svađe, i možda imamo svojih loših dana, ali nikada ne bismo učinili ništa *ovakvo*.” Nagnuo se ka njoj i ponovo joj poljubio rub kose. Ona se istog časa uspravi i poče da sakuplja

posuđe.

„Ne, mislim da ne bismo. Mi bismo pronašli manje zapetljan način da prevarimo jedno drugo, zar ne?“

Uspaljenica moja, pomisli Džek, osmehnuvši se njenim odlazećim leđima. Otišao je za njom u kuhinju i izrazio želju da on opere posuđe, za promenu. Na spavanje su otišli rano, a Džek je pre toga, takođe za promenu, očesljavao bradu u kupatilu.

Posle ljubavnog čina, on je sasvim budan ostao opružen na leđima, dok se Sju pospano privila uz njegovo rame. Ponovo je počeo da razmišlja o Greamu, o tome kako ga je, jednom usputnom primedbom, naveo da posle dvadeset godina ponovo počne da drka. Dvadeset godina! Džek mu je zavideo na tome. Tačnije, zavideo mu je na doživljaju koji je morao imati prilikom prekida tako dugačkog posta.

Sledeće nedelje, jednog popodneva kada je En bila na poslu, Gream je sedeo u svojoj radnoj sobi i ispisivao adrese na tapaciranim kovertima. Plastične postave su pucketale dok je lepio etikete na kojima je na fakultetskoj mašini otkucao adrese. Još jednom je proverio adrese glumaca u svom primerku *Spotlajta* (većinom su to bile adrese agenata, ali se nadao da će im pošta ipak stići), a onda je uzeo heftalicu i sišao u kuhinju.

Mesar je bio iznenađen njegovom porudžbinom. Mora biti da je gospodinu Hendriku krenulo loše, ili je kupio sebi skupog psa. Mesar se nije raspitivao. Osećao se odvratno kada je, često, iste komade prodavao okopnelim penzionerima i bogatim vlasnicima pasa.

Gream uze najveću dasku za sečenje koju su imali. Najpre je skinuo skramu s crnog pudinga i istisnuo masu. Potom je odozgo stavio mekane, vlažne mozgove i počeo da ih utiskuje u crni puding. Dok mu se bledoružičasto tkivo ljeskalo među prstima, setio se Džekovih reči. Samo, da li to važi i za životinje? Da li su neki delovi

ove materije praistorija, a neki drugi finije razvijeni? Nakratko se zagledao u tu masu, ali činilo se da sve u njoj ima istu gustinu i sastav. Možda su svetliji delovi mudroseri, a oni tamniji tutumraci. U stvari, nema to veze. Zatim je iseckao naduti, čvorićima prekriven volovski jezik, pa je i to umuljao u smesu. Izgledala je odvratno, kao božija povraćka; a nije ni mirisala preterano privlačno. Gream oprao ruke, a zatim se osmehnu sebi dok je u svaki od koverata pakovao po četvrtinu smese. Još jednom je oprao ruke, a potom priheftao koverte. Pogledao je na sat: ostalo mu je dovoljno vremena za odlazak do pošte.

6. Perač automobila

I upravo je tada počeo da sanja podrugljive snove. Snove koji su bili tako moćni, i tako prezrivi, da su bez napora prelazili barijeru svesti.

Prvi je sanjao one noći posle odlaska u Nešenel Film Teatar, gde se obavestio o preljubi koju je njegova žena počinila s Bakom Skeltonom. Tu zdepastu američku zvezdu srednjeg ranga, sa stetsonom na glavi, jednom su prilikom isporučili u London da bi, blagodareći lakom hiru jednog producenta, odigrao ulogu višeg inspektora iz Arizone koji neočekivano biva prekomandovan u Skotland Jard. *Zvečka i rubini*, triler-komedija koja se sada ponovo prikazivala u ciklusu „Sukob žanrova“, sadržavala je i kratku scenu u kojoj se En, u ulozi garderoberke u pomodnom kazinu, veselo nadmudruje oko nečega s Bakom, koji se kroz taj otmeni ali ipak dekadentni skup ljudi kretao, naizgled, s veličanstvenim urođenim dostojanstvom.

„Samo da razjasnimo stvar“, počeo je Bak poverljivim tonom. „Mislim da u ovakvim prilikama uvek treba porazgovarati kao muškarac s muškarcem.“ Bio je opružen na ležaljci kraj svog bazena; Gream, komično beloput, čučao je kraj njega na hoklici kakvu koriste čistači cipela. Kraj Bakovog lakta penila se čaša pinja kolade; iza njega, naga stražnjica neke devojke iznenada je kao delfin probila površinu bazena, zamigoljila, i ponovo nestala. Sunčev sjaj se s vode odbijao pravo Greamu u oči. Bak je nosio naočare za sunce u nijansama čija se gustina sama podešavala prema svetlosti dana; Gream je uspevao tek da mu nazre oči.

„Pozvo sam te da svratiš“, začuo se kaubojski glas, „zato što 'oću da te ubacim u film, štono reče producent drpajući starletine dude, ha ha. Samo sam 'teo da čuješ

šta je to bilo između tvoje male gospoje i ovog ovde Baka. Znaš zašto me zovu Bak? Mis'im da možeš da pogodiš."

„Znaš, *Zvečka* je stvarno bila sranje od filma." Srknuo je dva-tri centimetra pinja kolade kroz ovalnu, prugastu slamku. „Pravo sranje. Imali smo reditelja dupeglavca, par pedera u ulozi scenarista, i svakodnevno jebavanje s onim vašim glumačkim sindikatom. Naravno, ja nisam dozvolio da to utiče na mene. Ja sam profi. Zato i jesam još uvek u ovom poslu. Zato ću uvek i ostati u ovom poslu. Pravila su prosta, Grejhame. Pod jedan, uvek prihvati ono što ti ponudi tvoj agent. Pod dva, nikad nemoj da pljuješ scenario; samo se potrudi da svoje replike izgovoriš što bolje možeš, čak i ako su ih napisala dvojica oberseratora. Pod tri, nikad nemoj da se urokavaš tokom snimanja. I pod četiri, ne počinji da krešeš glavnu glumicu dok ne saznaš kada je kraj snimanja. Skinuo je naočare i na nekoliko sekundi se zagledao u Greama; potom ih je vratio na nos.

„Vidiš, ovo pod brojem četiri me je i spojilo s tvojom ženom. Bilo je tamo tih sindikalnih sranja, i da ti pravo kažem nisam davao ni pet para za onu lopatu koju su mi dodelili za partnerku, i stvarno nismo imali pojma koliko ćemo tako žuljati guzice, čekajući njeno visočanstvo, da prostiš. Ja sam ti kad je sve u redu prilično muževan tip, a kad ništa nije u redu, pa, mislim da me to čini i malo muževnijim. Prosto sam morao da svojom zvečkom pomazim nečiji rubin, to mi se učinilo kao izuzetno dobra ideja."

Greem je neveselo zurio u Baka, posmatrajući taj blago kukast nos, volovski ten, pramen dlaka u razrezu njegove razdrljene košulje. Jedna ili dve dlake kao da su počinjale da sede, no to ga je u Greamovim očima samo učinilo još opasnijim: razmetljivo je svojoj očito kolosalnoj putenosti dodavao i zrelost.

„Znaš, čim sam prvi put odmerio tu tvoju Eni, znao sam da će biti vatra živa. 'Eni,' kažem ti ja njoj, 'ti zbilja umeš da gađaš, možda bi valjalo da probaš s mojom pucaljkom.' Ha ha. Uvek od prve kreneš s takvom nekom šalom, nečim što ih natjera da se zamisle šta bi moglo da ih zadesi. Pustiš ih da malo promisle dva-tri dana, a

onda će svaka doći da ti jede iz ruke, kao ćure. To ti je filozofija starog Baka, kako god okreneš.”

„Dakle, stranče.” Glumac iznenada postade nekako poslovan, služben. „Dakle, stranče, tako sam ti ja na nju primenio uobičajenu trodnevnu rutinu, čekajući da vino sazri u buretu, da tako kažem, i onda ti ona dođe k meni i kaže, 'Da ne tražiš možda futrolu za svoju pucaljku, kauboju?' Znači, takve su ti ovdašnje cure, Bak, kažem ja sebi.

„Znaš, ja jesam u životu imao prilike da upoznam par popaljivih cura, ali ta mala Eni... Čim smo stigli u hotel, još u liftu je počela da mi skida pantalone. A onda se stvarno otkačila. Udarala me, grizla, grebala - čak sam morao da je malo *obuzdavam*. Moglo je da se desi da imam neku scenu u kadi ili nešto slično, pa sam morao da joj skinem nokte s mojih leđa. Otresao sam je i smirio šamarčinom, ali je ona od toga, izgleda, samo još više pomahnitala, što je verovatno trebalo da pretpostavim, pa sam se mašio pantalona, izvukao svoj kaiš od gušterove kože, i vezao joj zglobove da bih je učinio bezopasnom.

„A posle toga, pri svakom kresanju terala me da joj vežem zglobove. Izgleda da se od toga dodatno palila. Premda tu i nije bilo mesta za mnogo dodatne paljevine. Ona je bila izvan svih kategorija, stranče; najjači uragan u poređenju s njom bio je tek blagi povetarac.

„A znaš šta je stvarno volela da joj radim - pošto bih je vezao, naravno? Da joj žvaćem guzicu. Radiš li joj ti to, stranče? Da li te *pustila* da joj to radiš, stranče? Tako bih se ja spustio i počeo da je žvaćem. Znaš, meni je to bilo kao nekakva užina. Onda bih se spustio još malo niže, i osetio bih kako se uzmigoljila, i taj bi joj talas prošao kroz *celo* telo. Onda bih je još malo žvakao, pa bih se vratio dupetu. Još malo bih žvakao i placao jezikom okolo, a onda kada bi se sva narajcala, samo bih gurnuo jezik unutra, i kad bih to uradio, ona bi *eks-plo-di-ra-la*. To nikad nije omanulo. Čak, kao mišolovka. Obično bi posle rekla da sad shvata šta je to mamuzanje.

„Da li je tebe ikad dopustila da joj to radiš?“ Ton mu je postao podrugljiviji. „Mislim, znam ja da ti tu i tamo, ovako ili onako, ljubiš guzice; ali, da li to radiš odistinski, stranče? Ili to mala Eni samo drugim tipovima dopušta da joj *to* rade? Nemaš pojma, je l' da? Upravo je u tome problem sa vama svilenima. Vi se kao mutavi upinjete da *razumete* cure. Ja u životu nisam sreo curu koja je imala želju da je neko *razume* - bar ne onda ako je kao alternativa postojala mogućnost karanja do besvesti. Ipak, ti ćeš nastaviti da se trudiš da *razumeš* ribe, a ja ću da nastavim da ih krešem.”

U bazenu iza Baka još jedna svetlucava zadnjica iskoči na površinu. Ovoga puta ostala je tu nepomična nekoliko sekundi, i dok je Gream zabezegnuto buljio, vlažni guzovi se razdvojiše. Gream sa svoje stoličice pogleda u Baka, koji isturi vrh jezika i obliza usne. Gream se baci na Baka, ali kauboj hitrim pokretom bokova učini da ga ovaj promaši. Dok se Gream teturao, jedna kaubojska čizma ga pogodi u bedro i obori u bazen. Premda je bio dobar plivač, voda je bila tako gusta da je napredovao kao usporeni snimak. Konačno, posle nekoliko minuta, uspeo je da se obema rukama uhvati za ivicu bazena. Dok se pripremao da izađe iz bazena, preko lica mu pade nečija senka i jedna čizma čvrsto stade na vrhove prstiju njegove desne ruke.

„Dakle, stranče“, pljunu ga Bak odozgo, „još uvek se muvaš po mom posedu? Mislio sam da si ispario još pre neki dan. Kad kažem briši, to znači briši.“ Rekavši to, on uze čašu pinja kolade i pljusnu mlekastu penu Greamu u lice.

Gream se probudio u tami. Vrhovi prstiju njegove desne ruke bili su zaglavljani između dušeka i krevetskog rama. Izbalavio je jastuk i lice mu je bilo vlažno od njegove vlastite pljuvačke. Pidžama mu je bila čvrsto prionula uz noge, i na svoje iznenađenje otkri da je dobio erekciju.

Nije verovao da je mogla da učini tako nešto. Svakako ne s takvim zdepastim, lažnim kaubojem. Samo, kako čovek da zna ko se njegovoj ženi dopadao pre no što joj se dopao on sam? Pre svega, žene često umeju da podlegnu iz čudnovatih razloga, kao što su sažaljenje, pa ljubaznost, pa usamljenost, ili gnev prema nekom

trećem, kao i, jebi ga, iz čistog seksualnog zadovoljstva. Gream je ponekad umeo da zažali zbog toga što sam nikada nije pokušavao da podlegne iz nekih različitih razloga.

Sutradan, dok mu se mozak zvanično bavio Bonarovim zakonom, Karsonom i alsterskim dobrovoljcima, preturao je po glavi problem s Dakom. Snovi ne mogu biti istiniti, zar ne: zato i jesu snovi. Pretpostavlja se da su postojali snovi koji predskazuju - mudrac u snu ima viziju potopa, pa premesti svoje pleme u više predele; a i u civilizaciji kojoj on pripada, zar nije tačno da postoje snovi pred intervju za novi posao, koji upozoravaju čoveka na moguće greške? Zašto onda ne bi postojali snovi kao naknadne vizije? To je, ako ništa drugo, još verovatnija zamisao. Lako je mogao da primi nešto od En na podsvesnom nivou, i da potom njegov mozak odluči da mu vest taktično saopšti u snu. Zašto da ne?

Naravno, Bak iz njegovih snova značajno se razlikovao od onog iz *Zvečke i rubina*. U snu, on je bio opasan, grub tip; u filmu, tek prostosrdačni prerijski džentlmen. Nijedna od te dve pojave, nagađao je Gream pun nade, nije mogla biti posebno privlačna za En, ali opet, obe pojave bile su lažne - jedna je poticala s filmskog platna, druga iz njegove glave. Kakav je bio pravi Bak Skelton (i kako mu glasi pravo ime, za početak)? Možda je taj Bak bio onaj koji se mogao dopasti En.

Greamov sluđeni um okrenuo se, gotovo bez ikakvog podsticaja, snovima o osveti. Najpre je udavio kauboja u bazenu punom pinja kolade: poslednji mehurići iz Bakovih umirućih pluća ostali su neprimećeni u peni na površini bazena. Potom je potplatilo nekoga da pred Bakovog konja pusti zvečarku u trenu kada je prolazio kraj jednog džinovskog kaktusa: pastuv je ustuknuo, zbacio Baka, i kada se ovaj mahinalno uhvatio za kaktus, dva ogromna trna, čvrsta kao od čelika, probila su mu kožne pantalone i proburazila mošnice kao kobasice za posluženje na kakvom koktelu.

Ona poslednja osveta, međutim, bila je najbolja. Ako je Gream nešto mrzeo kod Baka, bio je to način kako je koristio naočare za sunce. Gadio se ljudi koji su ih

koristili kao dokaz karaktera, ali je isto tako osećao i neku nadmenu agresivnost prema samim naočarima. Nije voleo kad nežive stvari počnu da žive vlastitim životom, kad krenu da na svetu organizuju četvrti stalež, posle ljudi, životinja i biljaka; to mu je išlo na nerve, to je čak doživljavao kao pretnju.

Jednom je u rubrici o automobilima pročitao upozorenje vozačima da ne nose takve naočare ako ih put vodi kroz tunele: promene svetla su previše nagle za te naočare, kojima treba nekoliko sekundi da bi se u potpunosti podesile. Gream je bio prilično siguran da Bak nije neki predani čitalac rubrika o automobilima, te da bi kao takav bio sasvim nespreman za tu vrstu nezgode kada bi se zaputio na sever od Los Anđelesa, putem duž obale. Noćni provod u San Francisku, to je obećao kurvi fuksi kurveštiji razbaškarenoj na prednjem sedištu njegovog kabrioleta. Radio je bio podešen na Bakovu omiljenu kantri-stanicu; na zadnjem sedištu ležalo je pakovanje „kor“ piva.

Malčice severno od Big Sura naišli su na prirodni tunel u steni. Bak je usporio na nekoliko sekundi, a onda su se njegove naočare podesile i on je ponovo ubrzao. Izašli su iz tunela na jarku sunčevu svetlost brzinom od sto kilometara na sat. Gream se nadao da će Bak imati vremena da izusti ono karakteristično „Šta se koji moj ovde događa?“, ali to i nije bilo tako važno. Na nekoliko metara od ulaza u tunel, kabriolet se zakucao u spuštenu kašiku buldožera teškog trideset dve tone. Na upravljačkom mestu sedeo je Gream lično, odeven u uljem isprskane farmerke i sa svetložutom zaštitnom kacigom. Nad gornjom ivicom kašike buldožera najpre je šiknuo plamen, da bi se za njim pojavilo Bakovo telo, uzvitlano visoko iznad Greamove kabine. Gream se osvrnuo unaokolo, ubacio buldožer u rikverc, i lagano prešao preko beživotnog tela, mrveći mu kosti i gnječeći meso kao testo. Zatim je ponovo ubacio u prvu brzinu, gurnuo olupinu kabrioleta s puta i počeo da osluškuje kako odskakuje nadole prema Paciflku. Na kraju je, pošto je preko ramena bacio poslednji pogled na skerletnog čoveka od testa opruženog na putu, odtandrkao niz tunel.

„Smem li da te upitam još za nekog?“ oglasio se Gream sledeće noći dok su

ležali u postelji.

„Naravno.“ En se pripremi za novi napad. Nadala se da će biti manje strašno nego prošlog puta; i onog pre toga.

„Bak Skelton.“

„Bak Skelton? Isuse, šta si ti to gledao? Ne sećam se da sam igde glumila s njim.“

„*Zvečka i rubini*. Usput, film je odista grozan. Igrala si garderoberku koja uzima junakov stetson i kaže, 'Au, naši obično nisu ovako veliki'.“

„*To sam rekla?*“ U Eninom glasu zazvučala je zainteresovanost, kao i olakšanje. Istovremeno, osetila je i ujed ogorčenja zbog neosnovane optužbe. Ako misli da sam mogla da se potucam sa *Skeltonom*, postoji li iko na koga on neće posumnjati? Prvi put, En je ostavila Greama da čeka odgovor.

„Bojim se da jesi“, odgovori on. „Svaku si reč izražajno naglasila.“

„I šta je on odgovorio?“

„Ne sećam se. Neku budalaštinu o tome kako od mesa koje jedu u Arizoni sve raste. Nešto na sličan način suptilno.“

„A šta sam ja na to rekla?“

„Ništa. To je bila tvoja jedina replika. Samo si izgledala sanjalački.“

„Da, sećam se da sam često imala takav zadatak. To je taj moj opaljena-mokrom-čarapom izgled.“ Osetila je kako se Gream nakostrešio na tu frazu. „To sam postizala tako što bih vrlo usredsređeno pomislila na svoj poslednji istinski dobar obed. Od toga bi mi oči postale požudno zamagljene.“

„Onda?“

Telo kraj nje ponovo se nakostrešilo.

„Onda?“

„Onda, jesi li spavala s njim?“

„Jesam li se tucala s Bakom Skeltonom? Greame, pre bih otišla u krevet s Margaret Tačer.“

Greame se okrete ka njoj i priljubi joj se licem uz mišicu; ispružio je ruku i položio je na njen stomak.

„Mada sam mu jednom dozvolila da me poljubi.“

Njegovo pitanje bilo je toliko komično da je pomislila kako zauzvrat zaslužuje potpunu iskrenost. Osetila je kako joj se Greamova ruka ukočila na stomaku. Osećala je kako iščekuje nastavak.

„U obraz. Poljubio se sa svima pri odlasku - tačnije, sa svim devojkama. One koje su mu to dozvolile, poljubio je u usta; one koje nisu, u obraz.“

Greame je zagroktao u mraku, a onda se zadovoljno, pobednički zakikotao. Otprilike tri minuta kasnije počeo je da vodi ljubav sa En. Bio je temeljan i nežan, ali su njene misli bile negde drugde. Da se stvarno tucala sa Skeltonom, razmišljala je, Greame u ovom trenutku ne bi vodio ljubav s njom. Na kako čudne načine prošlost hvata u klopku i sputava sadašnjost. Šta bi učinila da joj je, pre sada već dosta godina, za vreme snimanja *Zvečke i rubina*, neko rekao, „Pusti tog kauboja da te smuva, pa ćeš više godina kasnije prirediti sebi, i jednom čoveku koga sada čak i ne poznaješ, jednu ili dve garantovano upropašćene noći.“ Šta bi bilo da joj je neko to rekao? Vrlo je verovatno da bi odgovorila, jebeš budućnost. JEBEŠ BUDUĆNOST. Neka mi sjaši s vrata; dovoljno će mi muka zadati kad stvarno dođe, pa ne mora da me zajebava unapred. A onda bi se, da to podvuče, možda osmehnula tom kauboju, kako god da je bio dežmekast i uobražen.

Greame je obuzimalo sve veće uzbuđenje, dok joj je jednom rukom sve više rastavljao noge, a drugu uvlačio ispod njenih ramena. Narogušio se čak i kad je spomenula oproštajni poljubac u obraz. Da ju je Skelton tada poljubio u usta, da li bi i to bilo dovoljno da Greame spreči da s njom večeras vodi ljubav? Ta jednačina

delovala je prilično čudno. Zbog čega na svetu postoji toliko nerazlučivih vidova povezanosti svega? I šta bi bilo kad bi čovek mogao da ih unapred predvidi: da li bi to sprečilo život da bude zao? Ili bi on ipak pronašao neki drugi način?

Gream je malo odložio svoj vrhunac, prećutno ponudivši i njoj priliku da ga ostvari, ako želi. Nju ta zamisao nije privukla, pa je odgovorila ritmičkim udarima po njegovoj stražnjici. Kada je svršio, osetila je sažaljenje i odraz njegovog uzbuđenja, ali nekako više kao izdaleka.

Te iste noći, Gream je usnio san s perionicom automobila.

U snu s perionicom glavni lik bio je Lari Piter, s kojim je En počinila preljubu u *Velikoj gužvi*, gangsterskom filmu koji je Gream uspeo da uhvati dva puta u poslednjih nekoliko meseci, jednom u bioskopu ABC Turnpajk Lejn, a drugi put u predgrađu, u Romfordu. En je igrala „Treću devojkicu iz bande” i pojavila se u nekoliko nevezanih, na stvaranje atmosfere sračunatih scena, u kojima su se gangsteri šepurili i razmetali pred musavim pripadnicama svoga harema. Lari Piter igrao je policijskog inspektora koji, pošto nije isprebijao dovoljno osumnjičenih da bi došao do istine, na kraju uspeva da u krevetu silom ubedi Treću devojkicu iz bande da otkuca svoje prijatelje.

Piter je sedeo za stolom i pušio; na sebi je još uvek imao onaj isflekani „barberi” iz filma.

„Vidi, vidi”, oglasio se s podrugljivom radoznalošću, „vidi šta nam je donela maca. Ej, momci”, viknuo je preko Greama, koji je sedeo u stolici za osumnjičene, „ej, momci, dođite da vidite.”

Vrata se otvoriše i uđoše trojica ljudi. Svaki se na svoj način Greamu učinio prljavim i zloćudnim. Jedan je bio mlad, visok i bubuljičav, razbarušene masne kose; drugi, nabusiti debeljko, nosio je izmazano svečano odelo; a treći, mršavko bezizraznog lika s bradom od dva dana, izgledao je kao foto-robot. Svoj trojici je mesto bilo u ćeliji; Piter ih je, međutim, srdačno dočekaao.

„Gledajte, momci, gledajte ko nam je došao - gospodin Perač automobila glavom i bradom.“

Momci se zlobno zakikotaše, pa se okupiše oko Pitera s druge strane stola.

„Mislim da bi trebalo da objasnim neke stvari“, reče detektiv. „Nema svrhe okolišati, šefe, je l' tako?“ Greamu je u tom trenutku nekako bilo milije okolišanje. „Mislim, Greame - ne smeta ti da te zovem Greame, je l' da? - mislim da si o meni ponešto već čuo od svoje gospođe supruge. Ispravi me ako grešim.“

Greame je ćutao.

„Ispričala ti je za našu malu ludoriju. Za ono naše 'sa strane'. Lepa stvar, malo iskrenosti između muža i žene, to uvek ističem. Ubeđen sam da ti većina prijatelja zavidi na tvom braku, Greame.“

Piter se neiskreno osmehnu, stisnutih zuba; Greame ne reče ništa.

„Naravno, postoji i ono što se naziva prekomerna iskrenost, zar ne? Hoću da kažem, šta je za ženu važnije, Greame, da muž ima lepo mišljenje o njoj, ili da mu ispriča sve baš onako kako je bilo? Nezgodno pitanje, je l' da?“

„Bilo kako bilo, ubeđen sam da je En u tom trenutku postupila baš onako kako je trebalo. Ispričala ti je o meni, nije ti rekla zašto je zovemo Peračica automobila.“ One tri protuve iza njega ogłosiše se kikitom. „E, sad, Greame, prekini me ako te davim, ali znaš, njoj se zapravo nisam dopadao samo ja. Nego svi mi. Svi mi istovremeno. Pri čemu smo joj radili različite stvari. Neću da zalazim u detalje, znam da te stvari umeju da zaboje; ostaviću ti da sam zamisliš. Ali, prvi put kada nas je naterala da joj činimo razne stvari istovremeno, kad smo se svi sjatili oko nje, pri čemu smo je lizali i tako to, rekla je da se oseća kao da je u perionici automobila. Zato smo je nazvali Peračicom automobila. Pa smo se često smejujli zamišljajući šta će se desiti kad sretne čoveka svog života. S tim što smo njega zvali Perač automobila. Hoću da kažem, sasvim je nedvosmisleno pokazivala da što nas je više, to bolje, što se nje tiče. Zato smo se pitali kako će bilo koji muž uspevati da se nosi s tim. Izuzev,

naravno, ako u tvom slučaju izgled vara", iscerio se Piter.

„Ali kako god bilo“, nastavio je, sada nekako pokroviteljskim tonom, „žene se menjaju. One se menjaju, zar ne? Možda će s vremenom ona ponovo početi da voli jednog tipa u jednom trenutku. Onda se više nećeš osećati tako nesposobnim, je l' da? Prestaćeš da osećaš da će ona, ma koliko da si dobar, uvek sanjati i ono ekstra rajcanje. Nikad se ne zna, možda će ispasti tako. Ukratko, ono što želim da ti poručim, gospodine Peraču automobila, jeste to da ti momci i ja želimo sve najbolje. Stvarno. Po našem mišljenju, izvukao si prilično kratku slamčicu, pa se iskreno nadamo da ćeš umeti da odigraš kako valja.“

Potom se sva četvorica nagnuše preko stola da bi se rukovali s njim. Gream nije želeo da prihvati nijedan od tih ispruženih dlanova koji su nekada milovali razapeto telo njegove žene, ali je shvatio da nije u stanju da uzmakne. Činilo se da su ti ljudi puni saosećanja prema njemu; jedan mu je čak i namignuo.

Šta ako je to istina? Gream se probudio napetih mišića, ophrvan nemom panikom. Šta ako je to istina? To nije moglo biti istina. Poznaje on En suviše dobro. Njih dvoje su čak - pomalo se sustežući - razgovarali o svojim seksualnim fantazijama, i ona nikada nije spomenula *to*. A opet, naravno, ako je već to radila, to onda više nije bilo fantazija, je li tako? Ne, to nije moglo biti istina. Ali šta ako je upućivalo na neku vrstu istine? Da li je bio siguran da uspeva da je zadovolji? Ne. Da. Ne. Da. Nije znao. Eto, recimo noćas, na primer - sve je bilo podređeno njemu, zar ne? Da, ali ne postoji pravilo da moraju istovremeno da dožive vrhunac, zar ne? Naravno da ne, ali nije izgledalo kao da je sva obnevidela od njegovih milovanja, zar ne? Nije, ali i to je u redu. Možda i jeste *u redu*, možda ste porazgovarali o tome i složili se da je to *u redu*, ali seks ne funkcioniše tako, zar ne? To je područje gde caruje ono što je neizrecivo; područje gde vladaju ludilo i iznenađenje; tamo se čekovi koje ispisuješ za ekstazu naplaćuju u banci oćavanja.

U toj raspravi sa samim sobom, Gream je uspeo da ponovo zaspi.

Međutim, Lari Piter, kao što je mogao da pretpostavi, nije iščezao s buđenjem. Ostao je da gluvari u nekoj zabačenoj uličici Greamovog mozga, napola vidljiva prilika zgurena uz stub ulične svetiljke, strpljiva i spokojna, s cigaretom u ustima, spremna da krene i saplete Greama kad god joj se bude prohtelo.

Gream je tog jutra odlučio da na posao ode kolima; imao je samo dva časa predavanja, pa je mogao i da plati parking. Čim je krenuo, kiša je počela da škropi vetrobransko staklo. Uključio je brisače, za njima i štrcaljke, a onda i radio. Začulo se nešto čilo i bezbrižno; možda neka Rosinijeva sonata za gudače. Oseti kako ga obuzima osećaj zahvalnosti, uzbuđenje malog istoričara, zbog toga što živi baš u ovoj epohi. Lagano putovanje, zaštita od kiše, kultura električnih prekidača; Gream najednom oseti kao da su sve te blagodeti tek pristigle, kao da je koliko juče na Boks Hilu jeo bobice i na najobičnije kozje meketanje trčao u zaklon.

Prošao je pored jedne garaže na suprotnoj strani puta.

NORMAL

SUPER

DIZEL

DERIVATI

RAZGLEDNICE

TOALETI

PRANJE AUTOMOBILA

i dan je otišao do đavola, bio je upropašćen. Lari Piter se išunjao iz svoje uličice i kradom podigao poklopac šahta; Gream je uzdignute glave, zviždućuci, osećajući zrake sunca na licu, ušetao pravo u šaht.

Rosini se i dalje čuo, ali je Gream razmišljao samo o En kako, opružena na leđima, bodri četvoricu muškaraca. Bili su postrojeni jedan uz drugog pod pravim uglom u odnosu na njeno telo, i svaki od njih lizao je po jedan otkos, kao da preko nje prelaze četiri motorne kosilice. Gream zatrese glavom da bi odagnao tu sliku, i usredsredi se na vožnju; slika je, međutim, premda ukorena i umanjena, podrugljivo opstajala negde na rubu njegovog vidnog polja, gore u retrovizoru.

Uhvatio je sebe kako osmatra put u potrazi za garažama. Kod svake bi instinktivno bacio pogled prema nizovima znakova, tražeći onaj na kome je bilo ispisano PRANJE AUTOMOBILA. Najčešće ih nije bilo; i svaki put kada ih nije bilo Gream bi osetio ushićenje, kao da su se sve njegove sumnje u preljubu pokazale pogrešnim. A onda bi prošao osmu ili devetu garažu, s nezainteresovano informativnim natpisom, i slika u retrovizoru bi se izoštrila. Opet je mogao da vidi svoju ženu kako nagovara četvoricu muškaraca da je na različite načine iskoriste. Trojica su to činila na uobičajene načine; četvrti je čučao u uglu ogledala kao mrzovoljni satir i teglio svoje spolovilo. Gream natera sebe da ponovo usmeri pažnju na put. Kiša je oslabila, pa su brisači sa svakim zamahom ostavljali i malo svoje prljavštine na staklu. Mahinalno, Gream ispruži ruku i uključi peraače stakla. Mutna tečnost s mehurićima štrcnu u staklo ispred njegovog lica. Ovo mu nije bilo pametno. Gore u retrovizoru, satir je svršavao.

Petnaest minuta svog prvog časa Gream je proveo posmatrajući studente i razmišljajući da li bi iko od njih bio voljan da se oproba na filmu i počini preljubu s njegovom ženom. A onda mu se to učinilo čak i komičnim, pa se vratio izlaganju jedne suzdržano revizionističke teorije o Balfuru. Posle dva-tri sata izašao je iz zgrade, došetao do kola, i zagledao se u štrcaljke na haubi ispod prednjeg stakla, kao da su one oruđa preljube. Telom stade da mu se širi iscrpljujuća tuga. Kupio je poslednje izdanje *Ivning standarda* i pogledao repertoar filmova. Možda bi za promenu trebalo da pogleda neki u kome ne igra njegova žena. Recimo, novi Jančov film u kome ne igra njegova žena, novu intergalaktičku pucačinu u kojoj ne igra

njegova žena, ili novi britanski drumski film o stopiranju do Reksama, u kome zasigurno ne igra njegova žena?

Nije se prikazivao ni jedan jedini film s njegovom suprugom. Nijedan. Gream se osetio kao da je neka javna služba koja se njega izuzetno tiče nenadano ukinuta. Shvataju li oni šta čine s tim kresanjem budžeta? Pa, on danas ne može da ode ni u jedan bioskop u Londonu ili bližim predgrađima da pogleda film u kome njegova supruga čini preljubu; niti da pogleda bilo koji film u kome je njegova supruga, premda na ekranu ostaje čedna, počinila preljubu izvan ekrana s nekim od glumaca. Te dve kategorije, primetio je, počele su da mu se mešaju u glavi.

Tako su ostale još dve kategorije filmova koje je mogao da potraži: drugi filmovi s glumcima s kojima je njegova supruga počinila preljubu na ekranu (ali ne i van njega); i drugi filmovi s glumcima s kojima je njegova supruga počinila preljubu van ekrana (ali ne i na njemu). Ponovo je zavirio u *Evening standard*. Ovog puta, izbor se sveo na dve mogućnosti: Rika Fejtmana u filmu *Sadizmo* na Masvel Hilu (preljuba na ekranu, ali ne i van njega), ili Larija Pitera u rimejku *Usnulog tigra...* Gream iznenada shvati da ne može da se seti da li je En zaista počinila preljubu s Piterom, ili nije. Na ekranu, da, naravno, to ga je u poslednjih nekoliko dana i vodilo, potresanog napadima ljubomore, put Turnpajk Lejna i Romforda. Ali van ekrana? Sećao se da ju je pitao, pre nekoliko meseci, ali je shvatio da jednostavno ne može da se seti kakav je bio odgovor. To mu se učini prilično čudno.

Možda bi, pomisli, *Usnuli tigar* mogao da mu pomogne. Odvezao se do Svis Kotidža obuzet živom radoznalošću. U tom rimejku, Piter je igrao psihijatra koji dovodi kući zelenokosu pankerku i zapošljava je da mu čuva decu; devojka zavede njegovu suprugu, pokuša da siluje njegovog desetogodišnjeg sina, britvom pokolje njegove mačke, a onda se neočekivano vrati kući, svojoj majci. Žena pretrpi nervni slom, a muž otkriva za sebe da je homoseksualac. Duboko bolno iskustvo tako dovodi do neke vrste istine. Mladi engleski reditelj je s nekoliko nežnih kadrova ograda i stepeništa odao počast ranom Loziju, koji je taj film snimio pod

pseudonimom. Piter je u jednom trenutku pokušao da nešto muva s objektom svog istraživanja, pa je na Greamovu veliku radost primio munjevit šut u mošnice.

Gream je izašao iz bioskopa uzbuđen isto koliko i u trenutku ulaska. Svest o tome da ne zna da li je En *zaista* počinila preljubu s Piterom učinila je da se oseti opipljivo živim. Dok je vozio prema kući, kroz glavu su mu prošla dva-tri načina mogućeg ubistva Pitera, ali ih je odbacio kao besmislene fantazije. Ono što je on nameravao bilo je mnogo značajnije, mnogo stvarnije.

Kada je stigao kući, pažljivo je izbockao odreske i u rupice zabo komadiće belog luka. Postavio je sto, dodavši sveće u poslednjem trenutku. Izvukao je retko korišćenu posudu za led pa u njoj izlomio malo leda za Enin džin-tonik. Zviždukao je u trenutku kada je otvorila ulazna vrata. Kada je ušla u trpezariju, sasvim nedvosmisleno ju je poljubio u usta i pružio joj piće, a zatim i zdelicu oljuštenih pistacija. Nedeljama pre toga nije bio takav.

„Da li se nešto desilo?”

„Ne, ništa posebno.” Samo je, dok je izgovarao te reči, delovao pomalo tajanstveno. Možda se nešto desilo na poslu. Možda je Alis postigla neki uspeh u školi; možda se jednostavno osećao neobjašnjivo dobro. Sve vreme večere, ostao je dobro raspoložen. A onda je, uz kafu, konačno rekao,

„Ono što se danas dogodilo nije se dogodilo nikad dosad.” Zvučao je kao da lagano razmotava poklon za En. „Nikad dosad. Bilo je veoma poučno.” Nasmešio joj se sa zbunjujućom nežnošću. „Zaboravio sam jesi li ili nisi spavala s Larijem Piterom.” Zagledao se u nju, iščekujući odobravanje.

„Pa?” En oseti kako utroba počinje da joj se grči od strepnje.

„Pa. Pa, to se još nikad nije desilo. Sve te... druge sam uvek pamtio. Sve s kojima si se... jebala.” Tu reč je upotrebio namerno. „Pamtio sam da li si to uradila na ekranu ili izvan njega. Čak i u slučajevima kada nisi uopšte, kao s Bakom Skeltonom. U bilo koje doba dana, da me je neko zaustavio i rekao, 'Daj mi spisak svih drugih

muškaraca s kojima se tvoja žena tucala', bio bih u stanju to da uradim. Stvarno bih bio u stanju. I još bih rekao, 'Ima ih još nekoliko, u drugim kategorijama'. I njih sam mogao svih da se prisetim, svih njih. Jednom sam uhvatio sebe kako jednom studentu dajem ocenu više samo zato što se zvao Kerigan - pošto Džim Kerigan nikada nije pokušao da ti se udvara na snimanju *Najjeftinijeg restorana u gradu.*"

En je uspela da na lice navuče osmeh, i nastavila da čeka.

„To bi, dakle, moglo da znači da počinjem da zaboravljam.”

„Da, pretpostavljam da je tako.” Samo, Gream pre deluje uzbuđeno, nego rasterećeno, pomislila je.

„Onda, hajde.”

„Šta hajde?”

„Testiraj me.”

„Da te testiram?”

„Da. Proveri koliko pamtim. 'Jesam li se tucala s tim i tim?', takva pitanja. 'Ko je igrao drugu mušku ulogu u onom filmu u kome sam se tucala na ekranu, ali ne i van njega?' Hajde, to zvuči kao zanimljiva igra.”

„Jesi li ti pijan?” Možda je popio nekoliko pića pre nego što se ona vratila kući.

„Ni slučajno. Ni najmanje.” Svakako, nije izgledao kao da je pijan, delovao je razdragano, veselo, srećno.

„Onda ja jedino mogu da kažem da je to najmorbidniji predlog koji sam u životu čula.”

„Oh, hajde. Budi drug. Homo ludens, i tako to.”

„Ti govoriš ozbiljno, je l' da?”

„Ozbiljno govorim o igranju igara, da.”

En tiho izusti, „Ja mislim da si ti lud.“

Greama to kao da ni najmanje nije pokolebalo.

„Ne. Nisam lud. Samo mi je sve to vrlo zanimljivo. Znaš, toliko sam se iznenadio danas, kad nisam mogao da se setim, da sam otišao da pogledam *Usnulog tigra*.“

„Šta je to?“

„Nija valjda da ne znaš? To je pretposlednji film Larija Pitera.“

„Zašto bi mene zanimali filmovi Larija Pitera?“

„Zbog toga što se s njim nisi, a možda se i jesi, potucala; na ekranu svakako, u *Velikoj gužvi*, a van ekrana, e, pa, upravo o tome i razgovaramo.“

„Otišao si da gledaš neki film u kome igra Piter?“ En je bila zaprepašćena; prestravljena. „Zašto?“

„*Usnuli tigar*. Hteo sam da vidim da li će mi podstaći memoriju.“

„Ah. U nekom lokalnom bioskopu, je l' da?“

„U Svis Katidžu.“

„Greame, to je kilometrima daleko, bogu iza nogu. Sve to zbog nekog mizernog filma u kome igra Piter. Mora da si poludeo.“

Greama ta primedba nije ni najmanje pokolebala. Pogledao je svoju suprugu s nedvosmislenom nežnošću.

„Čekaj, čekaj. Stvar je u tome što sam odgledao čitavog *Usnulog tigra* a da na kraju nisam bio ništa bliži mogućnosti da se prisetim. Gledao sam u lice Larija Pitera svaki put kada bi se pojavilo na ekranu i jednostavno nisam mogao da se setim da li želim ili ne želim da ga ubijem. Baš čudno.“

„Pa, pretpostavljam da ako se od toga na neki način osećaš bolje, to nije loše za početak.“

Greem kratko oćuta, a onda lagano reće,

„Ne znam da li je bolje.“ En je bivala sve više zbunjena. „Ne, ne bih rekao da se osećam bolje. Rekao bih, drugaćije. To je nov momenat, shvataš. A pitam se zbog ćega je moj mozak, ako je odlučio da zaboravi jednog od njih, odabrao baš Larija Pitera. Šta to taj Piter ima, ili nema, da bi se razlikovao od drugih?“

„Greame, ja mislim da je ovo stvarno zabrinjavajuće. Uvek sam do sada mogla da te razumem. Sada ne mogu. Obićno ti je bilo neprijatno kada bismo razgovarali o mojim nekadašnjim momcima. Meni je svaki put neprijatno. A sada... sada izgleda kao da te to na neki naćin uzbućuje.“

„Da završimo ovo s Piterom. Pre svega, osećam se kao da nikada nisam ni znao. Stvarno se osećam kao da prvi put treba da saznam jesi li se ili se nisi tucala s Larijem Piterom.“

„Ti govoriš ozbiljno. Govoriš smrtno ozbiljno, je l' da?“

Greem se naže preko trpezarijskog stola i nežno prihvati Enin rućni zglobo.

„Jesi li?“ reće tiho, kao da bi glasnije izgovorenim pitanjem poremetio odgovor. „Jesi li?“

En izvuće ruku iz njegovog stiska. Nikada joj ni na pamet nije palo da bi Greem mogao da u njoj izazove gadljivo sažaljenje kakvo je sada izazvao.

„Ne misliš valjda da ću ti reći, je l' da; sada?“ odgovori ona, podjednako nežnim glasom.

„Zašto da ne? Moram da znam.“ Oći su mu se caklile groznićavim sjajem.

„Ne, Greame.“

„Hajde, ljubavi. Već si mi jednom rekla. Samo mi reci ponovo.“

„Ne.“

„Već si mi jednom rekla.“ Ponovo blagi glas, ponovo uzbućen pogled, ponovo

ruka na njenom zglobu, samo ovoga puta čvršće.

„Greame, već sam ti jednom rekla pa si zaboravio, tako da ti ne može biti previše stalo do toga jesam li ili nisam.”

„Moram da znam.”

„Ne.”

„Moram da znam.”

En učini poslednji pokušaj da se obrati njegovom razumu, i da suzbije vlastiti gnev.

„Vidiš, ili nisam ili jesam. Ako nisam, onda to uopšte nije bitno; ako jesam a ti si zaboravio, onda je to isto kao i da nisam, je li tako? Ako se ne sećaš onda nije ni bitno, zato recimo da nisam.”

Greame samo ponovi, s još većom odlučnošću,

„Moram da znam.”

En bez uspeha pokuša da istragne zglob iz njegove šake, a onda duboko udahnu.

„Naravno da jesam. I uživala sam. Bio je strašan jebač. Terala sam ga da me tuca i otpozadi.”

Stisak popusti istog trenutka. Greameove oči se zamutiše. On obori pogled.

Te večeri više nisu progovorili ni reč. Sedeli su u odvojenim sobama i potom krenuli na spavanje bez prethodnog dogovora. Dok je En izlazila iz kupatila - prvi put je po ulasku zaključala vrata - Greame je čekao red da uđe. Pomerio se u stranu više no što je bilo potrebno da je propusti da prođe.

U postelji, legli su leđima okrenuti jedno drugom, delio ih je gotovo metar praznog prostora. U tami, Greame tiho poče da plače. Posle nekoliko minuta, i En zaplaka. Na kraju reče,

„Ono nije bilo istina.“

Gream na tren prestade de plače, i ona ponovi,

„Ono nije bilo istina.“

Potom oboje ponovo zaplakaše, i dalje sklopčani svako na svom rubu postelje.

7. Na gomili đubriva

Za početak, Italija je bila isključena: čitava je bila prekrivena otiscima stopa bivših ljubavnika, nalik na tragove kamila u pustinji gde vetar nikada ne duva. Nemačka i Španija bile su nekako napola isključene. Bilo je i zemalja - Portugal, Belgija, Skandinavija - koje su bile potpuno bezbedne; premda je jedan od razloga za to, naravno, bio u tome što En, pre svega, nikada nije ni poželela da ih poseti. Zbog toga je ta „bezbednost“ istovremeno bila i opasna: kolika god kukavica da je bio, nimalo mu se nije dopadala pomisao na to da bi ga odsutni Beni i Kris i Lajmen i ko zna ko još, mogli oterati na dve nedelje u Helsinki. Zamislio je sebe u jednoj od tih alternativnih zemalja kako, odeven u eskimsku jaknu, pijucka rakiju od kozjih kopita; jedino što bi na takvom mestu mogao da čini bilo bi da ogorčeno razmišlja o onim žovijalnim, preplanulim govнарima koji su ga tamo oterali, a koji možda čak i u tom trenutku švrćkaju po Via Veneto, rugajući se i samoj pomisli na njega.

Francuska je bila delimično opasna. Pariz nije dolazio u obzir, Loara takođe, kao ni jug. Dobro, ne baš čitav jug; samo oni pomodarski delovi gde su strme litice ustupile mesto strmim terasama sa stanovima, kao i oni oko Nice i Kana gde se En, razmišljao je on, ponašala kao... kao što bi se ponašala bilo koja druga devojka. Naravno, postojao je i onaj „pravi“ jug, gde ni on ni ona nikada nisu bili, kao ni bilo ko od onih uobraženih pastuva koji su bez prestanka telefonirali u London da bi proveravali kretanje svojih investicija. Pravi jug: tamo je bilo bezbedno.

Avionom su otputovali do Tuluze, iznajmili auto, i bez nekog posebnog razloga izuzev toga što je to bio jedan od ponuđenih pravaca za izlazak iz grada, Kanalom Midi krenuli su na jugoistok prema Karkasonu. Bili su savladali otprilike

polovinu uspona duž bedema, kada je neka Enina primedba navela Greama da je obavesti da je tu sve restaurirano po uzoru na Viole-le-Dika: to joj, međutim, nije umanjilo užitak. Bila je odlučna, koliko god da je odlučnost mogla da joj u tome pomogne, da uživa u godišnjem odmoru. Gream je prema Karkasonu osećao snažnu odbojnost - nesumnjivo zbog svog istoričarskog integriteta, kako je napola u šali objasnio En - no to nije bilo važno. Prvog dana njihove vožnje bio je nervozan, uznemireno je nastojao da umakne očinskom autoritetu koji su u njegovim razmišljanjima imali Beni, Kris, Lajmen, i ostali; sada mu se, međutim, učinilo da je uspeo da ih ostavi za sobom.

Narbon je ponudio raskršće; skrenuli su na sever, kroz Bezijer do Eroa. Četvrtog jutra, dok je oprezno vozio kroz drvored debelih platana, od kojih je svaki oko struka imao izbledelu belu prugu, Gream je usporio da bi zaobišao jedna kola prepuna sena; i dok je njihov vozač, očigledno kroz san, njihao glavom u stranu ka njima i letargično povlačio uzde, on iznenada oseti da je sve u njemu gotovo isto onako dobro kako je bilo na početku. Te večeri, ležao je ispod jedinog pokrivača u hotelskom krevetu i zurio u malter koji se ljuštio na tavanici; to ga je podsetilo na onu oljuštenu prugu sredstva protiv insekata na platanima, pa se ponovo osmehnu. Ovde ga se ne mogu dočepati; niko od njih nikada nije bio ovde, i zato neće znati gde treba da traže; a čak i kada bi uspeli da ga pronađu, noćas, bio bi dovoljno jak da ih otera.

„Zašto se smeškaš?”

Naga, s upravo opranim gaćicama u ruci, En je neodlučno stajala kraj prozora, pitajući se da li da ih okači na gvozdenu ogradu sa spoljne strane. Na kraju je odlučila da to ne učini; sutra je nedelja, a ko će ga znati šta sve ljudi mogu da smatraju bogohuljenjem.

„Onako.” Skinuo je naočare i spustio ih na noćni stočić.

En je okačila gaćice na isturenu ručku radijatora i prišla krevetu. Gream je bez

naočara uvek delovao mnogo bespomoćnije. Zagledala se u udubljenja na njegovom nosu; zatim u njegovu mestimično sedu kosu; potom u belinu njegovog tela. Jedan od prvih nekoliko puta kada je uspeo da je nasmeje bio je kada je rekao, „Bojim se da imam profesorsko telo.” Setila se toga dok se uvlačila pod pokrivač.

„Tek onako?”

Gream je već bio doneo odluku da će tokom narednih svejedno koliko dana izbegavati svaku moguću aluziju na ono zbog čega su jednim delom, sa željom da to zaborave, i krenuli na odmor. Zbog toga joj je ispričao nešto što ga je nasmejalo prethodne večeri.

„Razmišljao sam o jednoj indikativnoj stvari.”

„Da-a?” Primakla mu se i položila ruku na njegove profesorske grudi.

„Potkraj mog zajedničkog života s Barbarom, znaš li šta mi je ona radila? U redu je, ovo te neće razljutiti. Bila je uobičajila da mi podmeće posteljину. Jeste, stvarno. Dok sam spavao, ona bi svukla čaršave i ćebad sa svoje strane kreveta i prebacila ih na moju, zatim bi mi dala i ceo jorgan, a onda bi odglumila da se upravo probudila i počela bi da me psuje na pasja kola zbog toga što sam ukrao svu posteljину.”

„To je blesavo. Zašto je to radila?”

„Da bi me naterala da se osećam krivim, valjda. I da znaš, uvek je delovalo. Mislim, naterala bi me da pomislim da čak i dok spavam pokušavam da joj nanese zlo. Činila je to otprilike jednom mesečno, tokom čitave jedne godine.”

„Zbog čega je prestala?”

„E, zato što sam je uhvatio. Jedne noći sam bio sasvim budan, i tako sam ležao, nastojeći da je ne uznemirim. Posle otprilike jednog sata ona je ustala, ali ja nisam imao želju da joj se obratim, pa sam ćutao. I tada sam shvatio šta to ona čini. Pa sam je sačekao da sve zgomila preko mene, i da se potom napravi da je zaspala,

pa onda da se napravi da se probudila, pa onda da počne da se pretvara da joj je hladno, a onda da me prodrma i da počne da me psuje, a onda sam samo rekao, 'budan sam bar jedan sat'. Zanimela je usred rečenice, dograbila posteljину koju mi je upravo bila predala, i okrenula se na drugu stranu. Mislim da je to, koliko se ja sećam, bilo jedini put da je ostala bez reči."

En pritisnu rukom Greamove grudi. Dopadalo joj se kako je pričao o svojoj prošlosti. Nikada nije opanjkavao Barbaru da bi se ona, En, osećala bolje. Njegove priče uvek su imale zrnice neverovatnog u onom delu koji se ticao njegovog ponašanja, ili toga kako je dopustio Barbari da se ponaša prema njemu; a činilo se da to podrazumeva da se takve spletke i obmane ne mogu dešavati među njima dvoma.

„Treba li ti još pokrivača?“ zapitala je, pa se uspuzala i zajašila ga. Po tome kako joj se nasmešio zaključila je da ovoga puta neće biti snebivanja, da se među njima dvoma neće isprečiti nasrtljiva prošlost. Bila je u pravu.

Pronašli su jedan mali hotel blizu Klermon l'Eroa i ostali u njemu nedelju dana. Za večerom, na stolu im je stajala široka boca domaćeg crnog vina, a prženi krompirići imali su boju šafrana i bili meki na način koji su oni smatrali značajno francuskim. Možda je pomenuta boja bila posledica korišćenja ustajalog jestivog ulja; no to nije bilo važno.

Svakoga jutra bi se pored gustih vinograda vozili do obližnjih sela, gde bi razgledali crkve koje su nekako uspevale da sebe učine zanimljivijim no što su zaista bile, a onda bi proveli dosta vremena u kupovanju potrepština za piknik, uz obavezan primerak *Midi libra*. Još malo bi se provozali, prilično besciljno, pritom bi povremeno zastajali da En nabere divljeg cveća i korova, kojima nije znala ni nazive, i koje je uglavnom bilo ostavljano da se sparusi i da blede na polici iza zadnjeg stakla automobila. Pronašli bi neki bar, popili aperitiv, a onda potražili kakvu zaklonjenu padinu ili čistinu.

Za ručkom bi Gream povremeno naterao En da mu pročita drugu stranicu *Midi libra*. Naziv rubrike bio je *Faits divers*, i bila je specijalizovana za priče o svakidašnjim slučajevima nasilja. Tu su svoj kutak pronalazili čudnovatiji zločini, ali i slučajevi običnih ljudi koji su jednostavno pukli. „Nervno rastrojena majka sletela kolima u kanal“, prevela bi En, „petoro mrtvih“. Jednoga dana tu se našla priča o jednoj seoskoj porodici koja je svoju osamdesetogodišnju baku držala lancima prikovanu za krevet „iz straha da bi mogla slučajno da izađe na glavnu saobraćajnicu i tako izazove nesreću“; pri čemu je glavna saobraćajnica bila petnaest kilometara daleko odatle. Sutradan, opet, tu je bila priča o dvojici vozača automobila koji su se sporečkali oko mesta za parkiranje; poraženi je izvukao pištolj i svog „petominutnog neprijatelja“ pogodio s tri hica u grudi. Žrtva je pala na tlo; napadač je, da sasvim poravna račun, pre nego što se odvezao, hicima probušio dve gume na kolima žrtve. „Policija nastavlja potragu“, prevodila je En, „a žrtva je s božjim blagoslovom prenetu u bolnicu.“ Gde je, pomisli Gream, verovatno primila još jedan blagoslov, onaj poslednji.

„To ti je taj latinski temperament“, reče on.

„Ovo se desilo u Lilu.“

„Ah.“

Posle ručka odvezli bi se natrag u hotel, popili kafu u baru a onda se popeli u sobu da legnu. U pet sati bi sišli i seli u klimave ležaljke načinjene od plastičnih makarona, gde bi ostali dok ne nastupi trenutak za prvo večernje piće. En je ponovo čitala *Rebeku*; Gream je imao nekoliko započelih knjiga. S vremena na vreme, pročitao bi joj poneki odlomak.

Kada bi Pjer Klerg poželeo da me telesno pozna, obično bi poneo tu biljku umotanu u komad platna, otprilike jednu uncu dugu i široku, ili otprilike veličine prvog zgloba moga malog prsta. A imao je i dugi gajtan koji mi je obavijao oko vrata

kada bismo vodili ljubav; tako je ta stvarčica ili biljka na kraju gajtana obično visila između mojih dojki, naniže sve do otvora na mom stomaku. Kada bi sveštenik poželeo da ustane i napusti postelju, ja bih uzela tu stvar što mi je bila obmotana oko vrata i vratila mu je. Pokadšto se događalo da u jednoj noći dva ili više puta poželi da me telesno pozna; tada bi me sveštenik, pre no što svoje telo sjedini s mojim, zapitao: „Gde je biljka?”

„Kada se to zbiva?”

„Oko 1300. godine. Tu malo niže niz put; nekih osamdesetak kilometara ili tu negde.”

„Pokvareni matori sveštenik.”

„Ti sveštenici su izgleda stvarno bili najveće paljevine. Valjda su posle mogli odmah da ti daju oprostaj, da ti prištede put do crkve.”

„Pokvareni matori sveštenik.” En je bila užasnuta samom pomišlju na sveštenučku seksualnost. To je Creamu bilo zanimljivo, obično je on bio taj koji bi se užasnua kada bi mu ona kao usput rekla ponešto što bi ukazivalo na to kakav je svet. Osetio se nekako posednički, i gotovo zlobno, kada je nastavio:

„Nisu svi to radili. Neki od njih više su voleli dečake. Što ne znači da su bili perverzni ili tako nešto - mada pretpostavljam da su morali biti malčice perverzni. Mnogo je odeljaka u knjigama gde muškarci iznose priznanja poput, 'kada sam bio dečak, sveštenik me je odveo sebi u krevet i iskoristio me između svojih bedara kao da sam žena'.”

„Meni to zvuči prilično perverzno.”

„Ne; glavni razlog zbog koga su iskorišćavali dečake bio je taj što nisu želeli da se izlažu opasnosti od bolesti koje su mogli navući od prostitutki.”

„Pizde. Proklete pizde. Verovatno su se pritom potrudili i da sve uredi sebi

po volji?"

„O, da. Oni su uvek sve uređivali sebi po volji. Propis o prostitutkama bio je veoma zanimljiv. Pročitaću ti ga.“ Okrenuo je nekoliko stranica unatrag. „'Vidal je smatrao' - on nije bio sveštenik, već mazgar, ali do ovog zaključka je došao kada se kod sveštenika raspitao o tome koji se grehovi čine odlascima kod prostitutki - Vidal je smatrao da je seksualni čin čedan ukoliko je ostvaren s prostitutkom'... ta ta ta ta... 'pod dva uslova: prvo, to je moralo da bude monetarna transakcija' (naravno, da muškarac plati); 'drugo, dotični čin morao je pružiti užitak obema stranama.'“

„Šta tu znači 'užitak'? Da li je trebalo da prostitutka doživi orgazam ili šta?“

„To ne kaže. Nisam ni znao da su u to vreme znali za orgazam.“

En se ispruži iz svoje ležaljke i nožnim palcem prodraška Greamovu nogu. „Oduvek se znalo za orgazam.“

„Mislio sam da je to otkriveno tek u ovom veku. Mislio sam da su orgazam otkrili blumzberijevci.“ Samo se delimično šalio.

„Mislim da se za to oduvek znalo.“

„Bilo kako bilo, ne verujem da 'užitak' ovde mora da znači 'orgazam'. Možda to samo znači da mušteriji nije bilo dopušteno da ozledi prostitutku ili da je istuče, kao što mu nije bilo dopušteno da odmagli a da ne plati.“

„Grozno.“

„Naravno“, nastavio je Gream, sve više uživajući što je više osećao da Enino gađenje raste. „To verovatno nije previše ličilo na ovo danas. Hoću da kažem, nisu to uvek obavljali u postelji.“

„Kao ni mi“, mahinalno odvrati En, da bi se istog trena uspaničeno setila da s Greamom uvek jeste; zapravo je, pa, s nekim drugima lokacija bila promenljive prirode. Gream, srećom, nije ništa primetio.

„Eto, na primer“, reče on, otkrivši do tada brižljivo čuvani detalj, „često su to

radili na gomilama đubriva.”

„Đubriva? Bljaaaaak.”

„Đubriva. Znaš, mislim da se tu mogu uočiti određene pogodnosti. Đubrivo je toplo, udobno, a verovatno nije smrdelo mnogo gore od ono dvoje koji bi se smestili na njemu...”

„Prestani, prestani. Dosta”, odlučno ga prekide En, „dosta.”

Gream se zakikota, pa se ponovo udubi u knjigu. En učini to isto, premda je nastavila da razmišlja o dotadašnjem razgovoru. Iznenadilo ju je to koliko se zaprepastila. Ne pojednostima o perverznim sveštenicima, ciničnim oprostajima grehova, polnim bolestima, đubrivu; već svime zajedno. Kada je rekla da su žene oduvek znale za orgazam, nije znala na koji se autoritet poziva; jednostavno joj se činilo da je tako. Sigurno su znale, zar ne: na tome je, sada je shvatila, počivala sva snaga njenog argumenta. A na isti način je takođe oduvek pretpostavljala, opet bez čvršćih dokaza, da je seks oduvek bio onakav kakav je sada. Ponešto se, naravno, promenilo - pronašli su pilulu i spiralu, hvala bogu - ali je ona seks zamišljala kao ljudsku konstantu, kao nešto što je oduvek donosilo okrepljenje i zadovoljstvo. Ona ga je u svojoj svesti povezivala s čistom posteljinom i cvećem pored kreveta. A eto, ne tako davno, i to ovde u blizini - đubrivo i pokvareni stari sveštenici, a umesto cveća kraj tebe, sasušene biljke u tebi. Zbog čega bi, pitala se, iko poželeo da to čini u takvim okolnostima? Zašto su se uopšte mučili? Ona ne bi. Iznenada, pomislila je na pastu za zube.

Za to vreme, Gream je nastavljao da čita. Čudno, kako je ovih dana istovetno reagovao na svaku istorijsku knjigu koju je čitao, bez obzira na dužinu, kvalitet, upotrebljivost ili cenu: sve su mu istovremeno, često i u jednoj te istoj rečenici, bile i vanredno zanimljive i vanredno dosadne.

Četiri dana pre završetka njihovog odmora, En je jednoga jutra osetila kako

koža na grudima počinje da joj se zateže; osetila je, takođe, i prvi daleki bol u leđnoj šupljini. Dok su uživali u pikniku pored jednog mirnog, širokog potoka, čija je voda, nigde dublja od pola metra, nezainteresovano tekla preko debelih oblutaka, ona je promrmljala Greamu, posluživši se francuskim žargonskim izrazom s kojim ga je jednom pre toga upoznala:

„Čini mi se da se crveni mundiri spremaju za iskrčavanje.”

Gream je u desnoj ruci držao dugu krišku debelo namazanog hleba, a u levoj paradajz koji je upravo bio zagrizao; znao je da sok upravo u tom trenutku donosi odluku da li da mu padne na pantalone ili da mu se slije niz nadlakticu, ili možda i jedno i drugo. Zbog toga je poluodsutno zapitao,

„Jesu li baš ovog časa primećeni?”

„Da.”

„Znači, još uvek su malo dalje na pučini?”

„Da.”

„Mada ih, naravno, možda služi dobar vetar.”

„To je uvek moguće.”

Klimnuo je glavom, računajući nešto kao za sebe, kao kada učesnik na aukciji odlučuje da li da uzme učešće u nadmetanju. En je oduvek bilo zabavno to kako je on reagovao na nastupanje njenih menstruacija. Ponekad bi odgovorio dugim katehizisom, sa više ponuđenih mogućnosti o tome gde su tačno primećeni crveni mundiri, kolika je njihova procenjena borbena moć, koliko dugo njihove snage nameravaju da se zadrže, i tome slično. Ponekad, kao sada, primao je tu vest sasvim ozbiljno, kao da mu je najavila da treba da ide u bolnicu. Ponekad bi to u njemu probudilo vragolastu putenost, i premda je ne bi smesta odvuкао u krevet - takav nikada nije bio - življe nego obično odgovorio bi na podsticaj.

Greamu je sve u vezi s tom temom bilo izuzetno zanimljivo, pošto je to u

njegovom životu postojalo tek četiri godine, i nikada pre toga nije moglo imati ma kakav seksualni prizvuk. I dalje je bio nepokolebljivo suzdržan na pomisao o seksu u vreme menstruacije; čak je priznao, smeteno i uvijeno, da pri pomisli na to uvek oseti kao da bi trebalo da obuje kaljače. Uvek je, međutim, orno prihvatao Enin nagoveštaj da blizina njene menstruacije nalaže da mu je, pa, na neki način i dužnost da sebi na brzinu pribavi malo zadovoljstva pre zatvaranja radnje. Jednom prilikom, En je otišla još dalje, primetivši da čak i ako ne želi da ozbiljno porazmisli o kaljačama, uvek može da proba i nešto što je malčice drugačije; od toga se osetio zbunjeno, i odveć bestijalno i odveć intelektualno u isti mah.

U njegovom prvom braku, nikada nije bilo tako. Barbara je nailaske svojih menstruacija posmatrala kao periode kada se ženska patnja mora smatrati još uzvišenijom, kada joj treba dopustiti dodatni stupanj iracionalnosti u donošenju odluka, kada Greama treba što je moguće više uterivati u osećaj krivice. Ponekad bi gotovo pomislio da to zapravo on izaziva Barbarine menstruacije; da to nju njegov penis poseče i da od toga prokrvari. To svakako jesu bili periodi nepouzdanog raspoloženja i čudnovatih optužbi. Saosećajnost je nalagala da se razlike među Barbarinim i Eninim stavovima pripišu generacijskim razlikama, ali Greamu milosrđe u poslednje vreme nije bilo preterano privlačno.

Kada su se posle ručka vratili u hotel, Gream je delovao zamišljeno; jedva da je i progovarao dok su srkotali kafu iz malih, iskrzanih šolja sa četvrtastim drškama. En ga nije pitala o čemu razmišlja, ali mu je ponudila predlog.

„Da li bi voleo da posle podne izađemo u šetnju?“

„O, ne, svakako ne.“

„Hoćeš da donesem knjige?“

„O, ne, svakako ne.“

Nagnuo se napred i zavirio u njenu šolju, da proveriti da li je prazna; potom je ustao. To je, kad je Gream u pitanju, delovalo kao veoma odlučan, bezmalo agresivan

gest. Zajedno su se popeli uz stepenice do sobe, gde su čaršavi bili tako čvrsto zategnuti i tako temeljno poravnati da je izgledalo da su sigurno netom promenjeni. U sobi je vladala prijatna pomrčina, pošto prozori i žaluzine behu zatvoreni. Gream otvori prozore, pustivši u sobu slabašno zujanje insekata, daleko zveckanje kuhinjskog posuđa, i u pozadini svega toga brujanje toplog popodneva; žaluzine je ostavio zatvorene. Može biti da se kod prozora zadržao duže no što mu se činilo, pošto je, kada se okrenuo, En već bila u krevetu, s jednom rukom prebačenom preko jastuka na uzglavlju, dok je drugom mahinalno pridržavala čaršav negde na polovini grudi. Gream ode do svoje strane postelje i sede, a zatim se bez žurbe razodenu. Poslednje što je skinuo bile su naočare, koje je spustio na noćni stočić pored čaše sa svenulim i uglavnom bezimenim cvetovima koje je En nabrala jednog jutra.

Bila je potpuno nepripremljena za ono što je usledilo. Gream je najpre zaronio ka dnu postelje i praktično silom joj rastavio noge. Potom je počeo da je ljubi, s očiglednom nežnošću, ali bez iole delotvornijeg smisla za lokaciju. Što i nije bilo neko iznenađenje, budući da je to činio tek drugi put. Verovala je da nije preterano ukusna tamo dole; ili makar, ne za njega.

Potom se uspravio i napadno se opružio kraj nje, očekujući da mu ona uzvрати. Pristala je, ponovo s nevericom, pošto je verovala da on to voli samo donekle. Posle otprilike jednog minuta, hitro se spustio niže u postelji i zario u nju, pritom držeći svoj penis, što je bilo neobično, pošto je inače voleo da ona to čini. A čak i tada, nastavio je da je okreće - na bok, na stomak, konačno, što je dočekala s olakšanjem, i na leđa - i to na prilježan, sistematičan način koji je nagoveštavao postojanje nekog dubljeg ili složenijeg motiva no što je puko zadovoljstvo. Delovalo je to ne kao neposredno seksualni čin, već kao čin seksualne rekapitulacije. Učini sve, i to ovoga časa, baš sve; nikad ne znaš kad ćeš ponovo imati priliku za bilo šta, makar i za najjednostavniji poljubac. Činilo se da je to poruka svega.

Svršio je, takođe, na drugačiji način. Glava mu je obično bila duboko zaronjena u jastuk dok bi zadihano pokušavao da napipa put ka orgazmu, ali se

ovog puta uspravio u postelji i zagledao u Enino lice s ozbiljnošću koja se graničila s bolom. Izraz lica bio mu je ispitivački i bezličan - izgledao je gotovo kao carinik kome je trenutak ranije pružila svoj pasoš.

„Izvini“, reče, kada mu se glava sručila na jastuk kraj nje. Bila je to prva reč koju je izgovorio posle razgovora u baru. Hteo je da kaže, izvini što nije uspelo, izvini što sam bio takav, izvini što sam pokušao sve a ostvario vrlo malo. Izvini što sam bio takav.

„Zašto, šašavko jedan?“ Položila mu je ruku preko leđa i pomilovala ga po ramenu.

„Sve je bilo za mene. Nedovoljno za tebe.“ Ali, uglavnom nedovoljno i za mene.

„Šašavko. Meni je podjednako lepo čak i kada ne svršim.“

Sad, to je dovoljno često bilo istina, da ni u ovoj prilici nije moralo da bude previše neistinito. Gream je zagroktao, kao da je zadovoljan; En se malo promeškolljila da bi promenila položaj njegovog bedra; ostali su da leže u tom tradicionalnom položaju sve dok pritisak na njenu bešiku nije postao preveliki.

Sledećeg dana iskricali su se crveni mundiri, a vreme kao da se priklonilo sivilu. Lagano su krenuli natrag ka Tuluzi, ovog puta prateći severnu putanju. Vlažni platani ovde su bili gušće posađeni, pa su im se u prolazu bez prestanka nemo obraćali. Ona ljuspava bolest njihove kore sada je činila da deluju zapušteno; kao kakvo sirotinjsko drveće.

Dok su se vozili ka južnom obodu Kosea, primetili su putokaz ka Rokforu na Sulzonu. Ni on ni ona nisu bili neki veliki ljubitelji sira, ali učinilo im se da je taj pravac dobar koliko i bilo koji drugi. Posetili su fabriku uklesanu u pročelje jedne litice, gde im je mala toreadorka odevena u tri džempera i dugi vuneni ogrtač objasnila kako vertikalne pukotine u steni omogućavaju da u fabrici neprestano

vlada ista prohladna temperatura. Povetarac i vlaga stvarali su neponovljivo savršene uslove za proizvodnju plavog sira; a istovremeno su, van svake sumnje, stvarali i hladnoću koja je izbijala iz njihove domaćeice.

Tamo i nisu mogli puno toga da vide, kako se ispostavilo, pošto je pravljenje sira bilo sezonski posao, a njih dvoje su malo zakasnili. Nije čak bilo ni toliko sira da bi im ga mogli pokazati, pa je da bi im nadoknadila taj nedostatak, žena-vodič uzela poveći drveni blok, isečen tačno u veličini celog kotura rokfora, i pokazala kako ga valja uviti u foliju. Izostanak bilo čega što bi vredelo videti silno je podigao Greamovo raspoloženje, koje se uz Enin simultani prevod još više popravilo.

„Istorija veli da je jednom jedan pastir bio kraj svojih ovaca, a bilo je vreme ručka. Seo je u pećinu s malo hleba i sira, kada je tuda prošla jedna prirodno lepa pastirica. Mladi pastir zaboravi na ručak i krenu da se udvara mladoj pastirici. Kada se nekoliko nedelja kasnije vratio u pećinu otkrio je da mu je sir sav pozeleneo i da mu je hleb sav pozeleneo. No, na našu sreću, on je probao sir, koji mu se izuzetno dopao. Posle toga su pastiri vekovima čuvali tajnu te pećine. Ne zna se da li je ova priča istinita, ali ljubitelji rokfora vole da je prepričavaju jedni drugima.”

Prošli su kroz nekoliko jaruga, vlažnih i sjajnih od neprirodno svetlozelene mahovine, a zatim su im pokazali, kroz jedan prozor, daleku pokretnu traku koju su opsluživali čemerni radnici. Tada je žena objavila da se obilazak bliži kraju, i strogo pokazala prstom na obaveštenje o zabrani davanja napojnica. Na prodajnoj tezgi potpuno su ignorisali sir, a uspeli su da odole i zbirci od dvanaest slajdova u boji, koji su prikazivale proces pravljenja sira od sakupljanja plesni do pakovanja. Umesto toga, Gream je kupio rokfor-nož: široke oštrice i zakošen na neočekivanom mestu, s iznenađujuće tankom drškom ozbiljnog izgleda. Tako nešto uvek valja imati pri ruci, pomislio je.

Narednih pola dana vozili su se ka zapadu i stigli do Albija, gde su naišli na najčudniju katedralu koju su u životu videli: bila je sagrađena od narandžastocrvenih cigala, zdepasta a istovremeno visoka, crkva a istovremeno

tvrđava, lepa uprkos tome što je u mnogim detaljima bila ružna ili jednostavno čudna. Militantna crkva; istovremeno odbrambena crkva, kao i simbolička crkva, sagrađena kao od cigala načinjeno upozorenje upornim ostacima katarizma, i svima onima koje bi ta jeres mogla dovesti u iskušenje. Dok su gledali naviše u okruglaste, crne kule zapadnog krila, u otvore za strelce i ovde-onde ponekog zlog patuljka u skoku, Gream je razmišljao kako je sve to na neki način posredan, intelektualni odgovor svim onim bučnim jereticima iz Monteja: *ovo* je grešnicima s đubriva pokazivalo u čemu leži snaga, kao i istina.

Da li je to bilo zbog njene menstruacije, ili je Gream u poslednja dva-tri dana zaista bio nekako razdražljiv? Čak je i njegova veselost delovala pomalo izveštačeno. En nije znala u čemu je stvar. Možda to nije ni bilo važno; možda je jedini razlog bio taj što se bližio kraj odmora. U Albiju su kupili armanjak i staklene tegle s povrćem. Gream je pronašao sebi espadrile i pleteni slameni šešir, stvari za kojima je tragao od početka putovanja. Trebalo je da potroše bar deo tog sačuvanog novca, pomislio je; u protivnom, Enina kutija od orahovine postaće premalena.

Dok su se na putu ka aerodromu vozili kroz predgrađe Tuluze, prošli su kraj jednog bioskopa i En se nasmejala.

„Šta se daje?“ upitao je.

„Prikazuju *Fermeture annuelle*“, odgovorila je. „Svuda.“ Bilo je to kao da vozom putujete kroz Italiju i da se sva mesta kroz koja prolazite zovu Ušita. „Je li to Godar ili Trifo?“

Gream se osmehnu, i promumla nešto kao odgovor, ali, da li joj se samo učinilo da je krajičkom oka opazila onaj instinktivni trzaj?

Na Getviku su lako pronašli taksi. Padala je kiša, kao što to izgleda uvek biva kad se čovek vraća u Englesku. Gream se zagleda kroz prozor isprskan kapljicama. Zašto sve što bi trebalo da je zeleno ovde ima u sebi toliko braon boje? I kako je moguće da stvari budu istovremeno vlažne i prašnjave? Posle otprilike kilometar i

po, prošli su pored jedne garaže. Bezolovni, super... pranje automobila. Gream je shvatio da je ponovo kod kuće. Projekcija *Fermeture annuelle* u bioskopu u njegovoj glavi bila je završena.

8. Kamenje feminijsko

Gream se osećao neprijatno zbog toga što nikada nije odveo Alis u zoološki vrt, no to je bilo tako. Nije on mrzeo životinje: naprotiv, uživao je u njihovoj nepredvidivosti, u onom spekulativnom, naučnofantastičnom načinu na koji se toliko njih razvilo. Ko li se to *tako* našalio s vama, oduvek je želeo da ih zapita. Ko li je to pomislio da bi bilo dobro da *tako* izgledaš, prošaputao je žirafi. Dobro, znam da je potreban dugačak vrat da bi se doseglo do najvišeg lišća, ali zar ne bi bilo razboritije da je drveće napravljeno tako da bude niže? Ili, kad smo kod toga, da su žirafe naučene da se hrane nečim što je bliže zemlji, bubama ili škorpionima ili nečim trećim? Zašto se nekome činilo da je dobro da žirafe ostanu da žive kao žirafe?

Štaviše, bilo bi mu u neku ruku i drago da odvede Alis u zoološki vrt; bilo je to jedino mesto koje čak ni najnevičniji roditelji nisu mogli da promaše. Koliko god da ste u očima svoje dece bili jadni, ubogi ili dostojni prezira, ma koliko puta da ste se pogrešno obukli za školsku svečanost, uvek ste mogli da se iskupite zoološkim vrtom. Životinje su bile tako pouzdano velikodušne u darovanju blaženstva - kao da i nisu ništa drugo do trenutni proizvodi roditeljske mašte. *Vidi*, moj tata je sve ovo izmislio; jeste, *i* krokodila, *i* emua, *i* zebri. Jedino su nezgodni bili detalji seksualne prirode: erekcija onog nosoroga, ispružena kao oderana pesnica gorile ili neki komad mesa koji se ne usuđujete da zatražite u mesari. No čak i takvi trenuci mogli su se objasniti kao poremećaji u evoluciji.

Ne, Gream se bojao zoološkog vrta zbog toga što je znao da će ga rastužiti. Jednom prilikom nedugo posle razvoda, razgovarao je o pravu na viđanje dece s Čiltonom, kolegom čiji se brak takođe raspao.

„Gde ona živi, tvoja kći?“ zapitao ga je Čilton.

„Nekako, to baš nije lako opisati. Pre dosta godina, u vreme nekadašnjih kvartova, rekao bi da je to Sent Pankras, ali znaš, s ovom severnom linijom metroa...”

Čilton ga prekide; ne zato što se iznervirao, već jednostavno zato što je već bio dovoljno saznao.

„Znači da ćeš moći da je vodiš u zoološki vrt.”

„Oh. Zapravo sam razmišljao o tome da je odvedem - bar kad je reč o ovoj nedelji - autoputem M1 na čaj u jedan kafe pored puta. Mislio sam da će to za nju biti nešto novo.”

Čilton mu se na to, međutim, samo znalački osmehnu. Kada je nekoliko nedelja kasnije En takođe jednom usputnom opaskom nagovestila da pretpostavlja da on će te nedelje odvesti Alis u zoološki vrt, Gream nije rekao ništa, i nastavio je da čita. Naravno, trebalo je da poveže stvari kada je Čilton to spomenuo. Nedelja popodne bila je vreme za posete: bolnicama, grobljima, staračkim domovima, i kućama rasturenih porodica. Dete niste mogli odvesti tamo gde ste prešli da živite zbog pretpostavljenog lošeg uticaja nekakve ljubavnice ili druge žene; u dodeljenom vam vremenu niste mogli dete odvesti daleko, a morali ste da povedete računa o restoranima i toaletima, dvema glavnim opsesijama popodnevnog deteta. Severni London kao rešenje je nudio zoološki vrt: zabavno mesto, moralno podesno s roditeljske tačke gledišta, i uz to prepuno restorana i toaleta.

Gream, međutim, nije želeo da se prikloni većini. Zamišljao je zoološki vrt nedeljom popodne: nešto malo turista, pokojni čuvar, plus tužne skupine lažno razdraganih sredovečnih usamljenih roditelja koji nepotrebno, očajnički, drže za ruke decu različitih veličina. Putnik kroz vreme koji bi se iznenada obreo tu, zaključio bi da je ljudski rod odbacio svoj negdanji metod razmnožavanja, i umesto njega usavršio partenogenezu.

Zbog toga je Gream odlučio da predupredi tugu, pa tako nijednom nije odveo

Alis u zoološki vrt. Jednom je, možda na Barbarin nagovor, njegova kći spomenula postojanje tog mesta, ali je Gream zauzeo čvrst moralni stav o nepravici držanja životinja u zatočeništvu. Nekoliko puta je spomenuo kokoške iz inkubatora, i premda bi njegova zapažanja odrasloj osobi verovatno zazvučala pompezno, Alis ih je prihvatila kao izuzetno razborito razmišljanje: kao i većina dece, bila je idealistički nastrojena i sentimentalna kada je reč o Prirodi, sklona da je posmatra kao nešto što nije isto što i Čovek. Prvi put je Gream odneo pobedu nad Barbarom, svojim naizgled principijelnim stanovištem.

Umesto u zoološki vrt, vodio je Alis u poslastičarnice i muzeje, a jednom - to je bio promašaj - i u restoran pored auto-puta. Nije, naime, uspeo da predvidi njenu gadljivost pred prizorom hrane za sve moguće vrste obeda, demokratski poređane iza tezge. Pogled na krmenadlu i pihtije u četiri sata potpuno je ukinuo mogućnost da se Alis poraduje torti.

Uspešne dane obeležile su šetnje parkovima i razgledanja izloga zatvorenih radnji. Ako je padala kiša, ponekad bi jednostavno ostali u kolima i razgovarali.

„Zašto si napustio mamu?“

Prvi put je tada postavila to pitanje, i on nije znao šta da kaže. Umesto odgovora, okrenuo je kontakt-ključ tek toliko da uključi elektronski sistem, a onda uključio brisače samo za jedan pokret. Izmaglica na staklu pred njima je nestala, pa su se preko mokrog parka zagledali u jednu improvizovanu fudbalsku utakmicu. Posle nekoliko sekundi, kiša je konture igrača ponovo sprala u zamagljene mrlje boje. Sasvim nenadano, Gream se oseti izgubljenim. Zašto ne postoje nekakvi priručnici o tome šta bi trebalo reći? Zašto ne postoje izveštaji potrošača o rasturenim brakovima?

„Zato što mama i ja nismo bili srećni zajedno. Nismo se... slagali.“

„Govorio si mi da voliš mamu.“

„Da, i jesam. Ali to je nekako prestalo.“

„Nisi mi rekao da je prestalo. I dalje si mi govorio da voliš mamu sve dok nisi otišao.”

„Znaš, nisam hteo da te... ražalostim. Imala si ispite i svašta drugo.” Šta drugo? Menstruacije?

„Mislila sam da si ostavio mamu zbog, zbog nje.” Ono „nje” bilo je neutralno, nenaglašeno. Gream je znao da njegova kći zna Enino ime.

„I jesam.”

„Znači, nisi ostavio mamu zato što se niste slagali. Ostavio si je zbog *nje*.” Ovoga puta bilo je naglašeno, i nimalo neutralno.

„Da; ne; na neki način. Mama i ja nismo se slagali dugo pre nego što sam ja otišao.”

„Karen kaže da si zbrisao zato što si se osetio sredovečnim pa si poželeo da mamu baciš u staro gvožđe i zameniš je za neku mlađu.”

„Ne, nije bilo tako.” Ko li je ta Karen?

Usledila je ćutnja. Ponadao se da je taj razgovor okončan. Igrao se kontakt-ključem, ali ga nije okrenuo u bravi.

„Tata, da li je to bila...” Krajičkom oka video je kako se namrštila. „Da li je to bila romantična ljubav?” Izgovorila je te reči obazrivo, kao da prvi put upotrebljava strani izraz.

Nije mogao da kaže da ne zna šta to znači. Nije mogao da kaže da to nije pravo pitanje. Postojala su samo dva polja za upisivanje odgovora, i trebalo je brzo označiti jedno od njih.

„Da, mislim da bi moglo tako da se kaže.”

Kada je to rekao - ne znajući tačno ni šta to znači, niti kako će odgovor delovati na Alis - postao je tužniji no što bi bio da ju je odveo u zoološki vrt.

Pod jedan, pomislio je Gream. Zbog čega postoji ljubomora - ne samo za njega, već za mnoge druge ljude. Zašto se javlja? Ona jeste na neki način povezana s ljubavlju, ali je taj način bio neodrediv i neshvatljiv. Zašto iznenada počinje da cvili u njegovoj glavi, kao alarmni sistem u avionu: šest i po sekundi, vreme za napuštanje letelice, *sad*. Tako je to izgledalo ponekad, u Greamovoj lobanji. I zašto je odabrala baš njega? Da li je u pitanju nekakva šašava hemija? Da li je sve to zakuvano još prilikom rođenja? Da li čovek dobije ljubomoru onako kao što dobije veliku stražnjicu ili slab vid, pri čemu je Gream imao i jedno i drugo. Ako je tako, možda se ona i potroši posle izvesnog vremena; možda te hemikalije za ljubomoru u toj mekanoj kutiji tamo gore ima dovoljno samo za određeni broj godina. Možda; Gream je, međutim, prilično sumnjao u takvu mogućnost: veliku stražnjicu je mao već godinama, i nije bilo nagoveštaja da će se *taj* problem smanjiti.

Pod dva. Ako već zbog nečega ljubomora mora da postoji, zašto bi morala i da deluje retrospektivno? Zbog čega je ona među snažnijim emocijama jedina koja ima to svojstvo? Ostale ga nemaju. Kada je razgledao fotografije na kojima je En kao devojka ili mlada žena, osećao je prirodnu što-nisam-bio-tamo čeznutljivost: a kada bi mu ispričala za kakvu nepravедnu kaznu koju je pretrpela u detinjstvu, osetio bi kako u njemu navire zaštitnički poriv. To su, međutim, bile daleke emocije, doživljene kao kroz neki veo - lako su podsticane i lako stišavane - stišavane jednostavnim nastavljanjem sadašnjosti, koja nije bila isto što i prošlost. Ta ljubomora je, međutim, nadolazila u talasima, u nenadanim, intimnim izlivima koji bi kao stihija poneli čoveka; povod joj je uvek bio trivijalan, lek nepoznat. Zbog čega bi prošlost izluđivala čoveka emocijama?

Mogao je da se seti samo jednog sličnog slučaja. Pojedini njegovi studenti - ne veliki broj njih, čak većina ne, ali jedan godišnje, recimo - umeli su da se razljute zbog prošlosti. Trenutno je imao jedan slučaj, onog riđokosog momka, Mak-kako-ono-beše (gospode, danas čoveku treba čitava godina da im nauči mena, a posle ih

nikad više ne vidi; gotovo da i ne vredi truda), koji se prilično razgnevio zbog nesposobnosti dobra (kako ga je on shvatao) da trijumfuje nad zlom u istoriji. Zašto *x* nije pobedilo? Zašto je *z* pobediloj)? Živo je mogao da zamisli zbunjeno, gnevno lice tog Maka kako na časovima zuri u njega, sa željom da čuje kako je istorija pogrešila, ili makar kako su istoričari pogrešili; kako se *x* zapravo pritajilo i onda mnogo godina kasnije pojavilo kao *v*, i tome slično. U normalnim okolnostima, Gream bi takve reakcije pripisao - čemu? - nezrelosti; ili, nešto određenije, nekakvom lokalnom uzroku, kao što je religiozni odgoj. Sada više nije bio tako siguran. Makov gnev protiv prošlosti obuhvatao je složena osećanja o mnoštvu različitih likova i događaja. Može biti da je patio od retrospektivnog osećanja nepravde.

Pod tri. Zašto bi retrospektivna ljubomora postojala *sada*, u poslednjoj četvrtini dvadesetog veka? Nije Gream bio istoričar tek tako. Stvari izumiru; omraze među narodima i kontinentima se smiruju; civilizacija *zbilja* postaje civilizovanija; to se pred Greamom nije moglo poreći. Postepeno, u to nije sumnjao, svet će se staložiti u gigantsku državu blagostanja posvećenu sportskoj, kulturnoj i seksualnoj razmeni, pri čemu će prihvaćenu međunarodnu valutu predstavljati delovi haj-faj opreme. Povremeno će biti zemljotresa i erupcija vulkana, ali će s vremenom čak i osvetnički gnev Prirode postepeno uminuti.

Zbog čega je, onda, ta ljubomora opstajala, neželjena, omražena, prisutna samo zato da bi zavitalavala čoveka? Poput srednjeg uha, koje je tu samo zato da biste izgubili osećaj ravnoteže; ili poput slepog creva, koje je tu tek da bi se bestidno upalilo i da bi potom moralo biti odstranjeno. Kako se odstranjuje ljubomora?

Četiri. Zašto je to moralo da se desi baš njemu, njemu od svih ljudi na svetu? On je, znao je to, veoma osećajna osoba. Barbara je pokušala da ga natera da poveruje da je groteskni egomanijak, čudovišni bludnik, bezdušni emocionalni gnom; no to je bilo sasvim razumljivo. Odista, činjenica da je Gream to umeo da razume, za njega je bila još jedan dokaz koliko je osećajan. Oduvek su ga svi smatrali osećajnim - majka utešno, prva žena podrugljivo, kolege s glasnim odobravanjem,

druga žena s onim toplim, vragolastim, malkice iskošenim pogledom. Jednostavno je bio takav, i voleo je što je takav.

Štaviše, nije spadao među najveće svetske ljubavnike. Bila je tu Barbara, potom En, i to je manje-više bilo sve. Ono što je osećao prema Barbari verovatno je bilo preuveličano čilom svežinom prve emocije, dok se ono što je, svestan koliko je to celovito, osećao prema En, probudilo oprezno. A između toga? Pa, između toga, bilo je prilika u kojima je pokušavao da natera sebe da oseti nešto što bi bilo približno ljubavi; jedino, međutim, što je u takvim slučajevima uspevao da postigne, bila je neka vrsta napadne sentimentalnosti.

I pošto je priznavao sve to o sebi, činilo mu se da je posebno nepravedno to što je baš on odabran da bude kažnjen. Drugi su džarali po vatri, ali on se opekao. A možda je u tome i bila suština svega. Možda tu treba uzeti u obzir Džekovu analizu braka, Džekovu teoriju o krstu. I možda Džekova teorija, ispravna do granica do kojih je sezala, nije išla dovoljno daleko. Šta ako to nije nešto što je u samoj prirodi braka - u kom biste slučaju, da ste na Džekovom mestu, mogli da okrivite „društvo“ i da se onda do mile volje odajete neverstvu sve dok ne počnete da to primete lakše - već nešto što je u samoj prirodi ljubavi. Takva pomisao bila je mnogo manje prijatna: pomisao da ono čemu svi teže mora da se izvitoperi, automatski, neizbežno, hemijski. Gream nije voleo ni da pomisli na tako nešto.

„Mogao bi da kresneš neku svoju studentkinju.“

„Ne, ne bih.“

„Naravno da bi mogao. Svi to čine. One zato i *postoje*. Znam da ne izgledaš bogzna kako, ali one u tim godinama i ne mare za to. Možda ih čak dodatno pali ako ne izgledaš bogzna kako - ako malkice zaudaraš ili si skenjan ili depresivan. Ja bih to nazvao seks Trećeg sveta. Toga ima dosta kud god se okreneš, a naročito u tim godinama.“

Džek se samo trudio da bude od pomoći, Gream je bio praktično uveren u to.

„Vidiš, to po meni nekako nije u redu. Mislim, od nas se očekuje da budemo *in loco parentis*, pa bi to bilo pomalo nalik na incest.”

„Porodica čiji se članovi zajedno igraju, ostaje na okupu.”

Zapravo, Džek se i nije naročito trudio da bude od pomoći. Već je bio pomalo sit Greamovih stalnih poseta. Dao mu je mnoštvo savršeno valjanih predloga - da bi trebalo da laže, da bi trebalo da onaniše, da bi trebalo da ode na odmor u inostranstvo - i zaključio da je njegova terapijska torba ostala manje-više prazna. Kako god bilo, pre svega mu je bilo tek donekle žao Greama. Počinjao je da oseća želju više da se zavatlava sa svojim prijateljem, a manje da mu povlađuje.

„... a u svakom slučaju”, nastavljao je Gream, „ja to i ne želim.”

„Apetit se razvija jelom.” Džek je značajno podigao obrvu, ali je Gream tu primedbu ravnodušno primio tek kao najobičniju frazu.

„Čudno je to - mislim, ono što me u vezi s tim najviše iznenađuje - jeste to što je doživljaj toliko vizuelan.”

„...?”

„Eto, ja sam oduvek bio više verbalni tip. Što je i normalno, zar ne? Na mene su oduvek najviše uticale reči. Slike ne ljubim preterano - boje i odeća nisu mi zanimljivi, ne volim čak ni slike u knjigama, a filmove mrzim. Zapravo, ranije sam mrzeo filmove. Zapravo, i dalje ih mrzim, premda na drugačiji način, naravno.”

„Da.” Džek je čekao da Gream pređe na stvar. Eto zašto, shvatio je, više voli normalne ljude nego ludake; ludacima treba tako mnogo vremena da pređu na stvar; oni smatraju da onaj ko želi da vidi Bakingemsku palatu najpre mora turističkim autobusom da obiđe čitav grad. Oni misle da je sve zanimljivo, da je sve značajno. Džek krenu da smišlja novu šalu. Možda neko ime koje podseća na reč „vetar”? Ili možda nešto s duvačkim kvintetom? Ne, bilo bi to nepotrebno natezanje starog sfinktera. A duvači-solisti su retkost.

„Iznenadilo me je to što je sve skupa bilo pokrenuto vizuelnim podsticajem...”

Možda nešto s „ružom vetrova”? HmMMM, morao bi malo da razmisli.

„... mislim, svakako da sam kad smo se En i ja venčali znao da to nije bilo isto kao kad smo se Barbara i ja venčali. I naravno, En je prema meni oduvek bila potpuno iskrena kada je reč o muškarcima... o njenom životu... pre no što je srela mene...”

Ako to uradiš kad se spotakneš, moguće je poslužiti se vremenskim izveštajem: iznenadni nalet vetra. Možda upotrebiti i jabuku kao rekvizit? Ako si na moru, onda može „dobar vetar, dobro more”; to je možda upotrebljivo i prilikom umivanja?

„... i tako sam ja znao imena nekih od njih, možda sam čak i video dve-tri fotografije, premda ih naravno nisam pomno zagledao; i znao sam čime su se bavili, a neki su naravno bili mlađi od mene, a neki su bolje izgledali, a neki su verovatno bili bolji u krevetu, ali to je bilo u redu. Bilo je...”

Serenada za duvače. Džek priguši kikut, i uljudno ga pretvori u gundanje.

„... stvarno je bilo. A onda sam otišao da gledam *Preko meseca* i sve se promenilo. E, sad, zašto bih ja, neko ko je čitavog života bio ravnodušan prema vizuelnom, odjednom podlegao na takav način? Hoću da kažem, zar nisi i sam razmišljao o tome - to bi moralo da te zanima, profesionalno, mislim, to što neki ljudi snažnije doživljavaju filmove, nego knjige.”

„Ja imam običaj da kažem da knjigu možeš poneti bilo kud. Film ne možeš da gledaš dok sediš na klozetskoj šolji, zar ne?”

„Da, to je tačno. Ali kad sam video svoju ženu, tamo gore na platnu, sve je bilo sasvim drugačije. Mislim, vizuelno - vizuelni doživljaj je neuporedivo moćniji od reči, zar ne?”

„Po meni je tvoj slučaj donekle poseban.”

„Možda to ima veze s tim javnim aspektom - to što razmišljam o drugim ljudima koji je vide tamo gore. Neka vrsta javnog nabijanja rogova.“

„Njeni filmovi nisu bili *takvi*, zar ne? A nešto ne verujem da je u publici bilo previše onih koji su se gurali i govorili. Ej, je l' ono tamo Greamova gospođa? Što ona, uostalom, u to vreme nije ni bila.“

„Tačno, nije.“ Možda i nije u pitanju bio taj javni aspekt. Ali vizuelni doživljaj jeste. Tu Gream naglo začuta. Džek spokojno nastavi sa svojim unutrašnjim prelistavanjem rečnika. Posle kraćeg vremena, Gream zapita,

„O čemu razmišljaš?“

Uh, jebi ga; upravo je razmatrao „odgovor u vetru huči“. Najbolje bi mu bilo da nešto improvizuje.

„Ni o čemu naročitom, iskreno rečeno. Ni o čemu što bi moglo biti od koristi. Upravo sam se pitao šta znači reč 'feminijski'.“

„...?“

„Pitam se da li je zaista reč o geološkom terminu, ili je to Kipling jednostavno izmislio. Zvuči tako slično reči 'feministički' da pretpostavljam da je u pitanju postojeća reč, ali je nikada nisam pronašao ni u jednom rečniku. Ili je možda jeste izmislio, ali se malo prevario u računici.“

„...?“

Na kamenju feminijskom pradavnom, bolji nam život beše obećan

(Koji otpoče ljubavljju prema bližnjem, okončan bi ljubavljju prema ženi njegovoj).

Ako ga ovo ne otera, pomisli Džek, ništa neće.

Gream, međutim, odvrati,

„Znaš li za šta sam otkrio francuski izraz?”

„...?”

„Jesi li ikad video bikova muda?”

„Mmm.” Što nije značilo ni da ni ne, već nastavi dalje.

„Velika su, je l' da? I dugačka, još malo pa možeš njima da igraš ragbi, zar ne?”

„...?”

Prolazili smo u Francuskoj pored jedne mesare - u Kastru - i videli ih u izlogu. Mislim, sigurno su bila bičja, ne mogu da zamislim da iko ima tolika, osim ako nisu bila konjska, ali to nije bila mesara s konjskim mesom pa zato pretpostavljam da to isključuje...”

„...?”

„I ja rekoh En, hajde da uđemo i pitamo šta je to, a ona se malo zakikota i reče, pa sasvim je očigledno šta je to, a ja rekoh, da, znamo *šta* je to, ali hajde da pitamo kako se to zove, i tako uđosmo i tamo je bio taj izuzetno precizni francuskim mesar, izuzetno pedantan, izgledao je kao da zna kako se meso seče bez krvi, i En ga upita, 'Možete li nam reći šta je ono', i pokaza na tacnu, i znaš li šta je rekao?”

„...?”

„Rekao je, '*Ce sont des frivolites, Madame*'. Je l' da je dobro?”

„Nije loše.”

„I onda smo mu zahvalili i izašli.”

„...” (Nisam ni mislio da ste ih kupili da pravite sendviče, za ime božje.)

„*Frivolites*.” Gream ponovo promrmlja tu reč i kao za sebe klimnu glavom, kao kakav starac koga je iznenada ogrejala pomisao na neki izlet od pre četrdeset godina. Džek natera sebe na završni komentar.

„U stvari, u Americi živi jedan tip koji nema prošlost, da znaš.”

„Nnn?“

„Stvarno. Čitao sam o tome. Izgleda da se to desilo pri mačevanju, kada mu je protivnikov mač prošao pravo kroz nos sve do mozga. Uništio mu je memoriju. Tako živi već dvadeset godina.“

„Amnezija“, reče Gream, ozlojeđen beznačajnom upadicom.

„Ne, nije to baš to. Ovo je nešto bolje od toga. Ili gore, čini mi se - znaš, u tom članku se ne kaže da li je tip srećan ili nije. Stvar je u tome, međutim, što on nije u stanju da stvori bilo kakva nova sećanja. Odmah zaboravlja sve. Zamisli samo - nigde nikakvih arhiva. Možda bi tebi tako nešto prijalo?“

„...?“

„Misliš da ne bi? Bez ikakvih arhiva - samo sadašnjost? Kao da sve vreme gledaš kroz prozor voza. Polje žita, telegrafski stubovi, užad s rubljem, tunel: bez ikakvih veza, bez uzročnosti, bez osećaja ponavljanja.“

„...?“

„Verovatno bi neko mogao to da ti uradi. Gurnu ti viljušku u njokalicu, i car si. Pretpostavljam da to sad možeš da dobiješ i preko socijalnog.“

Gream se ponekad pitao da li ga Džek uopšte uzima za ozbiljno.

Tokom nekoliko nedelja po povratku iz Francuske, život se odvijao manje-više normalno. En je shvatila da Greama posmatra na način koji joj se učinio gotovo potpuno stranim njenom dotadašnjem iskustvu. Posmatrala ga je kao što čovek posmatra alkoholičara ili potencijalnog samoubicu, nenametljivo mu dajući znake za obavljanje sasvim običnih radnji, kao što su uzimanje žitarica za doručak, menjanje brzina, ili izbegavanje sudara s televizorom pri hodanju po kući. Naravno, bila je uverena da on nije ni jedno ni drugo - ni alkoholičar ni potencijalni samoubica. Istina je da je pio malo više nego obično; ali je isto tako bilo istina i to da joj je Džek, na svoj

poznati taktičan način, nagovestio da je Gream potpuno pošandrcio. En je, međutim, mislila drugačije. Pre svega, ona je bolje poznavala svog muža; a poznavala je i Džeka. On je više voleo kad je život strašan, a ljudi uvrnuti, pošto je to život činilo zanimljivijim. To je nekako opravdavalo njegovu vokaciju.

Kad joj je prošla menstruacija, En počeo da iščekuje kada će ponovo voditi ljubav s Greamom; no on nije delovao previše zainteresovano. Obično je ona prva odlazila u krevet; on bi uz neki izgovor ostao u prizemlju. Kada bi konačno legao, samo bi je poljubio u čelo i potom gotovo istog trenutka zauzeo svoj položaj za spavanje. En je i brinula i nije: bilo joj je draže da to ne čini ako mu nije do toga; činjenica da nije pokušavao da se pretvara značila je, po njenom mišljenju, da među njima dvoma još uvek postoji iskrena veza.

Često je loše spavao, i tada bi se u snu trapavo tukao nogama sa zamišljenim protivnicima, i uz to mumlao i prodorno cičao kao kakav unezvereni glodar. Rvao se i sa svojom posteljinom, i En je, pošto je ustajala pre njega, zaticala njegovu stranu kreveta u potpunom neredu.

Jednog takvog jutra prišla mu je i zagledala se u njega dok je napola otkriven spavao opružen na leđima. Lice mu je bilo mirno, ali su mu obe ruke bile podignute pored glave, s dlanovima okrenutim naviše. Pogledom je krenula niz njegove profesorske grudi sa raštrkanim rastinjem sivkaste dlake, pa onda niz sve širi struk do genitalija. Njegov penis, manji i naizgled ružičastiji nego obično, ležao je pod pravim uglom preko njegovog levog bedra; jedna od njegovih mošnica bila je uklještena negde izvan vidokruga; druga, sa zategnutom namreškanom kožom, ležala je odmah ispod nje. En se zagledala u mesečasti pejzaž te mošnice, u izbrazdanu, grbavu kožu, neočekivano lišenu dlakavosti. Baš je neobično to koliko nevolja može da prouzrokuje jedan tako tričav organ, tako čudnog izgleda. Možda bi ga jednostavno trebalo ignorisati; možda i nije važan. Pod jutarnjim svetlom, dok je njen vlasnik spavao, sva ta ružičastomrka oprema učinila se En na neki neobičan način beznačajnom. Posle malo dužeg razgledanja, prestala bi da izgleda kao da ima

neke naročite veze sa seksom. Da, tako je: to što se ugnezdilo u Greamovom međunožju nije imalo nikakve veze sa seksom - bili su to samo jedan oljušteni račić i jedan orah.

Mesar je nosio pregaču s plavim prugama i slameni šešir s plavom trakom. Prvi put posle dosta godina, dok je čekala u redu, En pomisli kako je neobičan kontrast te kecelje i tog šešira. Šešir je budio asocijacije na dokone zamahe vesala na kakvoj lenjoj, korovom obrasloj reci; krvlju isprskana pregača nagoveštavala je život obeležen zločinima, psihopatskim ubistvima. Kako to da joj nikada ranije to nije palo u oči? Dok je gledala u tog čoveka, kao da je gledala šizofrenika: uljudnost i bestijalnost smuljani zajedno u privid normalnosti. A ljudi *zaista* jesu mislili da je to normalno; nisu bili nimalo zaprepašćeni time što je taj čovek, samo time što je tu stajao, nagoveštavao dve međusobno sasvim nespojive stvari.

„Izvolite, draga moja?“

Gotovo da je zaboravila zbog čega je došla.

„Molim vas, dva svinjska filea, gospodine Voker.“

Mesar ih kao ribe pljesnu na svoju široku vagu.

„Pola tuceta jaja. Krupnih i smeđih. Ne, ipak mi dajte tuce.“

Voker, okrenut leđima ka En, neprimetno podiže obrvu.

„I mogu li da naručim šatobrijan za nedelju?“

Mesar se s osmehom okrenu prema njoj.

„Znao sam da će vam kad-tad dosaditi te iznutrice s lukom.“

En se nasmeja. Izlazeći iz radnje, pomislila je, baš čudne stvari umeju da kažu ovi trgovci; to je verovatno deo uobičajenog blebetanja; verovatno im posle izvesnog vremena sve mušterije počnu da bivaju slične; a kosa mi je *stvarno* prljava. Istovremeno, mesar je mislio, e, pa, baš mi je drago što se *on* vratio na posao; ili je

našao novi; ili što god.

En je ispričala Greamu o tome kako ju je mesar pobrkao s nekom drugom osobom, ali je on na to samo nešto progundao. U redu, pomislila je, nije to baš *tako* zanimljivo, ali jeste nešto što se može ispričati. Gream je sve više ćutao i sve se više povlačio u sebe. Poslednjih dana, kao da je samo ona pričala. Zbog toga je i govorila o stvarima kao što je to što se desilo u mesari. A kada bi tako nešto ispričala, on bi samo zagundao, kao da hoće da kaže, *razlog* zbog koga ja nisam onako govorljiv kao što ti od mene očekuješ jeste to što spominješ tako nezanimljive stvari. Jednom prilikom je usred njenog pokušaja da opiše neku novu tkaninu koju je videla na poslu, on iznenada podigao pogled i rekao:

„Baš me briga.”

„Trebalo bi da te je briga”, odgovorila je mahinalno. Tako je odgovarala njena baka, kada je En, kao dete, izražavala nadmenu ravnodušnost. A u slučajevima kada je njeno „baš me briga” podrazumevalo potpunu neposlušnost, njena bi baka izrekla ceo odgovor:

„Baš me briga”, govorila devojčica mala

Sve dok nije jednog dana u jendek upala

Ugruvanu, uplakanu, nekako je izbaviše

Od tog dana, „baš me briga” ne govori ona više.

Greamu je bilo preostalo još tri nedelje letnjeg raspusta (En nikako nije uspevala da se navikne da to naziva „godišnjim odmorom”). Obično je to bio jedan od najlepših perioda u godini, kada je Gream bio izuzetno predusretljiv i veseo. Odlazila bi na posao radosna od pomisli na to kako će se on muvati po kući, čitati nešto, možda spremi večeru. S vremena na vreme, u poslednjih godinu-dve, umela

je da se iskrade s posla usred poslepodneva, da se vrati kući sva oznojana i erotizovana od vreline i lake odeće koju je imala na sebi i tutnjave i zveketa podzemne železnice; bez reči bi se složili oko toga zašto se vratila kući tako rano, pa bi otišli u krevet dok je još bila vlažna na svim pregibima svoga tela.

Popodnevni seks je najbolji, pomislila je En. Jutarnjeg seksa imala je sasvim dovoljno u životu: obično je značio, „izvini zbog onog sinoć ali evo ga ipak“; a ponekad je značio, „*Od ovoga ćeš sigurno celog dana misliti na mene*“; i nijedan od ta dva stava nije joj se naročito dopadao. Večernji seks bio je, pa, osnovna vrsta seksa, zar ne? Taj seks je umeo da varira od sveobuhvatne sreće posredstvom kroz san datog pristanka, do naprasitog: „Znaš, zbog ovoga smo i legli rano, pa što onda ne nastavimo dalje.“ Večernji seks bio je onoliko dobar ili onoliko ravnodušan, a svakako isto onoliko nepredvidiv, koliko je seks to uopšte i mogao biti. Ali popodnevni seks - to nikada nije predstavljalo tek ućtiv način da se zaokruži dan; bio je to strastven, željeni seks. A ponekad je umeo da prošapuće, na neobičan način (čak i ako ste u braku), „Evo šta sada radimo, a ja i dalje želim da posle toga provedemo veče zajedno.“ Popodnevni seks umeo je da progovori neočekivano utešnim rečima.

Otkako su se vratili iz Francuske, En je to pokušala samo jednom. No, kada se vratila kući, Greama nije bilo tamo, iako je rekao da će čitav dan ostati kod kuće. Osetila se izgladnelom i prevarenom, pa je razdraženo obišla i proverila sve prostorije. Skuvala je sebi kafu. Dok ju je pijuckala, lagano je otklizala u razočaranje i još dublje od toga. Neće voditi ljubav; on je jednostavno nekud odlunjao; a da je imao imalo instinkta, imalo pameti... Gundala je sebi u bradu o urođenoj nesposobnosti muškaraca da osete raspoloženja, da ugrabe dan. A onda je zastala u razmišljanju: možda je on izašao s namerom da se vrati na vreme. Šta ako se nešto dogodilo? Koliko vremena je potrebno da se tako nešto sazna? Ko vas u tom slučaju pozove telefonom? Za ciglo petnaest sekundi stigla je do predvidivog zadovoljstva udovištva. Samo izvoli, dakle, umri, nemoj se vratiti, da vidiš da li mi je stalo. U

magnovenju je videla autobus preprečen preko puta, par slomljenih naočara, pokrov iz vozila hitne pomoći.

Zatim se setila Mardži, svoje prijateljice iz škole, koja se sredinom svojih dvadesetih zaljubila u oženjenog čoveka. Taj je napustio svoju porodicu, prešao da živi s njom, preneo sve svoje stvari, i dobio razvod. Počeli su da planiraju kako će imati dece. Dva meseca kasnije čovek je umro od savršeno normalnog, premda izuzetno retkog oboljenja krvi. Dosta godina posle toga, Mardži je priznala En kako se osećala. „Mnogo sam ga volela. Nameravala sam da ostatak svog života provedem s njim. Rasturila sam mu porodicu, pa bih morala da ostanem s njim sve i da nisam to želela. A onda je on svenuo i pobeleo i bolest ga je odvlačila sve dalje od mene, i posmatrala sam ga kako umire. I samo dan posle njegove smrti čula sam kako nešto u meni kaže, 'Sad si slobodna.' I tako bezbroj puta: 'Sad si slobodna.' Premda nisam želela to da budem.”

En nije mogla to da shvati, ne do ovog trenutka. Volela bi da je Gream kod kuće *sada*, da je bezbedan; a isto tako bi volela da je završio pod točkovima nekog autobusa, ili opružen i spržen na tračnicama podzemne železnice, naboden na šiljak pogonskog vagona. Te dve želje postojale su naporedo; nisu čak ni počele da stupaju u sukob.

Do Greamovog povratka kući, negde oko sedam sati, osećanja su joj se stišala. Rekao joj je da se iznenada setio nečega što je morao da proveriti u biblioteci. Nije ni razmislila o tome da li mu veruje ili ne, nije mu postavila pitanje da li je u poslednje vreme gledao neki dobar film. On, izgleda, nije ni smatrao da bi zbog bilo čega trebalo da se izvinjava. Nekako potuljen, otišao je da se istušira.

Gream je manje-više govorio istinu. Ujutro, posle Eninog odlaska, dovršio je čitanje novina i obavio jutarnju toaletu. Potom je krenuo da tumara po kući kao provalnik, nalazeći u svakoj prostoriji poneko iznenađenje. Na kraju se, kao i obično, obreo u svojoj radnoj sobi. *Mogao* je da počne da čita tu novu Balfurovu biografiju, koju je čak i kupio. Želeo je da počne čitanje, pošto su se biografije u poslednje

vreme, ili se bar njemu tako činilo, sve više bavile seksom. Istoričari, inače mahom letargični gnjavatori, konačno su dospeli do nekakve redukovane svesti o Frojdu. Odjednom, sve je počelo da se svodi na seks. Da li je Balfur bio dobar ljubavnik? Da li je Hitler bio bigamista? Da li je Staljin i u krevetu bio veliki despot? Takav istraživački metod, procenjivao je Gream, imao je isto onoliko izgleda na uspeh koliko i preturanje po kutijama s državnim papirima.

Prilično je snažno želeo da sazna nešto o Balfurovoj frigidnosti; a to mu je na izvestan način bilo i neophodno, zbog toga što je baš u tom trenutku nekoliko njegovih prilježnijih studenata verovatno halapljivo čitalo dotičnu knjigu. No u jednom značajnijem smislu, to ga i nije zanimalo. Na kraju krajeva, nije imao nameru da sa intuitivno pragmatičnog pristupa istoriji (kako je sada to video) pređe na psihoseksualni; za početak, to bi izazvalo priličnu pometnju na katedri. A povrh toga, čak i ako u sledećem semestru neće postojati student koji nije pročitao tu biografiju (koja je u njegovoj svesti neprestano postajala sve deblja, što ju je duže ostavljao nepročitanom), on, Gream, i dalje će o svemu tome znati više no svi oni zajedno. Većina njih na početku nije znala mnogo, rano bi im postalo dosadno, pa bi čitali tek koliko da se provuku, pozajmljivali jedni od drugih beleške za ispite, i zadovoljavali se sticanjem bilo kakve diplome. Trebalo je samo da im spomenete neko autoritativno ime, pa da se svi prestrave. Da li je dugačka ta knjiga, pitali bi nemo, i mogu li da prođem i bez nje? Gream je imao običaj da tokom prvih nekoliko nedelja kroz priču provuče nekoliko obeshrabrujućih imena; uglavnom je, međutim, koristio sistem kojim je nastojao da u njima izazove dosadu. *Pas trop d'entbusiasme*. Nemoj da ih preterano uzbudiš, govorio bi sebi pred susret sa studentima prve godine; nikad ne znaš u šta se time možda upuštaš.

Tako je umesto da se pozabavi Balfurom, pročeprkao po odeljku 1915-1919, svoje kartoteke. U novom časopisu bila je jedna devojka s kojom je zaista jedva čekao da izdrka. Većina devojaka u većini časopisa, naravno, bila je dovoljno dobra za ozbiljan flert, čak - ukoliko bi vas prsti izneverili u odsudnom trenutku - i za potpuni

doživljaj. Svaki bi mu časopis, međutim, uvek podario i jednu miljenicu, nekoga kome se vraćao, nekoga o kome je mogao nežno da razmišlja, da gotovo očekuje da je sretno na ulici.

„Brendi” je bila njegova trenutna miljenica; blagog lika, gotovo knjiški tip. Odista, na jednoj od fotografija čitala je neku knjigu u tvrdom povezu; verovatno nešto tipa „popularni klasici”, pomislio je s neodobravanjem, ali svejedno, bolje nego ništa. A kontrast između tog blagog lika i žustrog, bezmalo agresivnog načina kojim je izvrtala svoju nutrinu, uvek je iznova snažno delovao na Greama. „Brendi: piće koje pali”, pisalo je u otrcanom naslovu; no to je bilo potpuno tačno.

U kupatilu, Gream je iznova iščitao čitav časopis, izuzev stranica posvećenih Brendi (zašto ona nije na duplerici, srdito se pitao: mnogo je bolja od one kako-ono-beše u onim scenama iz *Toma Džonsa*, one u vezenim gaćicama snimljene zamagljenim sočivom, za boga miloga). Dok je nasuprot njoj Brendi, razotkrivena zastrašujuće detaljno pri kraju časopisa... Još samo nekoliko stranica pisama čitalaca i reklama za salone za masažu, i onda možeš da se okreneš njoj, obećao je sebi. Okej, važi, sada. Levom rukom pronašao je Brendi, dok je desnu zaposlio znatno ozbiljnije. Proveri još jednom koliko ima stranica s njom, tako je, osam, odnosno tri dvostruke i po jedna na početku i na kraju, najbolja dvostruka je ona na stranicama šest i sedam, okej, krećemo od kraja, Isuse jeste, ona je, stvarno je, pa onda natrag na početak, pa na prvu, da, pa onda na mmmmm, pa onda jeste *ta* fotografija, a sada, okreni, malo vremena da se lagano, s ljubavlju pogleda svaka od te tri fotografije, pre *ove tu, ove tu*. Savršeno.

Posle ručka, smestio se pred televizorom, i uključio komercijalni kanal; uključio je i video-rikorder, pritisnuo dugme za snimanje, a odmah potom pauzu. Time se obezbedio da mu ne promaknu dve-tri najvažnije sekunde. Tako je sedeo duže od jednog sata gledajući razne serije, dok nije ugledao ono što je želeo, da bi u istom trenutku uključio snimanje. Petnaest sekundi kasnije, pritisnuo je dugme „stop”. Potom je odgledao čitavu traku od početka. U početku ga nije previše

dirnula; nešto kasnije, međutim, odao se setnom razmišljanju. Možda bi valjalo da se odveze do Kolindejla; možda bi to suzbilo tugu. Čudno, kako je tuga umela da bude nasilna. Čudno, takođe, koliko je bilo moguće biti istovremeno i potpuno srećan i potpuno tužan. Možda je bilo neminovno, ako je čovek bio onoliko srećan, da posle postane ovoliko tužan. Možda je to dvoje povezano, kao ono dvoje u satu s kukavicom. Ku-ku, pomisli, ku-ku. Ko će se od to dvoje sledeći pojaviti?

Džek je pored iskrenog imao i svoj neiskreni način smejanja. Sju je to otkrila tek posle nekoliko godina, ali ta je razlika, kada biste je jednom uočili, bila nepogrešivi pokazatelj ponašanja. Neiskreni osmeh otkrivao je malo više gornjih zuba, i trajao je nešto duže no što je bilo neophodno; svakako je bilo i drugih, sitnijih detalja, no oni behu izgubljeni u dubinama brade.

Preko vikenda, Džek je često govorio o Hendrikovima, i bio sklon da o njima razmišlja čak i onda kada nije bilo novih momenata. Sju je s nestrpljenjem iščekivala nove epizode u sapunskoj operi njihovih prijatelja. Ovog petka, međutim, na njeno raspitivanje, Džek je progundao,

„Ove nedelje nije bilo seanse.”

„Šta misliš, šta im se dešava?”

„Nemam pojma.”

„Hajde. Pogađaj.” Očito mu je bilo neophodno nagovaranje; možda da ponovo pokuša sutra. Shvatila je, međutim, da to neće učiniti kada ju je pogledao, otkrio zube više no što je bilo normalno, i odgovorio:

„Mislim da je ta tema potrošena, golubice moja.”

Svaki put kada bi ugledala taj osmeh, Sju bi shvatila kako je moguće mrzeti Džeka. Ona ga nije mrzela - a uostalom, Džek se uvek silno trudio da ljude natera da ga vole - ali svaki put kad bi se osmehnuo na takav način, ona bi u sebi pomislila:

„Da, naravno; i štaviše, tako bi to izgledalo *sve vreme*.” Pošto je prvi takav osmeh usledio onda kada je prvi put otkrila da joj je Džek bio neveran, taj osmeh označio je kraj onoga što je ona nazvala svojom Tali River Bleks etapom u svom životu.

Negde u to vreme, Sju je slučajno pročitala članak o Tali River Bleks, malom plemenu australijskih aboridžina, navodno jedinom narodu na svetu čiji pripadnici još uvek nisu shvatili vezu između seksa i začeca. Mislili su da je seks nešto što se upražnjava radi zabave, kao kad se čovek maže blatom ili nešto slično, a da je začecé dar s neba koji pristiže na nedokučiv način - premda može imati veze s tim kako ste bacili kosti ili izvadili utrobu kengura. Neobično je bilo, zaista, to što nije postojalo još takvih plemena.

Naravno, postojala je još jedna teorija o plemenu Tali River Bleks. Po toj teoriji, oni su vrlo dobro znali koji uzrok daje koju posledicu, pa su samo proveravali do kojih granica mogu da teraju šegu s ekipama nadmenih antropologa koji su se tako silno uzbuđivali njihovom u šali ispričanom pričom. Izmislili su je pre svega zato što su bili siti pitanja o Velikom Lovcu na Nebu; i uostalom, kao i većina ljudi, više su voleli da pričaju o seksu, nego o Bogu. Njihova je laž, međutim, imala čudesan učinak, pa je obezbedila trajno snabdevanje plemena čokoladom i tranzistorskim radio-prijemnicima.

Sju je znala koje bi se od ova tumačenja više dopalo Džeku; muškarci su, međutim, po prirodi, ciničniji od žena. Žene veruju sve dok se ne pojavi neoboriv dokaz da ne treba verovati. Upravo je u tome i bila suština Tali River Bleks etape njenog života. Ona je okončana deset meseci posle njihovog venčanja, premda je i dosije kojim je do tog trenutka raspolagala morao biti više nego dovoljan. U periodu od samo pet nedelja, dogodili su se Izgubljena-potkošulja, Iznenadno-zanimanje-zakupovanje-zubne-paste, Otkazan-poslednji-voz-iz-Mančester, i Šaljivo-otimanje-okolo-pisma jednog „obožavaoca” koje joj nije dopustio da pročita. Sve to, međutim, nije značilo ništa sve dok Džek nije pokazao svoje gornje zube i zadržao taj osmeh na licu jedan sekund predugo; tada su se svi komadići složili i ona je shvatila da se on

tucalo s drugom ženom. Jedinu slabašnu, daleku utehu, predstavljalo joj je to što će se pripadnici plemena Tali River Bleks, pod uslovom da su *zaista* naivni, verovatno osećati neuporedivo gore no ona, kada antropolozi budu konačno odlučili da ih upute u Povezanost.

Rano je naučila da ne treba sama da podstiče taj lažni osmeh. Ne postavlja nikakva pitanja. Tako je manje bolno, a do sledećeg puta ionako sve zaboraviš. Zbog toga se nije ni trudila da Džekovu poslednju, omalovažavajuću primedbu o Hendrikovima nekako proprati; da ga zapita, na primer, da li je njegov kauč možda bio iskorišćen i za praktičnije terapeutske mere.

Odgovor bi bio Ne, premda okolnosti u kojima bi bio izrečen verovatno ne bi na nju delovale utešno. Džek te nedelje jeste na neki način pokušao da se udvara En. Pa, svaki čas je navraćala do njega, zar ne, i to često s opravdanjima koja mu se nisu činila dovoljno čvrstim. Znao je da je njihova veza zvanično bila rasturena. No kao uprkos tome, ona je nastavila da redovno navraća, a i taj Gream, razbijao se od drkanja... U stvari, nije on kriv, pomislio je Džek; takva je priroda te nemani. Da nisam neveran, setio se tuđe misli, ne bih bio veran sebi.

Zato je i okušao sreću. Uostalom, ponekad je to jedini uljudan gest koji možete učiniti, zar ne? En mu je, pored svega, bila stara prijateljica: znao je da neće to pogrešno shvatiti. Štaviše, ne bi se reklo da ju je baš prestravio. Samo ju je uhvatio pri odlasku, poljubio je preciznije no što je nalagalo obično prijateljstvo, povukao je s ulaznih vrata i nežno doveo do podnožja stepeništa. A neobično je bilo to što je ona dopustila da je odvede tako daleko. Prešla je otprilike tri metra u njegovom zagrljaju pre no što se s nemom usplahirenošću otela i ustremila ka vratima. Nije viknula, niti ga udarila, nije čak ni delovala preterano iznenađeno. Dakle, uistinu, pomislio je, pogledavši Sju s nepobedivim osmehom, poneo se kao savršeno veran muž. Na osnovu čega bi ma ko mogao da se požali?

Greamove fotografije s odmora nisu uspele, i to ga je samo delimično iznenadilo. S vremena na vreme, prilikom premotavanja filma, osećao je kako

nazubljeni kotur prenosi na njegov palac unutrašnje potrese iz aparata; no pošto se kotur i dalje okretao, nastavio je da se nada najboljem. U radnji su mu odštampali prvih osam snimaka - En kako sedi kraj jedne seoske kuće s kozom privezanom za nogu; druga polovina kuće duhovito se smestila među bedemima Karkasona - i potom digli ruke od njegovog filma.

Uprkos Eninim zapažanjima da su fotografije zabavne, te da neke od njih deluju odista umetnički, Gream je samo nešto progundao i bacio ih u smeće. Istovremeno je bacio i negative. Kasnije je zažalio zbog toga. Shvatio je da mu je neobično teško da se priseti tog odmora, već posle pet nedelja. Sećao se da je bio srećan; ali bez vizuelne potvrde da je bio srećan, sećanje na tu emociju činilo se bezvrednim.

Zašto je to moralo da se desi: baš to, uz sve Enine filmove i njegove časopise? Da li se to tamo gore u njegovom mozgu nekakav skup kvržica iznenada uključio da bi ga učinio osetljivim na vizuelno? I da li je to moglo da se dogodi posle četrdesetak godina koje je proživeo kao čovek podložan rečima? U nekom trenutku, očigledno, ta mekana kutija počela je da pokazuje znake zamora; neki delovi su otpadali; mišići - ako tamo uopšte postoje takve stvari - mišići su se umorili i prestali da funkcionišu kako valja. Mogao je da se o tome raspita kod svog prijatelja Bejlja, gerontologa. Samo, zar već s četrdesetak godina? Čime se mogla objasniti tako iznenadna promena percepcije? Čovek o svom mozgu razmišlja, onda kada uopšte razmišlja, kao o nečemu što koristi - u šta smešta određene stvari i dobija odgovore. Sada, iznenada, počeo je da se oseća kao da mozak koristi njega: kao da sedi tamo gore živeći neki svoj život, i okreće krmu u drugom pravcu baš onda kad čovek pomisli da sve ide kako se samo poželeći može. Šta ako mozak u određenom trenutku postane čovekov neprijatelj?

9. Ponekad je cigara...

Predlog da prirede zabavu potekao je od En. Pre svega, to je moglo doprineti da im kuća manje podseća na policijsku stanicu, a istovremeno bi, makar i nakratko, narušilo čemernu rutinu njihovih večeri. U određenom trenutku, posle večere ispunjene posredno iskazanim zamerkama i prkosnim ispijanjem pića, Gream bi se ćutke povukao u svoju radnu sobu; En bi ostala da čita, ili da gleda televiziju, ali uglavnom zato da bi čekala Greama da siđe. Osećala se kao da sedi na jednostavnoj plastičnoj stolici pred metalnim stolom, udišući zadah ustajalog duvanskog dima i čekajući onu dvojicu da se pojave na vratima: onog blagog koji isključivo želi da pomogne, i onog anarhično brutalnog koji je mogao da vam zaledi krv u žilama najobičnijim lakim dodirrom po ramenu.

Posle otprilike jednog sata, Gream bi sišao i otišao u kuhinju. Čula bi čangrljanje leda u čaši; ili, ponekad, u dve čaše. U ovom drugom slučaju, obično je bio u dobroćudnom raspoloženju; tačnije, dobroćudno potišten. Doneo bi joj piće i promrmljao:

Posle rada, a pre spavanja

Čašica pića umor otklanja.

Potom bi seo kraj En da zajedno s njom prati loš televizijski program, ili da trabunja o tome koliko je voli, ili i jedno i drugo. Nije joj prijalo da joj se na takav način govori da je voljena; zvučalo je kao još jedna stvar zbog koje bi trebalo da se

oseća krivom.

Češće je, međutim, niz stepenice silazio onaj drugi: onaj s jednim pićem u ruci. Taj je tačno znao kakav ste zločin počinili, i nije čekao da to čuje od vas, već je jednostavno čitao optužbe kao da je reč o presudama. A kad god je bio u takvom raspoloženju - otprilike dve od tri večeri - počinjao bi da besni na nju, pominjući nizove imena i prisećajući se svojih užasnih snova: snova o preljubi, sakaćenju i osveti. Ponekad se pitala jesu li ti snovi zaista postojali, ili ih je možda izmislio da bi je njima plašio.

A svaki put bi se, čak i u najsureovijim večerima, u jednom trenutku slomio: posle sat, sat i po, pošto bi ona donela sebi piće da bi uspela da izdrži, pošto bi on u međuvremenu popio još nekoliko, pošto bi je ispitao o najneverovatnijim mogućim vezama, odjednom bi začutao, a onda počeo da jeca. Glava bi mu klonula, a suze iz očiju preplavile bi mu sočiva naočara, pa bi se najednom razlile s obe strane njegovog nosa, kao i po obrazima. Plakao je u četiri mlaza umesto uobičajena dva, pa je sve izgledalo dvostruko tužnije. Kad sve mine, Gream bi joj rekao da sav taj njegov nerazumljivi bes nije bio usmeren protiv nje, već protiv njega samog; rekao bi joj da joj ništa ne zamera, i da je voli.

En je znala da on govori istinu, kao što je znala i to da ga nikada neće ostaviti. Kada bi ga napustila, time ne bi ništa rešila. Sem toga, oboje su verovali da je on duševno sasvim zdrav. Džekov usputni predlog da potraži pomoć psihijatra jedva da je i bio uzet u razmatranje. Za tako nešto trebalo bi biti ili malo više arogantan, ili malo više nesiguran, mislila je. Trebalo bi biti manje običan, manje Englez. Bio je to jedan od onih napada štucanja kroz koje prolaze svi brakovi. Istina, ozbiljan napad štucanja - više nalik na magareći kašalj - ali su i Gream i En verovali da će na kraju nekako ipak prestati. Ipak, beše to prilično samotnički proces; čak je i Džek u poslednje vreme sve bezvoljnije odvajao svoje vreme - posebno otkako mu je pobegla u podnožju stepeništa.

I tako, En bi gotovo svake noći ćutke odslušala Greamove napade, da bi ga na

kraju pomilovala po slepoočnici i maramicom mu obrisala suze. Potom bi ga odvela u krevet, pa bi zajedno legli, iscrpljeni tugom. Opruženi na leđima, jedno pored drugog, izgledali su kao reljefi na nadgrobnoj ploči.

En je prilično pažljivo pretresla spisak gostiju. Ni govora o nekadašnjim momcima, naravno. Džek će morati da dođe, ali to je bilo u redu - istorija je bila iznova napisana. Ni govora o bilo kome ko bi previše znao o njenoj prošlosti, niti o onima koji bi posle nekoliko pića mogli da požele da flertuju s njom. Stvar je počinjala da liči na surogat.

„Šta ćemo reći, šta je povod?“ zapitao je Gream za ručkom.

„Ne moramo ništa da kažemo, zar ne?“

„Možda će nas neko pitati. Zabave se uvek priređuju zbog nečega, je li tako?“

„Zar ljudi ne priređuju zabave jednostavno zato da bi priredili zabavu?“

„Možemo li da smislimo i nešto bolje?“

„Pa, mogla bi biti naša godišnjica braka, ili tako nešto.“

Posle ručka, kada je nastavila da posprema kuću - što je značilo, shvatila je, da iz nje izbacuje ona najočitija podsećanja na ljude koji su tu živeli, i da nastoji da je učini javnim mestom koliko god je to bilo moguće - En je uhvatila sebe kako određenije razmišlja čemu sve to. Možda je, zaključila ona, to nekakav način da prijateljima obznane da je sve u redu. Činjenica da, pre svega, niko od njihovih prijatelja, izuzev Džeka, nije ni znao niti pomišljao da nešto nije u redu, činila se sasvim beznačajnom.

Prva osoba kojoj je En otvorila vrata bio je Džek.

„Upoznajte me s macom. Uuups, već je zbrisala, je l' da?“

„Poranio si, Džek. Gream se još nije ni spremio.“

„Jebi ga, takav sam ti ja. Vidiš, kupio sam ovaj digitalni sat. Nisam umeo da ukapiram dvadesetčetvoročasovni sistem. Ja sam računao dva puta po deset. Pa sam

počeo da kasnim ljudima po dva sata. Sada to nadoknađujem i preko mere. Sad računam dva puta četrnaest." Izgovorio je to s onim to-ne-zvuči-ubedljivo izrazom lica. Izgledao je i zvučao uznemireno. „Zapravo, pozeleo sam da svratim da vidim da li je sve u redu. Šta je uopšte povod?"

„Oh, godišnjica braka."

„Super."

„Da."

„Mmmm, samo što zapravo nije, je l' tako?"

„...? "

„Znaš, bio sam prisutan."

„Isuse, Džek - prva osoba koju sam pokušala... izvini, mili."

„Opet prepravljamo istoriju, a?"

„Pa..."

„Ne brini, neću da se izlanem. Kakav je ženski sastav?"

„Što nekad malo ne o'ladiš, Džek?"

„Ja se uvek trudim da o'ladim. Samo koga, to je pitanje."

„Možda bi valjalo da večeras budeš malkice diskretan."

„Ah, da se prilagodim situaciji. Ipak, treba i da delujem prirodno, zar ne?"

„Mogao bi da počneš tako što ćeš otvoriti neko vino."

„Sluga pokorni, sahibe." Prvi put joj je Džek delovao tako neprijatno. Obično se s njim moglo računati da će biti u svom elementu. Stupanj razdraganosti umeo je da varira, ali je uvek bio pouzdano zaokupljen samim sobom. Zbog toga je i bio tako pogodan za društvo. Drugi ljudi osećali su se lagodnije zbog toga što su shvatali da ne moraju da govore o sebi, osim ukoliko to stvarno ne žele.

Džekov način otvaranja vina bio je muški i borben. Nije voleo da koristi otvarače zamišljena sistema ubrizgavanja vazduha; nazivao ih je devojačkim pumpama za bicikle. Nije voleo ni one drvene naprave koje se pričvršćuju uz grlić boce i onda nude širok izbor ručki koje se mogu okrenuti. Nije voleo da koristi čak ni običan konobarski vadičep, a pomisao na polugu i tehniku dvostrukog povlačenja bila mu je ženskasta. Jedino što je uopšte pristajao da uzme u obzir bio je prosti, starinski vadičep s drvenom drškom.

Ritual se odvijao u tri dela. Jedan: ugurati vadičep, u visini struka, na stolu ili pultu. Dva: podići bocu, držeći je samo za vadičep, i elegantnim zamahom spustiti je u položaj između stopala. Tri: stisnuti stopalima osnovu boce, levom rukom pridržavati grlić, i onda izvući čep dugim, jednim potezom, kao da uključujete motor kosilice za travu; dok se desna ruka podizala sa čepom, leva bi se, u paralelnom ali malo odloženom pokretu, pojavila s bocom, koja bi potom nežno bila vraćena na polaznu površinu. Ta predstava, po Džekovom mišljenju, bila je predstava u kojoj je prirodna snaga bivala pokorena i pretvorena u elegantni poredak.

Prvih šest boca otvorio je sam, u kuhinji. Gream je ušao upravo u trenutku kada je skidao foliju s grlića sedme. Foliju je umešno skidao jednim dugim potezom, kao da ljušti jabuku.

„U pravi čas“, zaurkao je na Greama, i odmah se posvetio svom trodelnom ritualu. Kada je izvukao čep, ono prirodno „pop“ bi praćeno zvukom za koji se Greamu u prvi mah učinilo da je odjek. Džek se međutim smešio sebi u bradu i gledao u vino; promrmljao je:

„Tad' zao vetar odnekud dunu.“

Gream se zapita da li je Džek ikada prdeo pred ženama. To se nije moglo tek tako pitati. Nemoguće je bilo pitati žene, jer je bilo nemoguće, a Džeku se to pitanje nije moglo postaviti zbog toga što je sada već bilo prekasno, zbog toga što je ta šala za njega, i u onoj meri u kojoj je mogla biti šala i za druge, nekako počivala baš na

svojoj nenametljivosti, na tome da ste je morali čuti kao slučajno. Najviše čime ste mogli pokazati da ste šalu čuli, bilo je da promrmljate, kao sada Gream:

„Nazdravlje.“

Džek se ponovo osmehnu; počinjao je da se oseća opuštenije.

U sledećih dvadeset minuta nije pristigao niko, pa su njih troje sedeli u salonu koji kao da je lagano bujao do veličine hangara; a onda, kao da su se iznenada izvukli iz saobraćajne gužve, polovina gostiju stiže odjednom. Sada je trebalo nežno položiti kapute preko kreveta, poslužiti piće, obaviti neka upoznavanja dok su gosti pogledom zabrinuto tražili pepeljare ili zamene za pepeljare. Posle nekih pola sata, zabava je počela sama da se stara o sebi: ljudi su počeli da se prema domaćinima ponašaju kao prema gostima, da im sipaju piće i da se nude da im donesu hranu.

En je obezbedila Džekovu pomoć u nastojanju da privoli goste da se što više međusobno druže, Gream je tumarao naokolo s bocom vina u jednoj ruci i čašom viskija u drugoj, a nivo buke je rastao na uobičajeno zbunjujući način - ne zato što je pristizalo sve više ljudi, već u svojestralnoj, nezadrživoj spirali.

Džek je, naravno, uvek bio na vrhu tih spirala zvuka. Stajao je nekih dva metra udaljen od En, nastojeći da zadrži pažnju dve ni po čemu posebne manekenke, koje je En uspela da dovabi: zdepaste devojke čija su specijalnost bili kostimi od tvida i mantili. Svi su manekeni, međutim, kameleoni, pa su i njih dve nekako uspevale da izgledaju vitko i privlačno. Usred svoje predstave, Džek primeti da ga En gleda, pa joj namignu. Jedna od dve naizgled privlačne devojke se okrete; En klimnu glavom i osmehnu se, ali im ne priđe.

Džek je pušio cigaru. „Vibrator za kaluđerice“, obično bi izgovorio kroz smeh, vadeći paklu dugačkih cigara. En je pomislila kako verovatno još uvek nije izgovorio te reči, premda ju je on oduvek uveravao da što su devojke otmenije, to prostačkije treba s njima razgovarati. Bilo je zanimljivo - a i bilo je odraz valjane procene - to što je pušio cigaru. Trik s cigaretom, očigledno je zaključio, ne bi predstavljao dobar

pristup za ove dve devojke; za njih je bilo potrebno nešto autokratskije. A neobično je bilo to što je Džek izgledao podjednako prirodno s cigarom, kao i sa cigaretom. Njegov se javni lik prilagođavao bez ikakvih poteškoća.

Enini odlasci do stola s pićem postepeno su je doveli bliže Džeku i dvema manekenkama. Dok im je prilazila, čula ga je kako priprema teren za jedan od svojih omiljenih citata.

„... Ali dobra cigara, samo je dim. Ma, to je samo Kipling. Volite li Kiplinga? Ne znam, meni to zvuči kao 'kuplung'; shvatam. Ne, to s cigarama i ženama, Kipling je tu potpuno promašio, zar ne?“ (sva su mu pitanja bila retorička), „s *tim* ima veze, u stvari, pa, Frojd, zar ne?“

Manekenke se zgledaše.

„Znate li šta je Frojd rekao na tu temu?“

Nisu znale. Frojd je za njih podrazumevao nekoliko osnovnih stvari: zmiije, i sve ono što se tiče seksa, i onih drugih stvari o kojima nisu želele ni da razmišljaju. Lako su se zakikotale sluteći odgovor, i čekale Džekove reči. On se zanjihao na petama, zatakao palac u džep svog kožnog prsluka, sugestivno mahnuo cigarom gore-dole, a onda ispustio dug, mangupski dim.

„Frojd je rekao“, tu ponovo zastade, „ponekad je cigara... samo cigara.“

Manekenke zacičaše od radosti i olakšanja, gurnuvši spiralu buke na još veću visinu. En priđe da im se pridruži, a Džek je u znak dobrodošlice potapša po stražnjici.

„Dobro došla, dušo“, zagrme on, premda je stajao tik do nje; ruka mu je, zapravo, već bila obgrlila njeno rame. En okrete glavu ka njemu da mu nešto šapne. Okret je osetio rukom, pokret glave uhvatio je krajičkom oka, zaključio da mu ona nudi poljubac, pa se odozgo obrušio da ga primi. En je u poslednjem trenutku uspela da izbegne njegove usne, ali je ipak na obrazu osetila oštro grebanje cigarom nadimljene brade.

„Džek“, prošapta ona, „mislim da ti to s rukom nije pametno.“ Manekenke, koje nisu mogle čuti njen zahtev, primetiše kako je brzo Džek spustio ruku; gotovo kao u parodiji veštog pokreta vojnika na paradi.

„S Frojdom je stvar u tome što...“ En se osmehnu najavivši svoj odlazak. Džek je upravo započinjao jedan od svojih pripremljenih govora o tome kako su Frojdova tumačenja snova ili odveć očigledna ('žena šeta po Krautštrase, kupi sebi crni šešir; a matori lakrdijaš joj naplati pet hiljada kruna da bi joj saopštio kako ona priželjkuje smrt svog muža') ili nepotvrdivo fantastična; kako cena lečenja za one koji posećuju psihijatra nije viša od cene koju plaćaju oni koji odluče da sami podilejišu; kako su, kada je reč o nauci razumevanja ljudi, metode koje koristi romanopisac starije i savršenije; kako je dobrodošao svako ko bi poželeo da na sat ili dva legne na *njegov* kauč i ponudi mu besplatnu građu; kako je *njegova* omiljena igra (tu bi vragolasto namignuo) strip-poker...

En dopuni nekoliko čaša, ožive jedan umrtvljeni kružok u uglu sobe, i pogledom potraži Greama. Pošto ga nije spazila u salonu, ona ode do kuhinje. Tamo je neka skitnica pljačkala frižider. Na drugi pogled, ustanovila je da je to samo Bejli, Greamov kolega gerontolog, koji je, uprkos svom imetku, vazda nastojao da izgleda što je moguće više pohabano, što mu je obično i polazilo za rukom. Nikada nije skidao mantil, čak ni u kući; njegova proređena kosa bila bi prilično seda, da nije bila prljava.

„Pomislih, da ispržim malo iznutrica“, reče, s privatna-svojina-je-krađa pogledom uprtim u unutrašnjost frižidera.

„Osećajte se kao kod kuće“, reče En bez ikakve potrebe. „Jeste li videli Greama?“

Bejli jednostavno zavrte glavom i nastavi s raspakivanjem najlon-kesa.

Možda je otišao da piški. Sačekala ga je nekoliko minuta, pa onda još nekoliko, za slučaj da je ispred toaleta bila gužva. Potom je otišla do njegove radne

sobe, tiho pokucala, i okrenula kvaku. Soba je bila u mraku. Ušla je i sačekala da joj se oči priviknu. Ne, nije se sakrio. Kao usput, bacila je pogled dole u baštu, čiji najbliži deo beše obasjan svetlošću koja je dopirala kroz velike prozore salona. U dnu bašte, u njenom najmračnijem delu, Gream je sedeo na kamenju, zagledan u kuću.

Žurno je sišla niz stepenice i navukla zavese u salonu. Zatim se vratila do kuhinje, gde je Bejli, s viljuškom u ruci, ubadao i vadio iz tiganja nedopržene komade pileće džigerice. Dograbila je jedan tanjir, sasula na nj sadržaj tiganja, tutnula mu ga u ruku, i gurnula lažnog skitnicu prema salonu. „Cirkulišite, gospodine Bejli“, zapovedi mu ona.

Prošla je kroz kuhinju i izašla na bočna vrata. Kada je stigla do Greama, zatekla ga je kako sedi na povećem kamenu, gnječeci levom cipelom žbunić tarčuke; napola prazna boca viskija gnezdila mu se između stopala. Nekako neodređeno se mrštio prema sada već zastrtim prozorima. Sa tog mesta, najglasniji i najtiši trenuci zabave bili su poravnati u postojani srednje glasan ton.

En oseti kako joj je žao Greama, ali i da je istovremeno ozlojeđena više no ikada ranije. Taj konflikt razrešen je odmerenim, profesionalnim tonom.

„Greame, da li se nešto desilo? Ili si jednostavno pijan?“

On izbegnu njen pogled, i ne odgovori odmah. Ponekad, osećao je, život se svodi isključivo na ovo: na ogorčena pitanja koja postavljaju supruge. Petnaest godina takvog života s Barbarom. Kada je sreo En, pomislio je da je s tim svršeno. Sada je, izgleda, ponovo počinjalo. Zašto ne mogu da ga ostave na miru?

„Pijan da“, konačno reče. „Ali ne *jednostavno* pijan. Desilo se.“

„Šta se desilo?“

„Ah. Desilo. Desilo kad vidiš ženu kako ti se ljubi s prijateljem. Desilo desilo. Desilo kad vidiš najboljeg prijatelja kako tvojoj ženi gladi... pozadinu. Desilo desilo.“

Dakle, to je to. Gde li je samo stajao? No, bilo kako bilo, zašto ne bi dozvolila

Džeku Laptonu da je poljubi na zabavi? S mukom je održavala svoj ton dadilje.

„Greame, poljubila sam Džeka jer mi je bilo drago što ga vidim i zato što se silno trudio da zabava uspe, što za tebe u ovom trenutku ne bih mogla reći. Obgrlio me je rukom zato što je Džek takav. Ostavila sam ga s Deanom i Džouni, i sasvim se lepo snalazio.”

„Ah. Izvini. Izvini. Ja sam kriv. Nisam dovoljno pomagao oko zabave. Džek pomaže. Džek pomaže tako što mi tapše ženu po dupetu. Treba pomagati što više. Dobri stari Džek, Džek veseljak. Desilo?” obratio se praznoj boci. „Ništa se nije desilo. Desilo pa prošlo. Žena poljubila pomagača. Bilo pa prošlo. Sve prošlo.”

En nije bila sigurna da će uspeti da se obuzda. Pokupila je bocu i krenula natrag prema kući, istresajući usput ostatak njenog sadržaja po travnjaku. Zatvorila je zadnja vrata i zaključala ih. Ponovo se pojavila u salonu s po jednom bocom vina u svakoj ruci, da time objasni zbog čega je bila odsutna. Ovde-onda je spomenula da je Gream malo preterao s pićem i da je otišao na sprat da odspava. Vest se postepeno raširila, i uz poneki prigušeni osmeh, ljudi počеше da se razilaze. Džek je, pošto je pred kraj pokušao da razdvoji Deanu i Džouni, otišao s obe zajedno.

Bilo je ostalo samo još troje gostiju kada je Gream napao prozor terase vilama. U prvi mah, zupci su kliznuli i odbili se od stakla, pa je zato okrenuo alatku i smrskao staklo držaljkom. Potom je pedantno odstranio preostale krhotine, sve dok rupa nije postala dovoljno velika da se kroz nju provuče unutra. Vile je hitnuo preko travnjaka kao koplje - zabole su se, zastale, zanjihale, pa mlitavo pale na tlo - zatim se, gurnuvši zavesu pred sobom, uzverao natrag u svoju kuću. Dok se raspetljavao iz zavesе i žmirkao od svetlosti, pred sobom je ugledao svoju suprugu, svog kolegu Bejlja, kao i jedan mladi par za koji se nije sećao da ga je odranije znao. Muškarac je držao podignutu bocu očekujući poludelog provalnika. Boca je bila puna.

„Samo polako. To košta dve i po funte. Upotrebite belo, ako baš morate.” Rekavši to, doteturao se do fotelje i seo. Pade mu na um da bi verovatno trebalo da

objasni svoje ponašanje. „Ah“, reče. „Ostao sam zaključan napolju. Izvinite. Izvinite. Nisam imao ključ.“

En povede goste do ulaznih vrata. Preterano radi. Previše je brinuo zbog ove zabave. Previše je popio. Kćerka mu je nešto bolesna (to je izmislila). Na trotoaru, Bejli se okrenu, pogleda je veoma pažljivo, i objavi, kao da daje sveti blagoslov:

„Nije dobro mešati pića.“

„Mudra misao, gospodine Bejli. Preneću je dalje.“ Vratila se u kuću, našla malo lepljive trake i novina, i njima prekrila rupu na prozoru. Zatim je obilato nasula sebi viskija. Sela je u fotelju naspram Greama i otpila poveliki gutljaj. On je delovao smireno i gotovo trezno. Možda je malo i glumio kada je upao kroz prozor - da bi time što se pretvarao da je pijaniji no što jeste, situaciju za nju učinio manje neprijatnom. Prilično neobična obzirnost, ako je to bilo u pitanju.

Kako su čudnovato povezani uzroci i posledice u životu, pomislila je. Džek me potapše po stražnjici, a onda Gream razbije prozor vilama. Kakva tu vrsta logičke reakcije postoji u odnosu na bilo šta? Ili, još krupnija veza: pre više godina, ja sam se solidno provodila, zabavljajući se u normalnim granicama, zbog čega sada moj inače prijatni muž, koga tada nisam ni poznavala, silazi s uma.

Pokušala je da se seti kako je Gream u suštini prijatan. Svi njeni prijatelji slagali su se u tome, posebno njene prijateljice. Bio je nežan, bio je pametan, nije se razmetao i šepurio i izigravao siledžiju kako to čine mnogi pripadnici njegovog pola. Tako su obično govorili njeni prijatelji, i En bi se uvek radosno složila s njima. Sve do ovog trenutka. Postepeno, Gream je prestao da deluje različito od ostalih onoliko koliko je nekada izgledao da jeste. Činilo joj se i da je prestala da ga zanima. Pretvorio se u muškarca sličnog drugim muškarcima: sklonog blagonaklonom čuđenju nad vlastitim emocijama, i istovremenom nipodaštavanju emocija partnera. Potpuno se izmenio. A s kakvom je samo istrajnošću uspeo da obezbedi sebi mesto na sredini pozornice. Znala je da postoji tiranija slabih: bilo je to jedno od njenih

prvih otkrića kada je reč o ljubavnim vezama. Takođe je shvatila, postepeno, da postoji i tiranija prijatnih: shvatila je na koji način vrli i uzorni izmamljuju odanost onih poročnih. Sada je zahvaljujući Greamu saznavala za još jedan oblik - tiraniju pasivnih. Eto šta je on sprovodio nad njom; i sad joj je bilo stvarno dosta.

„Greame”, reče ona, obrativši mu se prvi put od trenutka njegovog upada kroz prozor, „jesi li ikada bio u bordelu?”

On je pogleda. Zašto li ga to pita? Naravno da nikada nije bio u bordelu. I sama ta reč zaudarala mu je na buđ. Godinama je već nije čuo. Vratila ga je u studentske dane, kada su se on i njegovi prijatelji - svi do jednog nevini - svake večeri pred drugima opraštali rečima „vidimo se u bordelu”. Na šta je trebalo glasno odgovoriti, „Mejzinom ili Dejzinom?”

„Naravno da nisam.”

„E, a znaš li šta se nekada radilo u bordelima? To sam negde pročitala.” En otpi još jedan gutljaj pića; osetila je proplamsaj nečeg sličnog sadizmu dok je tako otezala s uvodom. Gream ne odgovori; samo pomeri naočari u stranu i ostade da čeka.

„Eto, u bordelima - pitala sam te samo za slučaj da se to još uvek radi i da ti to možda znaš - ponekad, za mlađe devojke, pripremili bi kesicu s krvlju. Mislim da je obično u pitanju bila pileća krv, mada sumnjam da je to bilo važno. Važnije je bilo to što je kesa morala biti načinjena od nekog veoma tankog materijala. Danas se možda koristi najlon. Ne, ne verujem da bi to koristili. Mislim, najlon je u stvari prilično grub, zar ne?”

Gream je i dalje čekao. Osećao je da mu se u glavi već prilično razbistrilo, ali ga je bolela ruka.

„I onda bi devojka to sama sebi gurnula, a ostalo bi uradile druge žene, verovatno običnim voskom za sveće, i tako bi je zapečatile. I onda bi je prodali kao devicu. Ako bi izgledala starije no što treba, rekli bi da je bila u manastiru odakle tek

što je izašla - ponekad bi je i odenuli kao časnu sestru da bi se mušterija dodatno popalila. I onda bi mušterija probila sebi put kroz vosak - pretpostavljam da su u boljim bordelima koristili pčelinji vosak - a devojka bi kriknula i zgrčila se i stisnula bedra i probila kesu i malo zajecala i promrmljala neku budalaštinu da bi se muškarac kraj nje osetio moćno i osvajački, ali iznad svega da bi se osetio kao *prvi*. I onda bi dao izuzetno visoku napojnicu zbog toga što je ostavio svoj neizbrisiv trag, za to je on štedeo novac i sada je to dobio, a da pritom devojka nije pred njim dobila nervni napad." Gream je osećao da je ono što sledi, premda nije znao šta je to, nekako i zaslužio.

„Naravno, to jeste bilo skuplje, zbog toga što bi pileća krv isprljala čaršave, ali ionako su plaćali više, za devicu, a verovatno su bordeli imali i nekakav stalni popust u perionicama. Oni su sigurno imali gomile čaršava, je l' da?"

Greamovo neprekinuto ćutanje, kojim je želeo da pokaže da shvata Eninu potrebu da bude agresivna, njoj se učinilo tunjavim. Ta joj se reč neprestano javljala u svesti. *Tunjavo*, jebi ga, tunjavo, mislila je.

„Pitam se da li u perionicama znaju kad rade za bordele. Mislim, da li stavljaju više belila za čaršave. Da li kažu, evo stiže posteljina iz bordela - dajte ono za dezinfekciju. Šta misliš, da li tako kažu, Greame? Tražim od tebe samo da kažeš šta misliš? Da li veruješ da tako čine? Ili misliš da sa čaršavima iz bordela jednostavno postupaju kao i sa svim drugim? Samo ih strpaju da se peru, ne mareći šta će ostati na njima?"

En ustade i priđe Greamovoj fotelji. On je i dalje sedeo pognute glave. Konačno izusti:

„Da?"

„Šta da? Postavila sam ti dosta pitanja. Na koje od njih si se udostojio da odgovoriš? 'Da' na pitanje jesi li ikada bio u bordelu: je li to bilo to 'da'?"

„Ne. Samo sam hteo da te pitam šta je posredi?"

„Šta je posredi? Ah, šta je posredi? E, pa baš mi je drago što si primetio da je nešto posredi. E, pa Greame, posredi je to da sam upravo razmišljala o tome kako bismo ovih dana mogli da kupimo pile za večeru. Ne neko od onih ispranih koje su proburazili i ispraznili pa onda u njih ugurali nešto da bi imala ukus piletine. Već pravo pile, znaš, KOKOŠKU, KOKOŠKU s perjem i nogama i onom crvenom stvarčicom navrh glave. Onda bi ti mogao da je iseckaš, pa da zahvatimo malo krvi. Pa bismo posle mogli da istopimo malo voska, i jedne noći, jedne po svemu posebne noći, ja bih mogla da postanem tvoja devica, Greame. Ti bi to voleo, Greame, je l' da?“

On ne odgovori. I dalje je sedeo pognute glave. En je zurila u njegovo teme.

„Mogla bih da postanem tvoja devica“, ponovila je.

Greame je sedeo nepomično. Pružila je ruku i dotakla ga po kosi; on se trže i pomeri glavu. Ona ponovi još jednom, ovog puta nežnijim glasom,

„Mogla bih da postanem tvoja devica.“

Greame lagano ustade, i spretno zaobiđe svoju suprugu, zanevši se u stranu da bi izbegao njeno telo, a naročito njen pogled, a onda ponovi to isto da bi izbegao stočić. Nastavio je da zuri u tepih sve dok nije bezbedno stigao do vrata; potom je krenuvši uz stepenice ubrzao korak. Zaključao je vrata radne sobe i seo u fotelju. Te noći nije otišao na spavanje. Sedeo je u fotelji, razmišljajući o svemu što se dogodilo otkako je počelo medeno doba. Zašto nije moguće odreći se znanja o nečemu što znamo? Zašto nije moguće opozvati jučerašnjicu, tiho je cvileo. Negde oko četiri sata je zaspao. U toj kratkoj noći nije moglo biti snova.

10. Sindrom Stenilja Spensera

Pre više godina, Gream je pročitao jednu u to vreme popularnu knjigu iz oblasti popularne zoologije. Tada su je svi spominjali, a poneko ju je čak bio ozbiljno pročitao. Knjiga je u prvom delu dokazivala kako je čovek veoma sličan mnogim životinjama, a u drugom delu kako se od njih veoma razlikuje. Najpre je u čitaocu budila atavistički strah, da bi ga potom potapšala po ramenu: prodala se u milionima primeraka. Jednog detalja Gream se često prisećao: činjenice da čovek poseduje ne samo najveći mozak među primatima, već i najveći penis. To mu je u to vreme delovalo zbunjujuće pogrešno - a to vreme bilo je ono kada ga je Barbara svakodnevno zlostavljala svojom mrežom i trozupcem, kada je on kao kraba bežao od nje, da bi na kraju uvek završio zaglavljnjen u pesku. Sada mu se učinilo da to ima smisla. Više mu nije delovalo paradoksalno to što ogromni gorila ima malenu kitu, manju no i najžgoljaviji Greamovi studenti. Veličina nema veze sa umećem ili potrebama: ona ima veze s faktorom nepravilnosti. Ta stvar visi čoveku između nogu kao upozorenje: nemoj da misliš da ti neću uzvratiti ujedom.

S jedne strane, naravno, seks je bio potpuno beznačajan, posebno seks koji je pripadao prošlosti, istoriji. S druge strane, bio je i te kako značajan; bio je značajniji od svega ostalog zajedno. Pritom Gream nije uviđao kako bi se takvo stanje stvari ikada moglo promeniti. Sve je to mimo njega bilo određeno tamo gore u njegovom mozgu, bez ikakvog dogovora, pre mnogo godina; određeno glupavom istorijom i time što su njegovi roditelji odabrali jedno drugo - određeno neponovljivom kombinacijom gena koje su mu uvalili rekavši mu da se s njima snađe kako zna i ume.

Džek je, to nije potrebno naročito isticati, prošao znatno bolje. Gream je nekada verovao da se njegov prijatelj opuštenije odnosi prema životu, jednostavno zahvaljujući svom većem iskustvu, zahvaljujući stečenom cinizmu. Sada više nije mislio tako: sva su pravila bila propisana znatno ranije. Džekov princip parkiranja, na primer, predstavljao je pravilo koje Gream, ma koliko dugo poživio, ma koliko ludački aktivan bio, nikada ne bi uspeo sam da otkrije. Jednom prilikom je Džek izlagao svoju teoriju „maksimum tajnovitosti, maksimum ljubaznosti“, kada ga je Gream prekinuo:

„Ali, zar te nikada ne uhvate?“

„Ne - suviše sam oprezan. Kod mene nema onoga brzo-u-orman. To je samo za decu. U mojim godinama to bi bilo prenaporno za srce.“

„Mislim, Sju ponekad sazna, zar ne?“

„Na neki način. Pomalo. Kad zaboravim da uvučem košulju.“

„I šta tada uradiš? Šta joj kažeš?“

„Primenim Džekov princip parkiranja.“

„...?“

„Sećaš se kad su uveli parking-satove? Sve je to tada bilo najnovija tehnologija - sve su obavljali kompjuteri: sećaš se? Jedan moj ortak je otkrio, sasvim slučajno, da možeš da skupiš gomilu kartica, platiš za onu poslednju, i da kompjuter tada izbriše iz memorije sve one prethodne. To ti je Princip parkiranja. Prijaviš im ono poslednje, i onda neće lupati glavu oko prethodnih.“

Nije to rekao cinično, niti s omalovažavanjem, već tonom koji je zvučao kao snažna naklonost prema žrtvama njegovih obmana. Tako je to bilo; takav je on bio; takav Gream nikada neće biti.

Ključni dokaz za kojim je Gream dugo tragao, bio je nagovešten na sasvim

jednostavan, očigledan način. Sedeo je u „Odeonu“ na Holovej roudi i gledao, treći put te nedelje, kako ga njegova žena na ekranu vara s Tonijem Rogocijem u *Budali koja je pronašla blago*. Rogoci je igrao ulogu italijanskog uličnog prodavca, koji preko vikenda s detektorom metala obilazi agrikulturne predele rodne mu zemlje. Jednoga dana pronalazi gomilu starih novčića i njegov život se menja. Napušta svoju tezgu, počinje da kupuje skupa odela, pokušava da se otarasi svog komičnog italijanskog akcenta, otuđuje se od porodice i od svoje verenice. Dok troši novac po noćnim klubovima, upoznaje Greamovu ženu, s kojom će imati avanturu, uprkos roditeljskim upozorenjima:

„Ona samo želi da te izmuze, bambino“, savetuje ga otac između dva zalogaja špageta, „a onda će te šutnuti kao staru cipelu.“

Toni, međutim, istrajava u svojoj zaluđenosti, kupujući En skupe poklone kojima se ova kao bajagi zadivi, ali ih odmah zatim brže-bolje prodaje. Međutim, baš kada nastupi trenutak da naplati nađene novčiće i zauvek napusti svoje korene, njegovim roditeljima dolazi dvoje posetilaca: policajac koji im objašnjava kako su ti novčići ukradeni; i Enina stara majka koja nesebično objasni kako je njena kći bezdušna pohlepnicica koja se javno razmeće time kako dere kožu s leđa jednom naivnom mladom Italijanu. Tužniji ali mudriji, Toni se vraća svojoj porodici, svojoj verenici, i svojoj tezgi. Završnu scenu, u kojoj Toni i njegova verenica zajedno uništavaju detektor metala (kao kad bi Adam i Eva raskomadali zmiju, pomisli Gream), pretežno italijanska publika u Odeonu pozdravila je pljeskom i klicanjem.

Dok su ostali usvajali moralnu pouku, Greamu je pala na um jedna praktična misao. U jednom trenutku, dok se Rogoci u jednom otmenom restoranu naginje ka En, netom okićenom draguljima, taj privremeno zabludeli sitni trgovac prošapuće:

„Andželika“ (to nije bilo njeno pravo ime, već ime koje je uzela da bi njega obmanjivala) „Andželika, napisao sam ti pesmu, kao moj zemljak Dante. On je imao svoju Beatriče“ (ime je izgovorio kao da je reč o njegovom omiljenom jelu od testa), „a ja imam svoju Andželik.“

To je to, pomislio je Gream po izlasku iz bioskopa. Znači, ako je ta veza započeta negde 1970, 1971, to bi značilo da postoji pet mogućih izvora koje bi trebalo proveriti. Džek nije mogao da u svima njima ostane nem. Za početak, on jednostavno nije bio dovoljno inventivan pisac. Ako mu je za neku kratku scenu bio potreban autobuski kondukter, on nije umeo da ga stvori bez prethodne vožnje autobusom. Posle toga bi se kondukter pojavio na njegovim stranicama s nekom sitnijom izmenom - postao bi hrom, ili bi dobio riđe brkove - zbog čega bi se Džek osetio kao Kolridž.

Povrh toga, Džeka je njegova sentimentalna narav, kao pisca, pretvorila u savesnog ispisivača posveta i plaćaoća dugova. Ta se njegova crta, u svom najosnovnijem i najsebičnijem obliku, ispoljila jednom prilikom u toku onih šest meseci koliko je Džek proveo kao stalni pozorišni kritičar.

„Recimo da moraš da odeš da pogledaš neku bezveznu eksperimentalnu predstavu u Hamersmitu ili Pekamu ili svejedno gde“, objašnjavao je Džek. „Ne možeš da izađeš pre kraja zato što tvoj urednik strašno ceni to demokratsko proseravanje, pa moraš da se pretvaraš da je i tebi stalo do toga. Spakuješ lepo svoju pljosku i pripremiš se za tonu ostrvljenog sranja koje bi kao trebalo da za ciglo tri nedelje promeni ovaj svet. Strovališ se na svoju demokratski neudobnu stolicu, i posle ne više od tri minuta, tvoj mozak počinje da vapi, „Puštajte me napolje.“ Nije ti lepo; naravno, plaćen si da budeš tu, ali to nije dovoljno. To jednostavno nije dovoljno. Zato odabereš najbolju ribu u predstavi i napišeš kako je ona 'pravo otkriće'. Počneš jednim od onih plačevnih uvoda u kojima veličaš samoga sebe zbog toga što si otišao u Pozorište Depo u Dalstonu, pa onda malo popljuješ dramu, ali onda dodaš, Veče je, međutim, za mene dobilo svoj smisao blagodareći fascinantnom trenutku čiste pozorišne umetnosti, trenutku savršene lepote i dirljive emocije, kada Dafni O'Tvat, u ulozi treće mlinarice, miluje svoju mašinu kao da joj je kućni ljubimac - što je ona, u to sumorno vreme, verovatno i bila; taj gest, i onaj začudni, odsutni pogled u njenim očima, uzdigli su se iznad mučnog i tegobnog rada tih

naših predaka, dotakavši srca i najciničnijih gledalaca, u trenutku koji se kao raskošna duga nadvio nad tmurnim nebom ove drame.'

Obrati pažnju na to da ne spominjem kako gospođica O'Tvat ima strašne sise ili lice Venere Miloske. Urednik bi to verovatno provalio, da i ne pominjemo dotičnu žensku osobu. Kad napišeš ovako, onda urednik jednostavno kaže, 'Ej, daj da vidimo kako ta riba izgleda', pa onda pljusne i fotku, a cura misli, 'Možda je ovo prelomni trenutak moje karijere - ushićena pohvala u kojoj se *ne* spominju moje sise.' I tako dan posle objavljivanja članka, pozoveš telefonom Pozorište Dičvoter, potražiš Dilis O'Maf, i kažeš joj kako ćeš da navратиš zbog toga što moraš ponovo da odgledaš njenu duboko produhovljenu igru, a kako bi bilo da posle toga popijemo po jedno duboko produhovljeno piće. I onda si na konju. To ne uspeva uvek. Ali uspeva često."

Bio je to Džekov „sistem hvalospeva“ u svom najrudimentarnijem vidu. No on je isto tako voleo da svoje ozbiljnije tekstove ukrašava onim što je nazivao „zdravice i zezalice“. Zdravice su bile skriveni trenuci odavanja počasti ličnim prijateljima i herojima; zezalice - ona mesta u tekstu u kojima je ismevao one koji mu se nisu dopadali. Tako pisanje postaje zabavnije, tvrdio je Džek. „Dobiješ dodatnu motivaciju kad shvatiš kako si iznedrio dovoljno istine za jedan dan.“

Gream kleknu ispred Eninih polica: Bilo je ukupno deset tih knjiga: sabrana dela Džeka Laptona. Pet od tih deset knjiga nije mu bilo potrebno; preostalih pet, počevši sa *Odněkud iz tame*, izvadio je iz police. Da bi pokrio rupu u polici, gurnuo je Doris Lesing na jednu stranu, a Alison Luri na drugu; potom je doneo dva-tri svoja primerka knjiga Meri Makarti, pa ugurao i njih. Sad je izgledalo kako valja.

Odneo je tih pet romana u svoju radnu sobu. Nije čitao knjige na taj ubrzani način još od svojih adolescentskih dana. Uzgred, u to vreme čitao ih je na taj način tražeći u njima seks: konačno, prozi ste pribegavali onda kada bi roditelji i enciklopedije omanuli. Izvežbano oko umelo je da zapazi reči kao što su „prsluče“, „grudi“ i „bedra“, kao da su ispisana naglašenim slovima. Ovog puta, nije bilo

očiglednih ključnih reči za kojima bi mogao tragati.

Bogu hvala što nije morao da se probija kroz Džekovih prvih pet knjiga. Prve tri - „iz doba mog lopovskog života u Linkolnširu“, kako ih je Džek podrugljivo-skromno opisivao - bile su ispisane s namerom da se, kako je pisac govorio, ostvari zadatak „odlaganja porodice na fiktivnu policu“. Za njima su usledila tri „romana o seksualnim i političkim konfliktima“, i poslednji među njima Gream je morao da pregleda. Na kraju, behu tu i poslednja četiri, u kojima su društvene, političke i seksualne ambicije što su prožimale prvih šest romana zamrle, u kojima su svi likovi bili pomalo cinični, u kojima nije istinski bilo važno ko šta radi, i kome, i da li se sve završava lepo ili ružno: ti su romani bili nešto kao stilizovane komedije naravi smeštene u svet otmene boemije. Uskoro, nadao se Gream, Džek će se pretvoriti u neku vrstu savremenog Ferbanka, što će biti ne samo odgovarajuća osveta tom potvrđeno prizemnom piscu, već će zasigurno dovesti do toga da niko više nikada neće poželeti da pročita ili objavi delo Džeka Laptona. A do tada će se on do te mere ukiseliti u vlastitom maniru, da više neće biti u stanju da se promeni.

Poslednji među njegovim političko-erotskim romanima, *Odnekud iz tame*, bio je objavljen 1971. godine. U njemu je, prisećao se Gream, Džek bio tek ovlaš maskiran u liku bradatog mlađeg ministra koji, nekako baš pred izbore, uleće u ljubavnu vezu sa Sarom, privlačnom saradnicom u svom lobiju; njegov desetogodišnji brak sa ženom veoma vičnom vođenju domaćinstva postao je dosadan. Ubrzo, supruga otkriva vezu i počinje da ucenjuje tog džekovskog junaka: ili ćeš ostaviti tu devojkicu, ili ću sve ispričati novinarima, a onda ćeš, budi siguran, izgubiti i tu svoju marginalnu funkciju, i staranje nad decom. „Džek“ se sprema da se usprotivi konvenciji i da svoj slučaj iznese pred izborno telo i brakorazvodni sud, ali Sara tada nesebično staje na stranu Partije (premda, ironično, to nije njena partija) i dece (još jedna ironija, pošto je ona zatrudnela sa „Džekom“, ali mu to nije rekla, i namerava da tajno izvrši abortus). Džeka na kraju uspevaju da ubede da postoje trenuci kada principi moraju da odnesu pobedu nad glasom srca; kada mu Sara

herojski otkrije kako njena partija namerava da smanji budžet za socijalno staranje, on krene da razmišlja o nevoljama radničkih porodica i potrebi da one budu prisutne u sledećem sazivu parlamenta, pa na kraju prihvata njenu odluku kao ispravnu. Pre rastanka, međutim, oni još jednom, poslednji put, vode ljubav.

Džok „tako se Džek zvao u romanu“ je zagrli s neodoljivom silinom. Umeo je da bude grub i zahtevan isto onoliko koliko je umeo da bude blag i nežan. Ovoga puta bio je grub i zahtevan. Sara ga je poznavala u oba izdanja, i volela ga je u oba izdanja. Kad ju je pritisnuo svojim telom, osetila je grub muški miris duvanskog dima iz njegove brade. Od toga se uzбудila. Bilo joj je dosta onih cincili-mincili skupih losiona za posle brijanja - muškaraca koji su izgledali kao muškarci ali su mogli biti i žene.

„Džok“, promrmlja ona prekorno kada joj je grubo zavukao ruku pod suknju.

„Da, da“, odgovori on bespogovorno, zapovednički. „Ovde. Sada.“

I tamo tada, na sofi, on je grubo uze. Nije hteo da dopusti nikakav otpor, a primetio je i da se od njegove moćne žudnje Sara ovlašila. Poljubio je maleni mladež na levoj strani njenog vrata, i ona raširi bedra pred njim. Toga časa, silovito, još uvek odeven u ono smeđe odelo načinjeno od tvida istkanog u njegovoj izbornoj jedinici, on prodre u nju, obujmi je svojom snagom, pa podiže i sebe i nju u visine veće no ikada ranije - visoko, visoko ponad tla, kroz oblake do onih predela u kojima prebiva sunce i gde je nebo večno plavo. Na vrhuncu zanosa on gromko kriknu, kao ranjena zver, a odnekud iz dubine njenog desnog oka ote se malena suza.

„Džok“, prošapta ona, „više nikada niko neće...“

„Ne“, odvrati on blago ali zapovednički, „hoće...“

„Nikada“, zavapi ona, gotovo s bolom.

„Neće sada“, uveravao ju je, „niti uskoro. Ali jednog dana, pojaviće se neko

drugi. I ja želim da se to dogodi. Uvek ću biti tu negde, i želeti da ti se to dogodi.”

On priguši njene poslednje proteste i potom, još uvek u njoj, poseže rukom u džep sakoa i daje joj cigaretu. Nekako odsutno, ona gurnu u usta pogrešan kraj, i stade da čeka da joj pripali filter. On joj blago uze cigaretu s usana, pa je okrenu. Uvek je tako radila... Kada je pripalio onaj pravi kraj, primetio je na njemu bledu mrlju karmina - poslednju, melanholičnu mrlju karmina, pade mu na um, koji je ostao neobrisan njihovom vrtoglavom razmenom poljubaca...

Stranice 367 i 368: Gream ih istrže iz knjige. Tragovi su bili nedvosmisleni: suza u oku - to se desilo nekoliko puta; podizanje stražnjice - da; neoborivi dokaz, međutim, predstavljao je mladež - premda ga je premestio s njenog desnog ramena na levu stranu vrata (to je verovatno ono što Džek naziva imaginacijom). A čak i ako taj mladež nije bio ključni dokaz, tu je bila cigareta. En je često stavljala u usta pogrešan kraj cigarete. Gream nikada nije primetio da je to učinila posle ljubavnog čina, ali jeste u nekoliko navrata kada se osetila uznemirenom u društvu. Da li je Džek bio prisutan u nekoj od takvih prilika? I da li je tu postojala neka njihova zajednička šala koju on nije mogao da razume? Toga nije mogao da se seti.

Prelistao je *Odnekud iz tame* još po stotinak stranica s obe strane netom otkrivenog odlomka, i istrkao iz knjige sve ostale aluzije na Eninu vezu s Džekom. Mogao je da ih pročita i kasnije. Potom je pažnju usmerio ka poslednja četiri Laptonova romana. Zapravo, bile su to novele: početak neoferbankskog perioda, radosno je ponovio Gream u sebi. Džekovo objašnjenje bilo je drugačije.

„Nekada sam pripadao supermarket školi proznog pisanja. Znaš ono: zgomilaj što više robe, prodaj jeftino. Mislio sam da ako ljudi mogu da biraju između nekih dvesta stranica celomudrenog proseravanja po ceni od četiri funte, i četiri stotine stranica mog sočnog štiva za pet funti, lako će uvideti šta je bolji posao. I naravno, bio sam u pravu; stvarno su više voleli moju robu. No posle pola tuceta

takvih prolivanja vlastite krvi, pomislih, ej, da ja to možda malo ne vaćarim samog sebe? Knjige su mi dva puta duže, ali da li dobijam dvostruki honorar? Onda sam video kako svi ti kukavni romanopisci počinju da dobijaju monografije o svom stvaralaštvu, i pomislio, Džek, prijatelju, pa i ti ćeš umeti to isto i još će ti jedna ruka ostati slobodna za šta god hoćeš u isto vreme. Pa sam tako i krenuo, i da znaš, počinjem da uviđam smisao tog minimalizma. Manje nažuljiš dupe, eto u čemu je stvar.”

Džekove zdravice i zezalice nastavile su da postoje i u neoferbankškom periodu. Poneka Enina faza; opis njenih grudi; neki detalj u vođenju ljubavi; poneka haljina. Što je više dokaza pronalazio, to je lakše bilo pronalaziti ih još; ushićen svojom književnokritičkom aktivnošću, kao da je pomalo zaboravljao tačan značaj onoga što je pronalazio.

Tek kasnije, kada je na gomilu sakupio dokaze istrnute iz knjige - a bilo ih je gotovo za polovinu od svega što je pripadalo Laptonovim delima iz poslednjeg perioda - zastao je da razmisli. Tada, dok je čitao sabrane dokaze o postojanju veze između Džeka i En, dok je gledao Enino telo kako se propinje prema Džeku, i Džeka, kako svoju smrdljivu bradu zariva u Enino lice, rukovođen zabludom o tome kako je ustajali nikotin nekakav afrodizijak (*nema šanse*, siguran je bio Gream, nema šanse), anestetik je prestao da deluje i bol se vratio. Jednom rukom držao se za stomak, drugom za grudi, i tako sedeći na podu kraj iskidanih stranica zanjihao se napred. Zatim je počeo da klizi u stranu da bi se na kraju stropoštao u fetalni položaj; ruke je stavio među slabine, i ostao da leži na podu kao kakvo bolesno dete. Sklopio je oči i pokušao, kao što je činio u vreme kad je bio dečak, da misli na nešto drugo, spoljašnje, uzbudljivo. Zamislio je partiju kriketa u prirodi, ali samo do trenutka kada su se gledaoci pretvorili u hordu fudbalskih navijača koji su skandirali „Praa-nje ko-la, praa-nje ko-la”. Zamislio je neko inostranstvo, ali pojavio se Beni u svom srebrnom poršeu na putu za Areco, i nehajno kroz prozor izbacio par gaćica. Zamislio je kako drži čas o Bonarovom zakonu, ali su u jednom trenutku svi njegovi

studenti istovremeno podigli ruke izrazivši neopozivu želju da počnu da se bave filmom. Konačno, zamislio je svoje detinjstvo, ono vreme pre En i Džeka i Barbare, vreme kada su njegovi roditelji bili jedini ljudi koje je trebalo pripitomljivati; godine iz vremena pre no što je postojala izdaja, vremena kada su postojale samo tiranija i pokornost. Silno se potrudio da bi u sećanju sačuvao mesto za to ograničeno vreme; polako je uspeo da se povuče u to doba i da preko ušiju navuče sve njegove pouzdane izvesnosti; a onda je zaspao.

Tokom nekoliko narednih dana Gream je mnogo puta iznova iščitavao odlomke iz *Odněkud iz tame* i kasnijih dela. Nije moglo biti nikakve sumnje. Džekova veza s En započela je 1971. godine, nastavila se i kroz ono doba u kome je on upoznao En, a potom i kroz čitav njihov brak. *Vrele izvesnosti*, *Ugašena vatra* i *Gnev, gnev*, sadržali su sve neophodne dokaze. Ako bi pretpostavio da je izdavačima potrebno šest meseci - najviše godina - da bi napravili knjigu, to bi značilo da su delovi *Ugašene vatre* u kojima „Džek”, tek ovlaš prerušen u bivšeg pilota-bombardera koji je plastičnom operacijom promenio lik, stupa u isceljujuću ljubavnu vezu sa „En”, medicinskom sestrom - Škotlandčankom, ovog puta s mladežom na pravom mestu, napisani tokom prve godine njihovog braka. Neverstvo ni tada nije posustajalo, pomisli Gream; čak ni tada.

Otpribliže nedelju dana kasnije, Gream je telefonom pozvao Sju na selu, prethodno se pripremišći da Džeku kaže da je dobio pogrešan broj, ako bi kojim slučajem on podigao slušalicu.

„Sju, ovde Gream.”

„Gream... oh, Gream.” Činilo se da joj je pre laknulo no što joj je bilo drago zbog toga što je pogodila o kom Greamu je reč. „Džek je u Londonu.”

„Da, znam, hteo sam da porazgovaram s tobom.”

„Samo izvoli. Nisam ja previše zauzeta.” I dalje nije zvučala preterano

predusretljivo.

„Da li bismo mogli da se sastanemo, Sju? U Londonu, ovih dana?”

„Greame... ovaj... o čemu je reč?”

„Ne želim sada da ti kažem.”

„Samo da nije nešto što misliš da bi trebalo da znam. Samo da ne misliš da znaš šta je dobro za mene.”

„Nije to takva stvar. To, znaš, ima veze s tobom i sa mnom...” Odista je zvučao ozbiljno.

„Greame, nisam znala da si zainteresovan. Bolje ikad nego nikad.” Živahno se nasmejala. „Samo da pogledam u rokovnik. Da, tako sam i mislila. Mogu da ti ponudim bilo koji dan od danas pa do kraja decenije.”

Zakazali su sastanak kroz nedelju dana.

„Oh, Sju, još nešto...”

„Da?”

„Da li bi ti zvučalo čudno ako kažem... ako kažem da se nadam da nećeš reći Džeku da ćemo ručati zajedno.”

„On ima svoj život”, odrešito odgovori ona. „Ja svoj.”

„Naravno.”

Da li je mogla i jasnije da nagovesti to što je nagovestila, zapita se Greame u trenutku kad je spustio slušalicu. Da, verovatno jeste, ali svejedno... posebno s obzirom na to da ju je pozvao potpuno iznebuha. Nisu se videli duže od godinu dana, a osim toga, na kraju krajeva, ona mu i nije bila nešto preterano draga, zar ne? Ona njena urođena živahnost, tako cenjena među prijateljima, bila je, po Greamovom mišljenju, nekako odveć slična neusmerenoj agresivnosti.

Sledeće nedelje obreo se kod Tardelija, s kamparijem i sodom, za stolom

zaklonjenim iza jednog ugla restorana. Razmišljao je koji je najbolji način da se domogne onog krunskog dokaza za kojim je tragao. Nije mogao da ga jednostavno zatraži, to je bilo izvesno.

„Greame, dušo, ljubavnički sto - ti si *stvarno* mislio ozbiljno.”

„...?”

„Hoćeš da kažeš da nisi znao?” I dalje je stajala s licem isturenim ka njemu. On se napola podiže, zakačivši pritom nogu stola, i usnama joj dotače obraz. Jesu li se oni i ranije tako pozdravljali? Nije bio ubeđen.

„Tražio sam neki miran sto”, odgovorio je. „Rekao sam da želim da ručamo na miru.”

„Dakle, nisi znao da je ovo zvanični ljubavnički sto.”

„Ne, zaista.”

„Kakvo razočaranje.”

„Ali ovde te niko ne može videti.”

„U tome i jeste stvar. Zaklonjen si od pogleda, ali da bi stigao do stola ili otišao da piškiš ili bilo šta, moraš sebe da prikažeš celom restoranu. To je poznata stvar, dušo - možda ne u tvojim krugovima, ali u našim svakako.”

„Hoćeš da kažeš da ljudi namerno biraju ovo mesto?”

„Naravno. To je mnogo prijatnije nego dati oglas u *Tajmsu*. Meni je to oduvek delovalo kao vanredno privlačan vid diskretnog publiciteta. Obznanjuješ jednu vezu dok se istovremeno pretvaraš da je kriješ. To ublažava osećaj krivice, a u isti mah vest se širi. Idealno rešenje. Čudi me da nema još restorana s takvim stolovima.”

„Postoji li mogućnost da ovde ima nekog koga poznaješ?” Gream nije bio siguran treba li da se ponaša zadovoljno ili zabrinuto.

„Ko bi to znao? Ne brini, mili, ja ću se pobrinuti za tebe kad počnu da

proviruju iza ćoška i da se pretvaraju kao da traže nekog drugog." Utešno ga je potapšala po ruci.

Posle toga, Gream zaključio da postoji samo jedan način da nekako izgura taj ručak. Počeo je da glumi stidljivo udvaranje, ovde-onda uz pokoji riskantni laki dodir, i da joj kao nespretno dopušta da primeti kako je on gleda. Pomalo suzdržano, a srdačno, ponašao se kao da je prihvatio mišljenje po kome je ona važila za lepu ženu; nije, međutim, pokušao da to pitanje temeljnije preispita.

Pošto Gream, izgleda, nije došao da bi s njom razgovarao o neverstvima njenog muža, Sju počeo da mu priča upravo o tome. Pošto nije došao da istera svoje s onom danas-ili-nikad napadnošću, ona je u skladu s tim krenula da mu priča i o vlastitim povremenim avanturama; o tome kako je na selu teško održavati vezu u tajnosti; o svojim provincijskim strahovima od seoske osвете, o vilama i senu i silosima za hranu. U jednom trenutku, kada je već bila ispražnjena i druga buteljka vina i dok su čekali kafu, Sju progovori grubljim tonom:

„Znaš kako ja nazivam to Džekovo ponašanje? Ja to zovem sindrom Stenlija Spensera. Jesi li čuo za to?”

Gream gestom pokaza da nije.

„A činjenica da sam ja Džeku druga žena čini takvo određenje još prikladnijim.” Tu ona pripali cigaretu. „Kada se Stenli Spenser drugi put oženio, znaš li šta se desilo prve bračne noći?”

„Ne.”

„Poslao je svoju novu suprugu da sama pre njega krene na medeni mesec, kao kad unapred pošalješ prtljag, a onda je otišao kući i pojebao se sa svojom prvom ženom.”

„Ali...”

„Ne, ne, čekaj. Posle toga je otišao da se pridruži svojoj drugoj ženi i onda su

oni seli na plažu i on joj je objasnio kako umetnici imaju naročite seksualne potrebe i objavio kako će on odsad imati dve žene. Tako je zahtevala njegova umetnost, a njegova umetnost bila je važnija od svega. Bezdušni mali gnom", dodala je, kao da je Spenser nekakav drugar njenog muža. „Od iste te stvari boluje i Džek, do izvesne mere. On je dovoljno pametan da to ne predstavlja na takav način, ali duboko u sebi on u to veruje. Ponekad kod kuće stanem pred onaj niz knjiga koje je on napisao i uhvatim sebe kako se pitam, koliko li je njegovih jebačina ušlo u svaku od njih?"

„Pa, znaš kako je govorio Balzak - 'Eto još jednog romana.'" Gream se oseti nelagodno, kao da nije bio sasvim siguran da li je ta primedba utešna ili sasvim suprotno od toga.

„A onda još jednom pogledam te knjige, i pomislim kako se Džek kreše naokolo sve ove godine, pa kažem sebi, ne, zapravo se i ne sekiram baš *toliko*, nikada više nije zbolelo kao prvi put, a na kraju krajeva, imala sam i ja svojih veselih trenutaka, ali ono što me stvarno razljuti kad pogledam njegovih deset knjiga poređanih na polici, ono što stvarno ne mogu da mu oprostim, jeste to što nisu malo bolje nego što jesu. Ponekad poželim da mu kažem, 'Znaš, Džek, možeš da zaboraviš te knjige, jednostavno ih zaboravi. Nisu one baš tako dobre. Okani ih se i usredsredi se na tucanje. To ti bolje ide.'"

Gream pomisli na istrgnute delove knjiga *Gnev, gnev, Ugašena vatra* i *Odnekud iz tame*. I onda otpoče vrlo brižljivo pripremljenu priču.

„Sju, nadam se da me nećeš pogrešno shvatiti. Pomislio sam da bi bilo lepo da... da... da..." malo je zamucao, namerno, „da ručamo zajedno, da se vidimo, pošto poodavno nismo bili zajedno, a i oduvek mi se činilo da se ne viđamo dovoljno. Ne želim da pomisliš kako imam nekakav motiv poravnavanja računa, osвете ili bilo čega sličnog." Učini mu se da ju je zbunio, pa užurbano nastavi. „Hoću da kažem, svi smo mi znali za to što je nekad bilo između Džeka i En, i to nije nikakvo iznenađenje, i uostalom, da njih dvoje nisu bili, ovaj, ljubavnici, možda se ja nikada ne bih upoznao s njom, pa pretpostavljam da sam mu na neki način čak pomalo i

zahvalan." Gream je osećao kako se ovo izigravanje stidljive iskrenosti odvija sasvim dobro; sada je bio na redu najnezgodniji deo.

„Ali, *jesam* se zaprepastio, moram da priznam, kada sam otkrio da njih dvoje nikada nisu ni prekinuli svoju vezu. To me je i te kako zbolelo. Otkrio sam to tek pre šest meseci. Potpuno nezavisno od En, osetio sam bol zbog izneverenog prijateljstva, i sva ona osećanja za koja ljudi tvrde da su staromodna. Neko vreme bio sam prilično ogorčen na Džeka, ali pretpostavljam da mi je to pomoglo da malo bolje razumem Enine... potrebe. Verovatno bi, da sam te tada nazvao, imala razloga da posumnjaš u moje namere. Sada me je, međutim, ta štucavica prošla, i prilično sam se pomirio sa svim tim, a onda kada sam pomislio kako bi bilo lepo da se ponovo vidimo, preispitao sam svoje motive i tek kada sam utvrdio da su neporecivo zdravi, mašio sam se za telefon. I tako... i tako eto nas dvoje sada ovde, verovatno bi se moglo reći.”

Gream obori pogled ka praznoj šoljici kafe. Bio je zadovoljan ovim obazrivim, mlakim završetkom. Kretanje u dva pravca istovremeno bilo je dobra zamisao. Baš u trenutku kada se pitao da li sme da podigne pogled, Sju se naže preko stola i uhvati ga za mišicu. On podiže glavu i ugleda vedar osmeh.

„Pretpostavljam da bi moglo.” Dopadala joj se njegova stidljivost. Osmehnula se, ohrabrujuće, još jednom, a sve vreme je mislila, govnačina, govnačina, jebeni Stenli Spenser Džek Lapton govnačina. Kako nije sama pogodila? Džek nikada nije zaista napuštao svoje nekadašnje devojke. Možda je mislio kako će prestati da kupuju njegove knjige ako prestane da ih kreše. Ne sme da dozvoli da Gream primeti da je uzrujana, da nije znala, da će ovoga puta biti potrebno mnogo više od nekoliko lažnih osmeha u petak uveče, da bi je umirilo. Nemoj da pokvariš svoje izgled, devojko, ne talasaj; sad treba biti nežan i blag.

„Možda je trebalo da ti kažem”, nastavi ona, „ali bojim se da ja uvek postupam prema pravilu koje važi za obolele od raka. Ako te ne pitaju, nećeš im reći; a ako ipak upitaju a žele da čuju odgovor 'ne', onda im ipak kažeš 'ne'. Žao mi je što

si to morao da saznaš od nekog trećeg, Greame.”

On se bledunjava osmehnu, pomislivši na to kako ju je obmanuo. Ona se osmehnu saosećajno, pomislivši na to kako je obmanula njega. Sju pomisli kako bi Greame mogao da ispadne sasvim dobar jebač-iz-osvete.

„Nadam se da nećeš pomisliti kako sam staromodan”, reče on, nastavljajući svoju predstavu, „ali čas mi počinje kroz otprilike sat vremena. Možemo li, možemo li možda da se vidimo sledeće nedelje?”

Njegov nedostatak drskosti dopao se Sju. Ništa od onih groznih rečenica koje muškarcima katkad umeju da izgovore, kao što su „ostavi slobodno popodne” ili „ja sam u ovom trenutku neženja”. Ona se naže preko stola i poljubi ga u usta. Izgledao je iznenađeno.

„U *tome* je prednost ljubavničkog stola”, reče razdragano. Bilo joj je drago što tokom ručka nije pokušao da je pipka niti bilo šta slično. Nadala se da ta pasivnost ne ide predaleko. Ipak, bila je to prijatna promena. Džek bi, na primer, do tog trenutka već bio ispod stola, i bradom žario slabine kakve lakoverne profuknjače. Da li bi Greame u krevetu skinuo naočare?

Ispred restorana poljubili su se za rastanak. Sju je već pomišljala na isto vreme, isto mesto, sledeće nedelje, i sve ono što bi moglo da usledi. Greame je takođe gledao u budućnost, ali u drugom pravcu.

11. Konj i krokodil

Bile su to samo iznutrice, ponavljao je Gream sebi u bradu dok je vozio ka Repton Gardensu. Sve su to bile iznutrice. Dobro, ne baš sve, ali su iznutrice bile na vrhu. Četrdeset godina proveo je boreći se protiv toga, a sada je uviđao ironiju svog života: uviđao je da su godine u kojima je sebe smatrao neuspešnim čovekom - u kojima se činilo da čitav mehanizam tiho i bezbolno počinje da propada - da su te godine zapravo bile doba uspeha.

Baš je bilo promućurno, to s iznutricama, razmišljao je dok je prolazio pored perionice automobila na Stonton roudu, stoti put otkako je sve to počelo. Baš promućurno. Naravno, nije on nikada bio bezazlen protivnik: zato je uostalom i potrajao četrdeset godina. Druge je to stizalo znatno brže. Ali bi na kraju ipak sustiglo svakoga. U njegovom slučaju to je išlo dugim, sporim, zaobilaznim putem, da bi na kraju kao svog posrednika odabralo nekog sasvim neočekivanog. En, koja ga je volela, koju je voleo.

Nije se to naročito promenilo još od srednjeg veka, od vremena kada su verovali u čudesne travke, od vremena kada su bukvalno verovali u iznutrice: u krv, jetru, žuč, i tome slično. Kakvu mu je ono najnoviju teoriju Džek - Džek, od svih ljudi na svetu - izložio? O tome da u mozgu postoje dva različita sloja koja su u neprekidnom međusobnom ratu. To je bio samo drugačiji način da se kaže da čoveku uvek muda dođu glave, zar ne? Time su se samo plan bitke, kao i metafora, pomerali za metar naviše u čovekovom telu.

A u toj bici čovek je osuđen na poraz, Greama su naučili da to prihvati.

Iznutrice uvek dospevaju na vrh. Možeš to da odlažeš neko vreme, tako što ćeš što je moguće više isušivati vlastiti život; premda time samo kasnije postaješ još slađi plen. Prava podela u svetu nije podela na one koji su već izgubili tu bitku i one koji je još uvek nisu vodili; već na one koji posle izgubljene bitke umeju da prihvate poraz, i one koji to ne umeju. Možda u mozgu postoji neko malo spremište za metle, gde se i o *tome* odlučuje, pomisli on ozlojeđeno. No ljudi se zaista dele na takav način. Džek je, na primer, prihvatio svoj poraz, u stvari kao da ga nije ni primećivao, čak ga je pretvorio u svoju prednost. Dok Gream u ovom trenutku nije mogao da ga prihvati, a znao je i to da nikada i neće moći. U tome je takođe bilo ironije, pošto je Džek bio po svemu borbenije i prgavije naravi. Džek je sebe video kao gotovo blagu, prijatnu, još malo pa krotku pojavu, kakvu su i drugi zapažali.

„Ah, mmmm, telefon“, promrmlja Džek, pošto je nakon poduzetog Greamovog čekanja otvorio vrata. Onda žurno pohita niz hodnik.

„Ne, mala moja pretkomoro“, čuo je Gream dok je skidao mantil i vešao ga o klin. „Ne, vidi, ne sada, zvaću ja tebe...“ Gream potapša džepove sakoa „...ne znam. Ne predugo... arivederči.“ Gream pomisli kako bi ga do pre nekoliko dana zanimalo s kim to Džek razgovara; da nije možda s En? Sada, to zaista više nije bilo važno. Sada je moglo da ga radosno dočeka i poznato donje rublje razbacano po stepeništu - Greamu bi i dalje bilo svejedno.

Džek je delovao pomalo usplahireno. „To je samo jedna ptičica koja je želela da mi nešto prošapuće na uho“, objasni on veselo. „Upadaj, matori.“ Iserio se s nekom nelagodnom. Dok je skretao u salon, prdnuo je, ovog puta bez ikakvog komentara.

„Može kafa?“ Gream klimnu glavom.

Pre samo nekoliko meseci sedeo je sav ustreptao u ovoj istoj fotelji, i nudio Džeku svoje turobne nedoumice. Sada je sedeo, slušao Džekovo kuckanje kašičicom po šoljama za kafu, i osećao kako zna sve. Ne da zna sve u onom običnom,

činjeničnom smislu - sve o Džeku i En, na primer - već da zna sve u jednom širem smislu. U starim pričama, ljudi su odrastali, borili se, prolazili kroz nedaće, i na kraju stizali do zrelosti, do osećaja pomirenja sa svetom. Gream je, posle četrdeset godina bez previše borbe, osećao kako je za svega nekoliko meseci stigao do zrelosti, i nepobitno shvatio da je ova završna nelagoda prirodno stanje. Ta iznenadna mudrost u prvi mah ga je uznemirila; sada ju je doživljavao potpuno spokojno. Dok je gurao ruku u džep sakoa, bio je svestan da bi ga mogli pogrešno razumeti; mogli bi pomisliti da je jednostavno ljubomoran, da je jednostavno odlepio. Pa, neka misle što im je volja.

A prednost toga što će verovatno neizbežno biti pogrešno shvaćen, rekao je sebi dok mu je Džek pružao šolju, bila je u tome što nije morao ništa da objašnjava. Stvarno nije. Jedna od lošijih osobina filmova koje je odgledao poslednjih meseci bila je ona udvorička konvencija po kojoj se od likova očekivalo da objasne svoje motive. „Ubio sam te zato što sam te previše voleo“, trtljao je drvoseča s testerom s koje je kapala krv. „Osećao sam taj veliki, kao, okean mržnje, čoveče, kako buja u meni, i morao sam da *eksplodiram*“, zbunjivao je svojim rečima opasni, ali simpatični crni tinejdžer-piroman. „Mislim da nikada ne bih uspela da zaboravim taticu, zato sam se zacopala u tebe“, iskreno je priznala razočarana nevesta. Gream se uvek mrštio na takve trenutke, na taj nadobudni nesklad između života i dramske konvencije. U životu ne moraš ništa da objašnjavaš, ako to ne želiš. Ne zato što nema publike: publika postoji, i to publika koja većito želi da sazna motive, kad smo kod toga. S tim što nema nikakvog prava na to; niko od njih nije platio ništa na blagajni vašeg života.

Dakle, ne moram ništa da kažem. Štaviše, veoma je važno da ne kažem ništa. Džek bi mogao da me uvuče u onu drugarsku priču, i ko zna kuda bi me to odvelo. Verovatno nikud, izuzev u kompromis, na pola puta do objašnjenja, do mogućnosti da me shvati.

„Nešto si hteo, drugar?“

Džek ga je posmatrao s blagom ozlojeđenošću. Kad je već počeo da vodi to

savetovalište, onda je bar hteo da se gnjavatori pridržavaju nekoliko normalnih pravila. Zar ne shvataju da on ima svoj posao? Zar misle da su se sve te njegove knjige jednostavno pojavile jednog jutra u dnu dimnjaka, i da je njegov jedini zadatak bio da s njih otrese garež i pošalje ih izdavačima? Nisu valjda to mislili? I sada, ne samo da se pojavljuju bez ikakvog upozorenja, nego i sede tu kao punjene sove. Otelo je počeo da se pretvara u, kako ono beše - Ozimandijasa.

„Ehm, ehm”, nakašljao se Džek. A zatim, s nekom nesigurnom šaljivošću, na Greamovo ćutanje ponovi, „ehm, ehm?”

Gream ga pogleda i nekako odsutno se osmehnu. Potom zgrabi šolju silovitije no što je bilo neophodno, i otpi gutljaj.

„Odgovara li kafa, sahibe?” upita Džek.

Ponovo ćutanje.

„Znaš, nemam ništa protiv da na ovakav način zaradim svojih trideset gvineja; neće me boleti glava. Pretpostavljam da bi mi svaki psihijatar pozavideo na tebi. Jedino što je malo dosadno. Mislim, ako *stvarno* nameravam da te ubacim u svoj sledeći roman, onda treba da potpunije osetim šta se događa u tebi, zar ne?”

Da te ubacim u svoj sledeći roman... O da, a da nećeš i da mi dodaš mladež na vrh nosa, da ne bih mogao da se prepoznam. Da mi daš trideset devet godina, umesto četrdeset dve? Neki prefinjeni detaljčić te vrste? Gream, međutim, odole iskušenju da na neki ironičan način odgovori Džeku. No zato poče da brine zbog toga što su mu šake postajale sve vlažnije.

Iznenada, Džek uze svoju kafu i ode do drugog kraja te dugačke prostorije. Sede na svoju klavirsku stoličicu, raskrči malo smeća oko sebe, pripali cigaretu i uključi pisaću mašinu. Gream ču najpre tiho električno zujanje, a onda brzo štektanje tipki. Njemu to nije zvučalo kao prava pisaća mašina, već pre kao jedna od onih naprava koje su na televiziji objavljivale sportske rezultate - šta beše to, teleprinter? Pa, to i nije bilo neprikladno poređenje: u poslednje vreme Džek je svoju prozu

proizvodio manje-više automatski. Možda je na toj mašini postojao nekakav specijalni prekidač, nešto kao automatski pilot u avionu: Džek bi ga pritisnuo i njegov teleprinter počeo bi da bljuje smeće.

„Ne obraćaj pažnju na mene“, viknu Džek da nadjača zujanje. „Možeš da ostaneš koliko god želiš.“

Gream baci pogled niz salon: romansijer je sedeo okrenut leđima; Gream mu je video samo desnu stranu lica i deo mrke, kovrdžave brade. Gotovo da je uspevao da uoči mesto gde je Džek smeštao cigarete na onaj svoj o-kako-šarmantan način. „Osećate li da nešto gori?“ rekao bi ozbiljnog lica, pa bi se ona koja je te noći bila željeni plen njegove potere veselo zakikotala pred tom neobičnom, smetenom, autodestruktivnom, ali očigledno kreativnom osobom. Greamu na tren bi žao zbog toga što bar nekima od njih nije mogao da ispriča o onom prekidaču za smeće na pisačkoj mašini.

„Sipaj sebi još kafe kad god poželiš“, oglasi se Džek. „U zamrzivaču ima dosta toga, ako planiraš da ostaneš više dana. Dodatni krevet je razmešten.“

Tako i treba da bude. Nikad se ne zna kad bi mogao da ti posluži. Što ne znači da bi se Džek imalo ustručavao da usvinji bračni krevet.

Na neki čudan način, Greamu je Džek i sada bio drag kao što je oduvek bio. To, međutim, nije imalo ama baš nikakve veze s ovim slučajem. Spustio je kafu na pod i tiho ustao. Zatim je lagano prišao pisaćem stolu. Zujanje i povremeni rafali udaraca po tipkama prigušili su mu korake. Zapitao se kakvu li rečenicu Džek kuca u ovom trenutku; nadao se, na neki sentimentalni način, da mu neće zadati udarac usred nekakvog klišea.

Taj mu je bio omiljeni: s crnom koštanom drškom i dugom oštricom koja se s početne širine od jednog inča sužavala do oštrog vrha. Kada ga je izvukao iz džepa, okrenuo ga je postrance, da bi lakše kliznuo među rebra. Prešao je poslednja dva-tri metra i onda, umesto da zada udarac, kao da je jednostavno ušetao u Džeka s nožem

u ispruženoj ruci. Ciljao je otprilike po sredini desne strane leđa. Nož udari u nešto tvrdo, potom kliznu malo naniže, pa se iznenada zari gotovo do polovine.

Džek pisnu u čudnom falsetu, i jedna ruka mu pade na tastaturu. Začu se rafal udaraca tipki, a onda se desetak njih zapetlja i zvuk utihnu. Gream pogleda nadole i primeti kako se prilikom zarivanja noža posekao po jagodici prsta. Izvukao je nož, brzo skrenuvši pogled u stranu čim mu se pojavio pred očima.

Džek se iskrivi na stoličici, prevukavši levim laktom preko pisaće mašine da tako pridruži još nekoliko tipki zaglavljenom spletu onih koje su se još uvek upinjale da stignu do papira. Kada se bradato lice lagano okrenulo, Gream konačno izgubi moć vladanja sobom. Nekoliko puta zari nož u donji deo Džekovog tela u predelu između srca i genitalija. Posle nekoliko udaraca, Džek bešumo skliznu s klavirske stoličice na tepih; ni to, međutim, nije smirilo Greama. Uhvativši nož tako da može da udara naniže, on nastavi da udara u isti deo tela. Između srca i genitalija, tako je hteo. Između srca i genitalija.

Gream nije imao pojma koliko je uboda zadao Džeku. Zaustavio se tek kada se učinilo da nož prodire lakše, kada je otpor, ne Džekov, već otpor njegovog tela, bio obustavljen. Izvukao je nož poslednji put i obrisao ga o Džekov džemper. Zatim ga je položio na grudi svog prijatelja, a onda otišao u kuhinju i oprao šaku. Pronašao je komad hanzaplasta i nespretno ga zalepio preko gornjeg zgloba svog kažiprsta. Posle toga se vratio do fotelje, seo, nagnuo se preko rukohvata i podigao kafu. Bilo je ostalo još pola šolje, i još uvek je bila topla. Smestio se da je polako ispije.

U sedam sati En se vratila kući, očekujući miris pripremanja hrane, veliko piće u Greamovoj klimavoj ruci, i još jedno veče ispunjeno suzama i optužbama. Prestala je da veruje da će se išta popraviti, i da razmišlja šta bi mogla da učini da se to dogodi. Umesto toga, savladavala je svaki dan pojedinačno i nastojala da se u sve ružnijim večerima priklanja lepim uspomenama. Svoju veru crpela je iz dve-tri

stvari. Prva je bila uverenje da niko ne može večito biti pokretan tako negativnim emocijama. Druga je bila svest o tome da je Gream retko zamerao neposredno njoj: tačnije, *njenom sada*. Bio je neprijateljski raspoložen prema njoj iz prošlosti, prema sadašnjoj situaciji, ali ne i prema njoj iz sadašnjosti. Ti izvori utehe, shvatila je, najbolje su delovali kada Greama nije bilo u blizini. Kada je bio tu, izgledalo je znatno verovatnije da bi se takvo stanje moglo nastaviti do u beskonačnost, i da je Gream istinski mrzi.

U osam sati pozvala je telefonom Greamovog šefa odseka da bi čula da je Gream, koliko je on znao, odradio svoj uobičajeni raspored i otišao kući sredinom popodneva. Da li bi htela da joj da kućni broj sekretarice odseka? En reče da smatra da to nije neophodno.

U osam i deset pozvala je Džeka, bez odgovora.

Ponadala se da je Greama uhvatio novi napad odlaženja u bioskop.

U deset sati, protiv svoje volje, pozvala je Barbaru i javila joj se Alis. Dve sekunde kasnije javila se Barbara.

„Mislim da vam nije previše pametno da razgovarate s mojom kćerkom, hvala vam lepo, ona mi je sve što imam sad kad ste mi oteli muža.“ Bilo je nedvosmisleno jasno da je to bilo namenjeno i Alisinin ušima.

„Izvinite, nisam znala da će se ona javiti.“

„Svejedno, ne želim da zovete ovamo.“

„Ne. Potpuno vas razumem.“

„Razumete? Oh, blago vama. Strašno me uzbuđuje to što znam da žena koja mi je otela muža makar *razume*. Možda me vi razumete bolje nego ja samu sebe, možda ste mi oteli Greama za moje dobro.“

En je oduvek imala saosećanja za Barbaru, ali samo dotle dok ne bi morala da sa njom ima bilo kakvog kontakta, makar i posrednog. Tada bi se gotovo istog časa

osetila iscrpljeno. Zašto ta Barbara toliko voli da zapetljava stvari?

„Samo sam htela - samo sam htela da znam da li vam se javljao Gream?”

„Da li se javljao? A zašto bi? Danas nije četvrtak.”

„Ne, znate, nije se vratio kući. Pomislila sam da nije... da nije možda izveo Alis ili tako nešto.

S druge strane žice začuo se smeh, a zatim teatralan uzdah.

„Gle, gle, gle. *Kad već* pitate, ne nisam videla Greama, ne nikada mu ne bih dozvolila da se vidi sa Alis izvan vremena koje je sud odredio i ne nemam pojma kuda je mogao da ispari zato što” (tu joj ton posta oporiji) „*meni* se nije vraćao kući samo onda kad je počeo da se muva s *vama*. Jeste li mu proverili kofer?”

„Ne razumem?”

„Pa, da vam objasnim šemu, tek da biste mogli da je prepoznate, mada moram da kažem da ne verujem da će vam to biti od nekog značaja ako je počeo da švrlja već posle, koliko je to, tri godine, četiri godine? Da, mora da su četiri, pošto je Alis imala dvanaest godina kada je otišao, sećam se da sam mu rekla kako je rešio da odmagli u vreme koje je presudno za razvoj deteta, a pošto je njoj sada šesnaest, onda mora biti da ste ga oteli pre četiri godine. Znate, ja u poslednje vreme tako određujem kada se šta desilo. Možda ćete i sami u nekom trenutku uhvatiti sebe kako činite nešto slično. To što se tiče njegovog kofera, stvar je u tome što on uvek nosi samo po jedan kofer. Tek nešto odeće, ne nosi čak ni četkicu za zube. Valjda tako manje oseća krivicu. Samo taj jedan kofer, zato to na neki način i nije tako loše za vas; dobila sam prilično lepe pare za njegove stvari. A, da, još nešto, uvek naručuje da ga taksu sačeka iza ugla. Odlazi onako, sav se izbeči i uzdiše sa svojim koferom, a iza ćoška uskoči u taksu. Što ne pozovete lokalnu taksu-sluzbu da pitate kuda je otišao? Mislim. Ja sam tako postupila.”

Slušalica bi naglo spuštена. En se oseti potišteno. Barbara je svakako bila osoba koja je umela da neguje negativne emocije.

U pola jedanaest ponovo je pozvala Džeka. Očigledno je namerio da tu noć ne provede kod kuće.

Šta li bi sad trebalo uraditi? Pozvati policiju? „Verovatno se sreo s nekim starim prijateljem, gospođo. Voli da popije, je l' da?” Na to pitanje baš i nije mogla da odgovori sa „ne”. Samo, Gream se nikada ranije nije ma gde zadržao do tako kasnih sati.

U petnaest do jedanaest popela se na sprat i otvorila vrata Greamove radne sobe. Nije ulazila u nju još od one noći kada su priredili zabavu. Mahinalno je prišla prozoru i odozgo pogledala u baštu prema kamenju. Na neki način, to što ga nije bilo tamo predstavljalo je olakšanje.

Ne potrudivši se ni da navuče zavese, upalila je svetlo. Nije ta soba za nju bila baš sasvim zabranjena teritorija, no ipak se osetila kao uljez. Bila je to Greamova privatna oblast u njihovom braku; i to ne samo zato što je u njoj radio.

Osvrnula se po sobi. Radni sto, stolica, police za knjige, ormarić s papirima. Jedino što se promenilo bila je njena fotografija iznad radnog stola. Gream je tu držao njenu fotografiju snimljenu na dan venčanja - na kojoj je bila srećnija nego na ma kojoj drugoj u životu, pomislila je. Sada ju je zamenio slikom za koju je gotovo zaboravila da mu je dala: na njoj je imala petnaest godina, bila je bela od one detinje punašnosti, s mašnicom u kosi, a na licu je nesigurno održavala osmeh koji je izražavao punu saglasnost sa svetom takvim kakav je.

Gurnula je jedan ili dva lista papira s Greamovog stola, i ne pogledavši ih. Zatim je bez naročitog cilja otvorila najvišu fioku njegovog ormarića s papirima. 1911-1915: puna uredno poređanih fascikli. Povukla je drugu fioku, 1915-1919. Kliznula je na najlaganiji mogući dodir, tako da se gotovo i nije osetila odgovornom zbog toga što ju je otvorila.

Kutija papirnih maramica ležala je dijagonalno položena preko gomile časopisa; jedna maramica bila je napola izvučena. Gurnula je kutiju u stranu. Ukaza

joj se zadnja stranica časopisa s vrha gomile od njih tridesetak: šljašteća reklama za cigarete. En ga nasumice otvori i shvati da je reč o časopisu s golim devojkama. Prekopala je ostatak gomile, na kojoj su svi časopisi bili licem okrenuti nadole: različiti nazivi, isti široko raskrečeni sadržaj. Dakle, zato Greamu više kao da nije bilo stalo do tucanja s njom.

A možda... a možda je bilo upravo suprotno: možda je to radio baš zato što mu nije bilo stalo. Kokoška ili jaje, pomislila je. Dok je ponovo listala časopis s vrha, oseti kako u njoj buja neka nelagoda; oseti grč u stomaku. Nije baš da joj je Gream bio neveran kada je dolazio ovamo, samo - samo, jeste, na neki način i jeste. Ovo je ipak bolje, pomislila je, nego da je pronašla svežanj ljubavnih pisama; no ipak se osetila izdanom. I zaprepašćenom, takođe: ne onim što je videla, već Greamovom potrebom - potrebom muškaraca - za nečim takvim. Zašto muškarci moraju da toliko govore o tome? Zašto moraju da objahuju te svoje časopise, da time kao bajagi siluju na desetine žena odjednom? Zašto im je potreban tako grub vizuelni podsticaj? Šta to nije u redu s njihovom maštom?

Kada je izvukla fioku 1919-1924, osetio se laki miris badema, ubrzo objašnjen otvorenom kutijom sada već dobrano sasušenog lepka za hartiju. Plastična kašičica nije bila vraćena na svoje mesto unutar poklopca, već je s nekoliko stvrnutih gromuljica lepka ležala povrh jedne žute sveske. En bez razloga zastade da oslušne vlada li u kući tišina, a onda otvori svesku negde u sredini. Ugledala je dve svoje fotografije - znači, tu su nestale - i fotokopije nekakvih isečaka iz novina. Bili su to prikazi jednog od njenih prvih, i najgorih, filmova: prikazi objavljeni dosta godina pre no što je srela Greama, i ni u jednom od njih nije bilo spomenuto njeno ime. Kopije tih članaka nije posedovala čak ni ona sama.

Okrenula je sledeći list, pa se onda vratila na početak i strpljivo krenula da iščitava svesku. Bio je to Greamov tajni zapis o njenom životu pre no što su se sreli: fotografije; prikazi njenih filmova (razumljivo, malo njih ju je spominjalo); fotokopije nekoliko reklama za džempere, za koje je pozirala u nemaštini (kako li je za *njih*

saznao?); čak i fotokopije onih nekoliko slučajeva - bogu hvala, sasvim malobrojnih - kada se njeno ime pojavilo negde u dnu trač-rubrika. Jednu od njih Gream je zaokružio crvenom bojom:

...primećeni su takođe i Džek Lapton, autentično daroviti autor vatrenih, strastvenih romana, kao kavaljer ambiciozne starlete En Mirs, koja još uvek čeka svojih pet minuta. Saznajemo da je razvod gospodina Laptona (dvoje dece) praktično svršena stvar, ali nam je bradati mangup uskratio bilo kakav komentar...

Setila se kako se svojevremeno zgrozila nad tim člankom, kako je po naređenju svog agenta morala da prestane da razmišlja o njemu.

Odmah pored tog isečka, koji se nalazio na desnoj stranici, crvenim flomasterom bila je ucrtana strelica; počinjala je negde izvan te stranice. Krenula je za strelicom, preko prethodne dve stranice, do njenog početka: nalazio se kraj prikaza (objavljenog tri meseca pre onog isečka iz trač-rubrike) filma *Zakasnele suze*. Tog mizernog filma. Autor prikaza bio je Džek. Isuse, Džek. Bila je potpuno zaboravila na to. On je kratko vreme radio za jedan nedeljnik kao filmski kritičar. A nedugo posle toga ona ga je upoznala na jednoj zabavi. Jedan odeljak u prikazu bio je zaokružen crvenom bojom:

...Sred sveopšte musave ništavnosti ovog potpuno bezvrednog odsečka celuloidne trake, postoji nekoliko trenutaka koji ga izbavljaju od apsolutne dosade. Njih mahom dugujemo En Mirs, koja se odlično snašla u inače beznačajnoj ulozi i čija se otmena pojava kao raskošna duga nadvija nad ovim tmurnim filmom...

Konačno, En izvuče i pregradu 1924-1929, vođena slabašnom nadom da će u

njoj pronaći skriven nekakav ushićeni dnevnik, nekakvo sentimentalno znamenje kratkotrajne sreće. S leve strane stajala je kasete iz njihovog video-rikordera; s desne - veliki smeđi koverat. Kasete je bila bez ikakvih oznaka. Otvorila je koverat i u njemu pronašla svežnjeve stranice iskidanih iz neke knjige; ili iz nekoliko knjiga. Duž margina pojedinih stranica pružale su se krivudave crvene linije; neki delovi teksta bili su podvučeni, a ponegde je stajao znak uzvika. Jedna od stranica učinila joj se poznatom kao da je iz nekog Džekovog romana, a onda je postepeno shvatila da sve potiču iz srodnih izvora. Prelistala ih je, primetivši da se na gotovo svakoj stranici na neki način govori o seksu.

Kada je s kasetom sišla u prizemlje, bilo je tri sata ujutro. Obazrivi pretres Greemovog radnog stola nije otkrio ništa; na njegovim policama za knjige pronašla je tek nekoliko osakaćenih primeraka Džekovih romana. Sa zebnjom je gurnula traku u video-rikorder i premotala je na početak. Počinjala je reklamom za novu vrstu čokoladnog keksa, reklamom u kojoj je jedan u kilt odeveni sluga prišao kraljici Viktoriji i uručio joj jedno pakovanje tog keksa na srebrnom poslužavniku. Ona ih je razmotala, zagrizla jedan, i njeno punačko, tužno lice, razvuklo se u osmeh. „Nismo impresionirani“, izjavila je, na šta je grupa u kiltove odevenih dvorana odigrala osam sekundi dugu plesnu tačku u kojoj je kroz pesmu iskazala divljenje prema dotičnom keksu.

En nikada ranije nije videla tu reklamu. Videće je, međutim, još nekoliko puta. Traka je sadržala osam snimaka iste reklame. Dok je gledala treći, obuzeo ju je čudan osećaj da tu postoji nešto poznato; prilikom gledanje petog, prepoznala ga je, iza oklembesanih brkova i pod oklembesanom škotskom kapom. Dik Devlin. Kako li je Greem to otkrio? Premda je znala da je u pitanju Devlin, uspela je jedva da ga prepozna u poslednja tri snimka. A čemu osam snimaka?

Te noći En nije otišla na spavanje. Više puta je odgledala traku, zbunjena tajnovitošću i opsesijom naslućivanom iz njenog sadržaja. Potom se vratila ormariću za dokumenta. Jedino što je propustila da pogleda - pošto je isprva pomislila da ta

hartija služi samo kao podmetač - bili su poslagani listovi iz *Ivning standarda*. Uvek je to bila ista stranica: vodič kroz bioskope. Na svakoj stranici videla su se mesta zaokružena razlivenom crvenom bojom flomastera. Primetila je da za mnoge od označenih filmova nikada nije ni čula; bilo je potpuno nedokučivo kakve su veze mogli imati s njom.

Još jednom je prelistala stranice istrgnute iz Džekovih romana, i počela da nazire logiku stvari. Ali, ako veruje da se sve ovo odnosi na *mene*, on je lud, pomislila je; pa se prenula. Gream nije lud. Gream je tužan, neraspoložen, ponekad pijan, ali ne može se reći da je lud. Baš kao što se ne može reći da je ljubomoran. Tu reč ne bi upotrebila kada je on u pitanju. Ponovo, jeste tužan, neraspoložen, ne može da se nosi s njenom prošlošću, ali nije ljubomoran. Kada ga je Džek nazvao „moj mali Otelo“, to ju je naljutilo: ne samo zbog toga što je zvučalo tako nadmeno, već zato što je narušavalo njen način posmatranja stvari.

Konačno, pomalo nevoljno, poslušala je Barbarin savet i zavirila u Greamov orman: činilo se da mu je sva odeća tu. Kofar mu je još uvek bio tu. Naravno da jeste; naravno da nije nikud pobjegao.

U deset sati sledećeg jutra pozvala je telefonom nekoliko bolnica i policiju. Nigde nisu znali ništa o njemu. Iz policije su je posavetovali da pozove redom njegove prijatelje. Nisu je pitali da li voli da popije, premda jesu rekli, „da se niste slučajno nešto sporečkali, gospođo?“ Javila se na posao i rekla da se ne oseća dobro. A onda je, pošto je poslednji put pozvala Džeka, krenula do podzemne železnice.

Automobil je bio parkiran ispred stana u Repton Gardensu; vrata joj je otvorio Gream. Instinktivno se privi uz njega i obujmi ga rukama oko struka. On je potapša po ramenu, a zatim je povuče u predsoblje i levom nogom zalupi vrata. Zatim je povede u dnevnu sobu; morala je da se kreće postrance, nespretno, no to joj nije bilo važno. Kada se zaustavila, i dalje je gledala u njegov vrat, njegov profil, njegov namrgođen lik. On je gledao nekud pored nje, prema drugom kraju sobe. Ona se okrete, i spazi Džeka kako leži kraj klavirske stoličice. Džemper mu je bio sav u

rupama, i umrljan preko čitavog stomaka. Na grudima mu je ležao nož.

Pre no što je uspela da sve to sagleda, Gream je uvuče u kuhinju, stišćući joj ramena veoma čvrsto. Pritom je promrmljao svoje prve reči od trenutka kada je ušao u stan.

„Sve je u redu.”

Te reči je umiriše, premda je znala da ne bi trebalo da bude tako. Kada ju je Gream postavio pored sudopere, licem okrenutu prema bašti, i povukao joj ruke na leđa, nije se pobunila; dozvolila mu je da to učini, i nekoliko trenutaka ostala da čeka dok je on nekud nestao. Kada se vratio, svezao joj je ruke, ne preterano čvrsto, jednim krajem plastičnog užeta sa sušenje veša. Ostavio ju je okrenutu prema bašti. Tri metra duga nit prljavosivog užeta za rublje vukla se s njenih zglobova.

Stvarno je sve u redu, osećao je Gream. Iako se čini da ništa nije u redu, sve je u redu. On voli En, tu ne može biti nikakve sumnje; nadao se da se ona neće okrenuti. Shvatio je kako mu je glava iznenađujuće lišena bilo kakvih misli. Najvažnije je, reče sebi, da sve ovo nipošto ne treba da liči ni na kakav film: bila bi to najcrnja ironija, kakvu ne bi mogao da podnese. Samo bez završnih replika. Samo bez melodramatičnosti. Otišao je do Džeka i uzeo nož s njegovih grudi. Dok se uspravljao, iznenadi ga čudna pomisao. „Ponekad je cigara samo cigara”, promrmljao je u sebi, „ali ponekad i nije.” Pa, čovek ne može uvek da bira, je li tako, razmišljao je.

Ponovo je seo u poznatu fotelju i onda, s odlučnošću i odvažnošću koje iznenadiše i njega samog, duboko zario nož s obe strane svog grla. Kad je šiknula krv, instinktivno je zakrkljao, od čega se En okrenula.

Prethodno je sračunao da će En morati da otrči do telefona, da ga sruši, da s rukama svezanim na leđima pozove 92, i potom sačeka da neko dođe. Sasvim dovoljno vremena. En je, međutim istog trena potrčala kroz sobu, vukući uže za sobom, pored umirućeg Greama, pored mrtvog Džeka, oko pisaćeg stola, da bi na

kraju sagnula glavu i iz sve snage udarila njome o prozorsko ono. Osetila je snažan bol, ali je napravila veliku rupu u staklu. Onda je zavrištala, iz sveg glasa. Nisu to bile nikakve reči, već dug, neumoljiv, monoton vrisak. Niko nije dotrčao, mada ju je nekoliko ljudi čulo. Troje njih pozvalo je policiju, a jedan vatrogasce.

Ništa se ne bi promenilo i da je neko od njih pozvao pravi broj. Nešto drugačiji tok događaja nije narušio Greamov proračun. U času kada je prvi policajac posegao rukom kroz slomljeni prozor da bi uhvatio kvaku, fotelja je već bila nepopravljivo natopljena krvlju.